

A SZENT OSTYA A HŐSÖK-TERÉN.

Irta: Dr. Kűhár Flóris O. S. B.

MEG KELL szoknunk azt, hogy csillogó, pompázó, nagy eseményeknek ne csak külső ragyogását nézzük, hanem keressük mélyebb értelmüket, jelentésüket. A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus ünnepei, körmenetei, szentségimádásai, a pápai legátusnak miséje a Hősök-terén, a csodaszínekben játszó hajós körmenet a Dunán, százezer férfi éjjeli szentségimádása és áldozása — külső megjelenésében is oly fontos, monumentális hatású lesz, hogy hozzáfoghatót keveset ismer a kétezeréves Egyháznak és az ezeréves magyar kereszténységnek története. Ünnepelni ilyen módon csak az Egyház tud. Mert az igazi ünnep nemcsak tömegfelvonulás, díszruhák mozgó kirakata, gazdagságnak, pompának fitogtató hivalkodása, gépkocsik és repülőgépek zúgása, díszszázadok menetelése. Az ünnepen érezni kell azt, hogy a hétköznapi életet magasabb szintre emeli, a lelket a «*Sursum corda*» irányába vonja, az embert a szentségnek természetfölötti igézetével érinti. Az igazi ünnep az életnek a misztériummal való telítődése; a misztérium pedig az isteni életnek, működésnek megjelenése a földi élet színpadán.

Talán tisztára véletlenül múlt, hogy a Kongresszus főünnepei a Hősök-terén történnek. A Kongresszus előkészítői bizonyára azért választották ezt a helyet, mert közlekedés és méret szempontjából a főváros összes terei közül ez a legalkalmasabb százezres tömegek felvonultatására és elhelyezésére. Akárhogy is történt, annyi biztos, hogy a magyar történelem dicsőséges multját kifejező emlékmű a Kongresszus idejére annak az oltárnak lett alapjává, melyet a Szent Péter sírja fölött emelkedő baldachin mása koronáz és amelyen a pápa követe, a bíboros-államtitkár szentmiséje alatt magasra emeli az Élet Kenyerét, a Szent Ostyát.

Amikor Szent István király jubileumán fővárosunk szívében a magyarsággal együtt hódol Napkelet és Napnyugat; amikor millió szív összecsendül a drágalátos Ostya imáadására, valamiképp nemzeti életünk, történelmünk legmélyebb titka, misztériuma bontakozik ki az ünnep fontos nagyvonalúságából.

Középkori krónikásaink történelemszemlélete a honfoglalást gyakran állítja párhuzamba a Szentföldnek, az Igéret földjének elfoglalásával. Anonymus Álmosban és Árpádban is, bár pogányok voltak, a Szentlélek ihletése alatt álló hősöket, vezéreket lát, kik népüket a Gondviselés rendelte hazába vezették.

Annyi tény, hogy a magyar földnek, a Kárpátok medencéjének színét a magyarság idetelepítése, kereszténnyé válása változtatta meg úgy, hogy hadak útjából kalászt ringató termőföldekké vált. Akárhogy is igyekezett a költői romantika a Pusztát megtenni a magyar föld jellegzetes arcmásával, a költészetre rácafolt a magyar paraszt, mikor a törökjárás alatt pusztává lett magyar tájat megint búzattermő szántófölddé tette és az Alföldre is

odavarázsolta az élet, a termékenység színeit. Amit a magyar kard elfoglalt, azt az eke alakította úgy, hogy barázdáin élet sarjadt, kenyér termett.

A magyar föld színeváltozását megelőzte a magyar lélek elváltozása. Ezt a lélekváltozást legjobban a magyar típus két alapvető változatán szemlélhetjük. Nemzeti önérzetünk a magyar típusnak szoborformáját még mindig a lótermett magyarban látja. Ennek az őse a honfoglaló, kalandútra induló magyar. Anonymus is ezért lelkesedik, midőn a kalandozó magyar hadakról azt írja, céljuk nem a prédaszerzés volt, hanem hogy dicsőséget szerezzenek, hírvirágot arassanak. A legelső szobor, mely magyart ábrázol, a bambergi dóm Szent István-szobra, lóhátra ülteti még a templomban is az első magyar királyt. Nálunk még a szentek is lóháton járnak; a nemzeti hősz és a ló elválaszthatatlanok egymástól.

Bármily büszkék legyünk is a magyarság eme szoborformájára, bármennyire saját kifejezésünknek lássuk is mai típusait, a huszárt, a budapesti lovasrendőrt (azt mondják a külföldiek, a legszebb budapesti szobor egy élő lovasrendőr), be kell ismernünk, hogy a magyarság legnagyobb lelki átalakulása akkor ment végbe, amikor leszállt a lóról, igába fogta és maga odaállt az ekéhez, kezét rátette az eke szarvára. Azóta — ha nem is vált szoborformává — ez lett a magyarság másik típusa: az ekeszarvát fogó, szántóvető paraszt. Hajdan hadat rontott, városokat dúlt, templomokat égetett; azóta Jézus nevében töri az ugart, falvakat épít, templomjáromberré lesz. Lehel kürtje helyett a harangszóra hallgat. A földet már nemcsak azért szereti, mert lovának legelőt ad, hanem azért, mert a föld kenyeret terem neki és övéinek; a föld bölcsőjét ringatja, testét befogadja.

A Hősök-terén a Kongresszus alatt a magyar történelem rejtett értelme tárul fel. Úgy nézhetünk a diadalmas hősök szobrai felett emelkedő oltárra, magyar tájak színes néptömegeire, köztük szobrot álló rendőrökre, díszmagyarban pompázó urainkra, főpapok lilás seregére, bíborosok pipacsszínű csoportjára, mint egy szimbolikus látomásra. Napkelet és Napnyugat, az egyetemes Egyház elismeréssel, tisztelettel adózik itt a magyar föld névtelen hősenek, a magyar parasztnak és a legízesebb, legjobb termékének: a magyar kenyérnek.

A magyar paraszt teremtett európai kultúrát a Kárpátok medencéjében. A futóhomokból is termőtalajt alkotott és mit keze munkája megművelt, azt életével, vérével megvédte, az Egyháznak, az egyetemes kereszténységnek lett védőbástyájává. Amikor keresztény lett, nem tagadta meg honfoglaló őseinek jellemét; nem úgy fogta az ekébe lovát, hogyha kellett, megint ki ne foghassa és Jézus nevében ne rontson vele a pogányok hadára.

Amiért a magyar egy évezrede dolgozik, ami életének célt és ritmust ad: a mindennapi kenyér. Annyit termel belőle, hogy jut más népeknek is, annyi termel belőle, hogy jut az oltárra is. Soha magyar földön nagyobb dicsősége nem volt és nem lesz ennek a Kenyérnek, mint hogy a Szent Király jubileumi évében a pápa követe emeli magasra offertoriumkor félmillió hívő színe előtt, kikkel a négy égtáj minden hívője együtt érez, együtt imádkozik.

Megértenők sokaknak döbbsent megriadását a Kenyér ezen felmagasztalása előtt, az Ostyának ezen imádása előtt, ha nem hallanók az átváltoztatás néma csendjében a Konszekráció szavait: Ez az Én Testem. Meghökkenénk mi is a termett és emberkéz által kiművelt Kenyér imadásán, ha magyar keresztény szívünk egy évezrede nem suttogná feléje a misztérium előtt leboruló alázattal: Imádunk Szent Ostya! De ez a misztérium igába

fog bennünket, a hit érzékfölötti valóságba kapaszkodó hatalma megéreztetni velünk azt, hogy ez a Szent Ostya a velünk élő Krisztust rejti el szemünk elől. Elrejti, mert misztérium, leplezi, mert Titkot takar.

Barokk oltárok úgy fejezik ki a hívő léleknek a misztérium, a szentség-ház Titka felé sóvárgó áhítatát, hogy az oltárra két adoráló angyalt állítanak, kik az imádás testtartásával, karjukat kitérve térdelnek a szentség-ház előtt. Az Eucharisztia misztériuma azonban nemcsak imádásra készítet, hanem elmélyedésre, megértésre ösztönző titok is. A szimbolomban a jel a jelentésre utal; a Kongresszus csodásan szép ünnepe nemcsak a magyar kenyér felmagasztalását mutatja, hanem a magyarságnak Krisztussal való összeforradását is feltárja.

A magyar föld színeváltozását a magyar lélek benső változása előzte meg. Történelmünk legnagyobb fordulója: kereszténnyé válásunk.

Ahogy a középkori krónikásaink nézték hívő szemmel a magyar történelmet, nekünk is szabad a teológia szemével keresnünk a misztériumnak magvát, mely a Kongresszus napjaiban hitünket, áhítatunkat magáravonja. Ha azt a nagy lelki fordulót elemezzük, mely a magyarságnak új lelki alkatát kimintázta, meg kell találunk az Élet Kenyerének, a Kenyér-színben elrejtőzött Krisztusnak alakító hatását a magyar történelemben. A pogány magyarsághoz Krisztus a Kenyér színében érkezett meg. Nemcsak mint ige és evangélium, hanem mint oltárra tett Ostya, mint az örök élet Kenyere. Ismerjük a cluny-reform szellemének eucharisztiai hitét; az Egyház szozlozmájában ma is érezzük a szentmise liturgiájában megörökített, művészi formába öntött áhítatát. A kultúra és kultusz örök kapcsolata nyilatkozik meg abban is, hogy Szent István népe az oltárra tett Kenyérben ismerte fel Krisztust és az Élet Kenyere alakította úgy át lelkivilágát, hogy a mindennapi kenyér nyomába szegődött.

Kultusza az égből szállott Kenyernek szólt, kultúrája a mindennapi kenyeret szolgálta.

Az isteni Magvető vonzotta a magyart az áldott föld barázdáira, hogy termeljen bőven tápláló kenyeret, imádságos munkával művelje a földet, szolgálja Istent és verejtékes munkájának gyümölcséből adja a legfehérebb kenyeret az oltárra. A szentségi Kenyérben megízlelte az új hitnek ízét, megtalálta benne életének forrását, lelkének táplálóját. Krisztus, az Élet Kenyere, úgy átalakította vérét, hogy új eszményeiért, hitéért, üdvéért a kereszténység védőjévé lett, az új hitnek nemcsak hősokeket, hanem vértanukat nevelt. Mert a Szent Ostya áldozati kenyér: kik vele táplálkoznak, Krisztussal járnak a hősoke és szentek útján. Nem Csaba útján a mítosz ködbevesző multjába, hanem a történelem útján a magyar jövőbe.

Ezért került a Szent Ostya a Hősök-terének oltárára.

HA A HOLDBÓL...

*Ha a holdból hűvös télvégi éjben
régi tavasz-szagot hint rám a szél,
úgy érzem, minden, minden visszatér
még egy napon s életem újra élem:*

*édes gyerekkorom, mely denevéren
szállsz most az ür nagy játszóterein,
gyönyörteli első szerelmi kín —
csodáitok egyszer még újra-élem!*

Jékely Zoltán.

KERESZTÉNY LÉLEK, KERESZTÉNY ZENE.

Irta: *Prahács Margit.*

A KERESZTÉNYSÉG első évszázadaiban, mikor javában folytak az üldöz-
tetések, a katakombákban, ezekben a vigasztalan rideg, sötét labi-
rintusokban, a mártírok sírjai felett hangzanak fel először a megvál-
tott emberiség énekei, az első keresztény énekek. Ebben a hívő közösség-
ben nem voltak urak és rabszolgák, görögök, rómaiak és barbárok, csak
testvérek: egy Atyának a gyermekei. A keresztények vérnélküli, szimbolikus
áldozatába nem szól bele sem a kithara pengése, sem az aulos vértforraló éles
hangja. Az egyetlen közvetítő az emberi hang, amely az Isten dicsőítésében
kap fényt, melegséget, lelketemelő szárnyakat. Már a Szentírásban olvashat-
juk, hogy az apostolok zsoltárok és himnuszok éneklését ajánlják a hívők-
nek. Ezeket az énekeket sokáig le sem írták: az egyes hívő vallásos elragad-
tatásából, a pillanatnyi ihletből fakadtak, így sok lehetett bennük a népies
elem és a már meglevő zenei anyag, keleti és görög melódiák átvétele. Az ő-
skeresztények tehát átveszik a görög zenei eszközöket is, a görög nyelvet,
amely éppen három évszázadig volt a keresztény énekek nyelve, de ezeket az
átvett eszközöket már egy új világnézet jegyében formálják. Az antik for-
makincsre az őskeresztény művészetnek minden téren szüksége volt. A ka-
takombák festményei, az ókeresztény szarkofágok, az ókeresztény bazilika-
típus mind antik mintákra mutatnak. Hányszor ábrázolták az őskeresztények
pl. Krisztust mint Orpheust, aki énekével mindeneket elbűvöl, mintahogy
az első keresztény századok művészetében minduntalan feltűnik Krisztus
ifjú, teljesen görög típusú ábrázolása. A zenében sem lehetett más a helyzet.
Ahogy Rómában a pogány minden istenek temploma, a Pantheon, a keresz-
tény minden mártírok templomává alakul át, ahogy görög templomok ha-
talmas dór oszloppaira látjuk ráépítve a keresztény templomokat, úgy görög
melosok világos körvonalai bontakoznak ki a keresztény énekből is.

Kevés töredék maradt fenn a görög zenéből, de még ezekből is meg le-
hetett állapítani, hogy kisebb-nagyobb megegyezések mutathatók ki köztük
és az ősi keresztény dallamok között. Így a Kis-Ázsiában, Tralles mellett
talált Seikilos nevű ember sírkövere vésett dallamot felismerték a néptől éne-
kelt virágvasárnapi hozsannákban. Tehát a görög elem itt is az architekto-
nikus alap, amit az új elemekkel körülszóttek. Vagy Mesomedesnek, Had-
rianus császár költőjének pogány naphimnuszát átolvadt a pünkösdvásárnapi
alleluja jubilációkba, amelyeknek nagy melódikus gazdagsága és díszítő
találékonyasága a keleti zene befolyására mutat. A «Kyrie eleison», a szent-
misében mind mai napig megtartott görög szólása, ugyancsak a görög nap-
kultuszról származik: a Napistenhez intézett kiáltás volt. A Napisten
ragyogása leáldozik a pusztulásra ítélt görögséggel együtt, de ennek a ragyo-
gásnak egy utolsó sugara, a görögség egy utolsó vércsöppje még ott él a leg-
első kolostorok szűk falai között felhangzó keresztény dallamokban.

Nem ismerjük azt a folyamatot, amely a zenét a keresztény lélek tük-
révé fejlesztette, de az egyházatyák írásaiból tudjuk, hogy a IV. században

már kifejlődött, kész énekkultusz állott a keresztény istentisztelet szolgálatára. A neoplatonikus felfogást, amely a profán zenét a legmerevebben elhatárolja a vallásos zenétől, a keresztények ugyancsak a magukévá teszik. A zene csakis az egyház céljait szolgálja, az ének, az ima lesz a keresztény istentisztelet szimbolikus áldozatában a spritualizálás legfőbb eszköze. Ezen az úton a legelső lépés volt a zenei erők nagyobb felszabadulása. Szó és zene között a viszony mindjobban meglazul. A szó anyagisága: ritmusa és hangzása nem megy át közvetlenül a zenébe, a szó nincsen olyan elválaszthatatlanul összekötve a hanggal, mint a görögöknél. A keresztény énekekben a zene a szöveg felett mintegy önerejére utalva lebeg, úgyhogy mindig újra és újra ki kell egyenlíteni a köztük létrejött eltolódást. A görögök ezt a változást barbár elfajulásnak ítélték volna, pedig itt egy új szellem, bár fejletlen formaérzékkel, de annál nagyobb hittel és meggyőződéssel keresi a neki megfelelő kifejezési eszközöket. A keresztény világnézetnek a földtől való elvonatkozása, spiritualizmusa ott él már ezekben a csodálatos könnyűséggel lebegő dallamokban, amelyeket nem is lehetett hangjegyekkel megrögzíteni: földhöz kötni. Ebben a rögtönzészzerű ősi énekstílusban az emberi hang már magasabb szférák hírnöke akar lenni, a földöntúli vágyakozás könnyűvé, szárnyalóvá teszi arra, hogy magának az isteninek kifejezője lehessen. A vallásos elragadtatás szabadon ömlik ki ezekben az őskeresztény himnuszokban, amit még Tertullianus is úgy emleget a gnostikusok ellen hadakozó irataiban, mint a keresztény énekek legfőbb jellegzetességét. Ugyanezt bizonyítaná az a kis legenda, amely szerint midőn Szent Ágostont Szent Anzelm püspök megkereszteli, az ünnepies pillanattól ihletve egymást szárnyalták túl a Te Deum rögtönzésében. S itt jutunk az őskeresztény világnézet nagy filozófusához, a keresztény és antik gondolkodás egyeztetőjéhez, Szent Ágostonhoz, akinek írásai nemcsak a kor zenei felfogására vonatkozóan szolgálnak legfőbb forrással, hanem ő maga egész lelki alkatával, bámulatos lelkiismeretével arra hivatott, hogy a zenével az új keresztény világszemléletnek megfelelő legbensőbb kapcsolatba jusson.

A keresztény életérzésnek legfőbb jellegzetessége az észbelátás abszolút hatalmának leáldozása. Az istentudat az értelmi felfogásnál mélyebb rétegekben, az irracionális rétegekben gyökerezik, amelyek most az elméleti spekulációkkal szemben nagyszerű ragyogást és mélységet nyernek. A keresztény világnézet az igazságot teljes lélekkel akarja megismerni és megvalósítani. Megkezdődik az ész és a szív sok esetben nehezen összeegyeztethető világának harca, amely a lelki szenvedés élményét olyan erővel hozza felszínre, amilyent az antik ember nem ismert soha. De ettől az antik lélektől a keresztény filozófia sem szakadhatott el teljesen. Állandóan védekezésre készen állni a pogány kultúrával szemben, de emellett megfelelő értékeit a saját szellemének formálására felhasználni, ez volt a keresztény filozófia álláspontja is.

Szent Ágostont klasszikus műveltsége és sajátos lelki bensősége teszik hivatottá ennek a két világfelfogásnak az összeolvasztására. A neoplatonikus gondolatok az ő tanításán keresztül jutnak először érvényre a keresztény filozófiában, míg zenei szempontból tanítása a messzire előre mutató zseniális meglátások valóságos kincseshányója. A lélekről, az időről szóló tanítása például közvetve készíti elő a talajt a zene új szemléletére, amely messze elter az antik felfogástól. Milyen volt ez a közvetett előkészítés?

Szent Ágostonnál megtaláljuk a mindenféle helytől és időtől független pszichologizálásnak feltételét: a tiszta *benső* szemléletre kényszerítő törek-

vést, amely előtt feltárul a «homo interior». Krisztus szavai mélyen beleszántottak az emberi lélekbe s ez a szózat egy olyan szenvedélyes, mindent egyéni élménnyé forróító lélekben, mint amilyen Szent Ágostoné volt, százsoros visszhangot keltett. Ami a legszemélyesebb, legegységibb, legbensőbb, az nem esetleges, szubjektív értékű előtte, hanem a legmélyebben emberi, tehát a legáltalánosabb érvényű. Nem kis küzdelmébe került Szent Ágostonnak ezt a szinte félelmetkeltően ismeretlen mélységeket feltáró új világot az antik szellemben csiszolt gondolkodásával kiegyenlíteni. A sajátos görög gondolkodás, ha meg is sejtette a mélyebb lelki rétegeket, a legtávolabb állt tőle ezeket az értelmi funkciókkal egyenrangúnak elismerni. Szent Ágoston szerint az igazi ismeret csak az átélt, átszenvedett, egyéni élményből fakadó ismeret, s éppen ez nyomja rá gondolataira a küszködő lélek stigmáját, ez teszi őt valósággal felfedezővé a lélek birodalmában. Az emlékezet és az ezzel kapcsolatos időélmény, a lelki élet egysége, a tudattalan, mint metodikai eszköz a lelki élet kontinuitásának magyarázatára, mind olyan felfedezései, amelyek még ma sem eléggé méltányolt jelentőségűek voltak a pszichológia fejlődésére. Így az emlékezetben látja Szent Ágoston a lelki élet létfeltételét, amely az összetartás, egyesítés, megőrzés erejével minden személyi, egyéni élet gyökere. És ezzel a szemlélettel együtt jut Szent Ágoston ahhoz az időélményhez, amely az ókorban teljesen ismeretlen volt, s amellyel az időben lefolyó művészetet, a zenét egy csapásra egészen modern szemszögből fogja fel. Az idő, a történet realitásának élményét hiába keressük a görögöknél. Az ő lelkivilágukban — legyen az a személyes vagy az általános ultra vonatkozó — a pillanatnyi jelen mitikusan alakított, időtlen, mozdulatlan háttérévé formálódott: emlékezetükből hiányzott az időbeli távolságok határozott élménye. A tiszta jelen — amit Goethe annyira megcsodált az antik élet minden megnyilvánulásában — éppen úgy érvényesült a plasztikájukban, mint az építészetükben, főkép a dór oszloprendben. Ez a tiszta jelen tölti be lelküket a festményeikben — amelyeken hiába keresnénk árnyékokat, nappali vagy éjjeli színeket — és a zenei nomosaikban. Ez az önmagában kielégült lét nem ismerte, vagy nem akarta ismerni a rohanó, mindent könyörtelenül elsöprő idő gyötrelmes problémáját, ehhez a keresztény világszemléletnek olyan dinamikus, modernlelkű hitvallója kellett, mint Szent Ágoston. «Az ember az időt — írja Szent Ágoston — a mult, jelen, jövő fogalmával méri, de mikor fogalmát definiálni kell, ez szétfolyik előtte. Az idő a mozgás mértéke, amelyet a térbeli mértékkel ellentétben szellemben mérünk: fogalmát legvilágosabban a zene állítja elénk. Egy dallamot akarok énekelni, amit már ismerek. Mielőtt elkezdem, várakozásom az égre irányul, mikor énekelem, mindaz, ami már elhangzott, az emlékezetemre lesz utalva, mégpedig úgy, hogy amit már elénekeltem, az a multban, az emlékezetben van, amit énekelni akarok, az a várakozásban, a jövőben. A jelen nem egyéb, mint a tapasztalatom arról, ami átment abból, ami az előbb jövő volt abba, ami mult lesz. — Ami itt az éneken történik, az történik az egyes versekben, a beszédben és ugyanez érvényes nagyobb mértékben az ember és az emberi történet egész életére. A zene az idő szimboluma és az idő az élet szimboluma.»

Ez a nagy életvalóság nyilatkozik meg Szent Ágoston voluntarizmusában is. Az antik gondolkodásban az értelem mintegy fellegrárban trónolva uralkodott akarat és érzelem felett. Szent Ágostonnál az akarat az értelmi meggyőződésnek és a kedélymozgalmaknak a gyökere — amely felfogás már együtt járt Ágoston nyugtalan, forrongó dinamikus temperamentumával.

Ez utóbbi hozza őt olyan közel a zenének, mint az érzelmeket dinamikus oldaláról kifejező művészetnek a felfogásához. De ennél még tovább is jut Szent Ágoston. A lélek léte szerinte teremtő lét is, mert képes arra, hogy a benne lakozó benső szózatot felismerje, megnyilvánítsa, önmagával szembeállítsa. Amit az ember képekben, gondolatokban, hangokban teremt, ezekben önmagát beszéli ki, saját lényét hozza kifejezésre. De minden alkotást, minden kérdést, keresést a szeretet előzi meg. Csodálatos intuícióval villan fel itt a mély igazság, hogy nemcsak az igaz ismeret, hanem az igazi alkotás is csak az, ami szeretetből fakad. Ez a közvetítő alany és tárgy között, amelyeket az elvont gondolkodás csak elválaszt egymástól.

Ezekből a gondolatokból rögtön szembeötlik a középkorban szinte egyedül álló mély belátása azoknak a lelki feltételeknek, amelyek a személyes élményből fakadó, az alanyt és a tárgyat benső érzéssel összekötő műalkotás létrejöttét lehetővé teszik. S ez a műalkotás csakis az igazi keresztény lélekből fakadó «önvallomások» formájában születik meg Szent Ágostonnál, amelyek újra egy lépéssel közelebb visznek bennünket Szent Ágoston lélekének mély zeneiségéhez.

Az antik író kívülről nézi az életet, még a saját benső életét is: ez is csak eszköz neki a külső világ képeinek gazdagítására. Az antik gondolkodás léleképét mindig reliefszerűen, azaz a síkban kell elképzelni: csak azt látja a lélekben, ami a tudat felszínén van, tehát itt is száműz, vagy racionalizál minden homályost, értelemmel fel nem foghatót. A keresztény írónál a lélek mélységdimenziója lesz a fontos s a külső kép lesz csak eszköz a benső világ kifejezésére. Szent Ágoston vallomásai, «Confessiones», a világirodalom első, belülről látott lélekrajza, amely annyira jellemző az őskeresztény lelkiségre, hogy szinte minden szakaszát párhuzamba lehetne állítani ennek a lelkiségnek a zene nyelvén való kifejezésmódjával. Tiszta zeneiség árad felénk ezekből a sorokból. Írója mindent belülről lát, tehát nem is láthatta befejezve, lekerekítve a dolgokat, mint az antik lélek. Érzései, gondolatai — épűgy mint a hangok művészetében, a zenében — előttünk alakulnak, hatalmas feszültségben sodródnak valamilyen soha el nem érhető, de folyton kergetett nyugvópont felé. Gondolatai valósággal egymásba torlódnak; egy-egy mondatában az új ötletek záporát kapjuk, mely mint minden romantikus, túláradó kifejezésben, szétbontja a forma, a mondatok kereteit, túlárad ezeken, mint minden klasszikus zártságnak, mértéknek, fegyelmezettségnek ellenképe. Minden szavának külön élete van, mindegyike gondolatoktól terhes, hogy rögtön a sarkába lépjen egy újabb szó, egy újabb gondolat. Innen magyarázható Szent Ágoston mondatszerkezeteinek torló, halmazódó, mellérendelt mondatokban szinte tobzó felépítése úgy, hogy szinte belemerülünk a szavak zsilipszerűen megnyílt áradatába. A gondolat nála szenvedély, az Igazság maga életkérdés; minden szavának, minden mondatának egy a mozgató ereje: a megalkuvás és megnyugvás nélküli vágy az Igazság felé. «Hajamat téptem arra a gondolatra, hogy nem tudok az Igazság birtokába jutni, homlokon ütöttem magamat, összekulcsoltam kezeimet és átöleltem térdeimet.» — «A rémület iszonya futott át rajtam, azután meg remény és öröm gyúlt ki bennem. Kiült a szemembe és átjárta hangomat. Óh akadémikusok, szörnyű nagy férfiak, hát eszünkkel semmi biztosat meg nem foghatunk?» — Milyen mélyen érezzük ezt a lüktető szenvedélyt még Szent Ágoston legbonyolultabb logikai levezetései közepette is. — Meg-meg szakítja magát, felijed: «Nekem, Uram, bevallo

nehéz ez a kérdés. Önmagammal vesződöm, magam vagyok a saját fáradozásom nehéz talaja.» — Majd türelmetlenkedik és könyörög: «Valósággal ég a lelkem, hogy a végére járjak ennek a bonyolult dolognak, rejtélyes kérdésnek. Kérlek Uram Istenem, kérlek jószágos Atyám, Krisztus nevére kérlek, ne rekeszd el vágyakozásom elől a mindennapi és annyira rejtett dolgok értését.» — A lélek tudatalatti rétegeinek fontossága, ami Plotinos tanításában már mint derengő felismerés feltűnik, nála teljesen érvényre jut. «Nagy tehetség az emlékezet, Uram. Ismeretlen ijesztő rejtély, feneketlen örvénye tömérdék.» Nagy szenvedéseken megy át, midőn ebbe az örvénybe beletekint, ahonnan ismeretlen erők nyúlnak ki utána, hogy a mélybe rántsák le magukhoz. Csupa nyugtalanság, csupa elégedetlenség, amilyent az antik lélek nem ismert soha, mert ez a lélek megelégedett az aristotelesiek praktikus, a földről való, kézzelfogható kis igazságával. Szent Ágoston eszménye Platon, a művészellemek örök nagy filozófusa. Az ő örök sóvárgása él Ágostonban is az Ideák tökéletes világa után. Idézi Platont, aki egy hasonlattal magyarázza a valóság és az örök Ideák viszonyát. Olyan ez, mintha valaki háttal a világosságnak ül egy barlangban, és így szemléli a megvilágított tárgyakat, amelyekből csak következtethet a világosság forrására. — «Mi ez a világosság, mi a boldogság, honnan tudunk róla, miért vágyunk utána, ha sohasem ismertük és sohasem ismerhetjük? Honnan kaptuk-e vágyódást, e sejtelmeket a Tökéletesség, a Lényeg, a végleges megnyugvás felé? Nem kellett-e magunkban hozni őket, mint valami foszló emlékezetet, abból a világból, ahol az Igazság lakik? Hol ez a világ? Talán az égben, talán a csillagok között?» Így ütközik össze minduntalan Szent Ágoston a külső világgal, mert arra szomjas, amit itt soha meg nem találhat: a tiszta igazságra. Az ilyen lélek természetszerűen mindenben a lényegét, a tartalmat és nem a formát fogja nézni. Habár nagy a szépségérzéke, mégis összetörné a legmagasabb szépségek élvezetét és illúzióját is, hogy megnézzé, vajjon van-e bennük igazság.

Csak ezután a jellemzés után érthetjük meg Szent Ágostonnak a zenéről vallott felfogását. Confessióiból világosan kitűnik, hogy milyen rendkívül nagy volt zenei fogékonysága. Saját vallomása szerint a keresztény himnuszének volt egyike azoknak a legerősebb élményeknek, amelyek őt megtérésre indították. — «A hangok fülembé hatoltak és ezekkel együtt az *igazság a szívembe*. Milyen jó volt nekem a hangok fakasztotta forró áhítatban és könnyeimben elmerülni.» Az igazság behatolt a szívébe: az érzéssel, forró átéléssel magáévá tett igazság! Milyen jellemző kijelentés ez Szent Ágostonra és kora egyházi énekeire: olyan szoros lelki kapcsolatba kerülni a zenével, hogy a zenén keresztül megláthassa az igazságot, és olyan zenével, amely ilyen erővel tudta a lelket megindítani. A legelső keresztény énekek szabadon kiömlő áradataiban kifejezésre jutó érzés vallásos extázisa nyer itt Szent Ágoston szavaiban bizonyítást. Ezek különösen éppen az ő századában feltűnő Alleluja-jubilációkra vonatkoztak, amelyeknek hatalmas erővel kilendülő ritmusát, szöveg nélküli melódikus gazdagságát Szent Ágoston az örömben felolvadó szív énekének mondja, mely örömet szavakban így nem lehet kifejezni. — Szent Ágoston confessióinak stílusát ugyanaz a lélek irányítja, mint kora egyházi énekeit. Tiszta melódikus, egyszerűlamú zenei stílus volt ez, ahol a melódiavonalak kisebb-nagyobb hullámhegyei és hullám völgyei egy szabadon kiömlő hatalmas mozgásáradatba olvadnak bele. Egy-egy kis melódia már külön is gyönyörűsége a fülnek, de nincs időnk elidőzni egynél, már kergeti a másik, kirobbanó, soha el nem apadó gazdag-

ságban. Ritmusa teljesen szabad volt ennek a stílusnak. Szent Ágoston korában ezeket az énekeket még jelekkel sem írták le, tehát még teljesebben érvényesülhetett szabad, minden taktuskényszerzől mentes, könnyed hullámzásuk. Hasonló lehetett ez a hullámzás ahhoz az irracionális ősi ritmushoz, amely a természeti jelenségekben, egy fűszál, egy szélről hajlított virárgaly mozgásában, a tenger hullámzásában, a felhő gomolygásában lüktet. Az istensóvárgás volt ennek a zenének egyetlen éltető eleme, ez az egyetlen, ami egy célhoz köti a jubilációk ezerféle mindig és újra felfoldrozódó motívumait. A lelki ébredésnek ebben a hatalmas ihlettségében a benső érzéstartalom mögött a zenei forma, a mérték, az ütem éppen úgy háttérbe szorul, mint az őskeresztény költészetben. A szerzők névtelenek. Fontos az, ki kutatja, hogy a Stabat Mater a Magnificat, a Salve Regina és a Dies irae gyönyörű, ihletett himnuszainak ki volt az alkotója? Személytelen fenségük az emberélet minden mély és nagy szenvedélyét magába foglaló vallásos érzésből fakadt, pillanatnyi ihlet szülőttei. Erre utalnak. Tertullianus szavai: «Ahogy ki-ki a szentírásból a saját tehetségéből győzi, lépjen elő és zengjen éneket Istennek.» Más helyen pedig úgy ír a zsoltárról, mint egy vízióról, ami a lélek révületében «in amentia», örületben született. Hogy milyen gazdagságban születtek akkor ezek az egyéni szerzemények, abból is láthatjuk, hogy a IV. században a laodiceai zsinat már megtiltja az ilyen egyénileg költött zsoltárok éneklését. Szent Ágoston írásából is következtethetünk arra, hogy ezzel a zenei erőket és érzelmeket felszabadító énekstílussal szemben már akkor gátat emelt a vallásos dogmatizmus. Szent Ágostont is kétely fogja el, hogy vajjon a zsoltárok «édes behízelt melódiái nem vonják-e el túlságosan az elmét a szent cselekményektől» — és intő példának állítja maga elé alexandriai Szent Athanasius rendeletét, amely szerint a zsoltárokat inkább deklamálva, mint énekelve, mindenütt a szöveghez simuló modulációval kell művelni. Ime, így győzött Szent Ágoston zenei felfogásában korának vallásos szelleme. Szent János evangéliumának eszménye: minden út Istenhez vezet. Bármilyen mélyen átélt személyes élmény nála a zenei élmény, ez is egy magasabb követelményre, önmagunkon túlra, minden teremtető lét össképére, az Istenre mutat. Az út a bensőhöz annyi, mint út a zenéhez, de mindkettő út az Istenhez.

Szent Ágoston korában tehát már feltűnnek az egyházi énekek rendezésére irányuló törekvések. Ahogy három századig tartó üldöztetés és rejtőzés után a kereszténység győztesen került ki a katakombák sötétségéből, úgy művészete is lassan minden területen gazdagabb formákat nyert. — Nagyszabású bazilikák épülnek Rómában, Ravennában, Bizáncban, hatalmas apszisokkal, ragyogó mozaikokkal. A külső kereteknek megfelelően az istentisztelet is gazdagabb és határozottabb rituális formákat ölt. — A szent történetekből, a szentek és mártírok emléknapijaiból kialakulnak az egyházi év ünnepei és ceremóniai, amelyeknek az ének elmaradhatatlan kísérője. — Az összegyűlt gazdag énekanyagot már nem lehetett a tömegek kénye-kedvére bízni. Amint a keresztény filozófusok a görög filozófia tanítását használják fel a keresztény dogmák rendszerezésére és kiegészítésére, úgy, midőn a zenében a keresztény himnuszok parttalanul hullámzó hangtengerét világosan tagolt, szimmetrikus keretekbe akarják szorítani, a periodikus felépítésben, az ének ritmusát meghatározó szöveg nagyobb uralmában nagy hasznát veszik az antik költészet formáinak. Olyan zenei formákra volt most már szükség, amely a keresztény hívők nyilvános istentiszteleteinek, egy nagy közösség

szellemének megfelelnek. Így lép előtérbe az Ecclesia militans» kórus-stílusa, így nyernek a lényegükben aszimmetrikus, organikus keresztény énekek a latin egyházban szimmetriát és architektonikát. Így következett az ősi keresztény zenei stílus romantikus korszaka után a rendező, fegyelmező, mértéket tartó, római szellemű klasszikus korszak.

Szent Ambrus kezdi meg a reformokat, aki himnuszaiban a klasszikus költészet formáihoz tér vissza, de a korszakalkotó végleges rendszerezés Szent Gergely pápa nevéhez fűződik. Összegyűjti a használatban lévő egyházi énekeket, saját szerzésű újakkal kiegészítette, meghatározta az egyházi év szükségéi szerint való pontos beosztásukat, leírta őket az úgynevezett neumákkal s így megadta az egész róla elnevezett dallamkincsnek (gregorián-énekek) azt a végleges jellemet, amelyet mind mai napig mint a katolikus egyház rituális zenéje megtartott. Ezekben a megszabott keretekben természetesen elveszett a rögtönzés, a pillanatnyi ihletből született előadás érzelmi intenzitása, az őskeresztény lélek magas hőfokú szenvedélyessége s ennek megfelelően az ének nagy lélekzete, a díszítések túláradása is formai keretek közé szorul. De azért ez a stílus mindig egyik legnagyobb csúcspontja marad az egyszólamú dallamkultúrának, amelyre az egyház nyomta rá forma-akarátának bélyegét. Éppen olyan része az istentiszteletnek, mint a nyelv, az öltözet, a ceremónia. Arra kényszerít, hogy kimért távolból, lelki összetettséggel és áhitattal megálljunk előtte, inkább az oltárra, mint arra irányul, hogy csak zenei élvezetet nyújtson. — Így a gregorián-ének egész szellemével, szigorú hagyományaival, hatalmas unisonójával teljesen beleilleszkedik az őskeresztény művészetek általános keretei közé, amelyek a monumentális komolyságra, átszellemültségre, bizonyos rezerváltságra és szimbolikus formákra irányulnak. — Az őskeresztény bazilikák mozaikjainak aranyalapja ugyanazt a szerepet tölti be ebben a művészi kifejezésben, mint a melódia a gregorián-énekekben. A színek felett álló arany a magasabb életérzés, a természetfeletti szimboluma, amelynek ragyogó, varázsos sugárzásában éppen úgy elvész a testek, a valóság anyagisága, mint ahogy a gregorián-énekekben a szöveg felett lebegő, a maga zenei logikájában is érvényesülő melos szellemíti át a szavak anyagiságát. Így találkoznak a művészi kifejező eszközök a hívők felé áradó szellem szimbolizálásával, mely szimbolum csak az istenségre vonatkozik, csak a vallásos érzés szolgálatában áll.

Ma, majd kétezer év távolságából sem szabad felejtünk tehát, hogy a zene sajátos erőinek felfedezése a kereszténység érdeme. A keresztény himnuszokban az egyén és a nemzetek fölött álló sajátos keresztény lelkiség, a szentágostoni lélek érzelmi mélysége és gazdagsága teremtette meg a zene uralmát a szöveg felett. — S erre az új felfedezésre épül majd fel az egész európai zenetörténet.

ESZTER.

Irta: Örley István.

S EGYRE NÖTT bennem a hazugság! — Azokban a napokban már minden moccanásom menthetetlenül hazug volt Eszter mellett. Igen, mellette —, mert hisz csaknem állandóan együtt voltunk éppen ezekben az utolsó napokban; hazudtam, négy szemközt, egyenest az arcába. Mi volt ez? miért, hogy ennyire ragaszkodtam hozzá? miért találkoztunk e siralmas befejezés során összehasonlíthatatlanul gyakrabban —, feltétlenül naponta, sőt nem ritkán naponta többször is —, mint előzőleg bármikor, mint akár a kezdet idején, a hazugságmentes, a tiszta, a jó időkben? Eszter? . . . Ő nem, neki semmi része ebben, mint ahogy vajmi kevés része volt neki az egészben is, e száználmas regényben, annak elejétől a befejezésig, legfeljebb ha mukkanásnyi szerepei adódtak. Nem ő kezdte, nem ő akarta, nem ő csinálta s nem ő tett pontot a végére. Ő mindössze néha megszólalt, ekkor sem másképp, csak úgy, mint aki jelentkezik: én is itt vagyok . . . S még ez ritka bátorság is oly gyöngéd hangocska volt tőle, annyira leheletnyi, esengővékony, hogy meg sem hallottam máskor, csupán ha a rettegés színültig-csöndje fülelt bennem az ő szavára.

— Nem lehet ez jó így. Lehetetlen, hogy az jó legyen, hogy mindig, mindig, te velem, én veled . . . — Így is beszélt néha, talán hát ő is sejtett volna valamit? Alig hiszem. Inkább csak amolyan játékos ijedtség volt ez nála, az olyan gyerek hangja, aki felnőttektől hallott okosságokat ismételtet. Mert ez volt ő, gyerek, s még ha olykor okosan szolt is, akkor sem másformán, mint a leckéjét hibátlanul felmondó iskolás kislány. S hogy mégsem ez volt, vagy legalább is mellettem nem lehetett ez: úgy kellett előttem mutatkoznia, mint aki nem csak fájdalmasan egykorú önmagával, a leánnyal, a nagy leánnyal, de még ennél sokszorosán jelentősebb, több, hősnője valamely végzetes-súlyos szerelmi históriának . . . Micsoda mértéktelen követelés! Istenem, ha csak arra gondolok, mennyire inkább megható, mint vágykeltő volt a szépsége . . . Mézszőke haja a nyakán göndörült szét, bűbajos kis arca egy nagyon komoly babáé, rózsaszín selyemből, lepkeszárnyötét pillákkal, hajnalkék szemekkel, csodálatosan üdefinom orrocskával, ajkának szívhajlata is csak tétova, szinte maszatos-édes vázlat még csupán, bár színében annál virágzóbban piros. És a vállamig is alig ért, s olyan soványka volt, hogy úgy tűnt már, nem is a teste létezik, csak annak kicsi gyönyörű formái.

— Annyit vagyunk együtt, a végén még rámúnsz. — Ezt is mondta olykor. S máris mosolygott, mert szemtelen lehetett, nevetett, mert senkisémm érezhette magát biztosabbnak, mint ő. Hisz tudta,

látta, számtalanszor tapasztalta, hogy ismét és ismét megújulólag szinte őrjöngve rohanok utána s még hozzá sohasem inkább, mint épp a jelenben, ezekben az időkben. Ha valaki gyanútlan lehetett, akkor ő bizonyára, de honnan is tudhatta volna, hogy mikor ilyeneket mond, mint kísértetszó a kriptában, úgy visszhangzanak bennem a szavai. Iszonyúan szégyeltem magam. Nem Eszter miatt, mindig tudtam, hogy Eszter, ha velem van, még a legvidámabb perceiben is, valahol öntudatlan szenved, kinlódik, védekezik. Sokkal inkább a kényszer, a ráerőszakoltság, a rabtartó vagyok számára, semhogy szeretnetne. Szégyenkeztem, mert saját egykori szavaimat csúfolta meg az az önfelelt incselkedés, kuncogás, amit Eszter számára az efféle beszéd jelentett. Beszélhetett-e másként, mint így, ahogy vártam tőle, ahogy eredetileg és sugalltam neki . . . Hisz magabizásra is én neveltem, hogy csodálhassam őt, csodálatraméltóvá tettem én magam. S kezdetben, mikor megismerkedtünk, így áradoztam neki.

— Nem lehetsz te valaki innen a földről, mert azokat ismerem, a legkülönbek is legfeljebb ha nem gonoszak és ostobák, csak szomorúak és rettentően unalmasak. De te más vagy, angyal, tündér, mittudomén . . . Mintha örökösen félálomban élnék, mióta ismerlek téged. Csak nézlek, látlak, és nincs is más tennivalóm a világon. Az vagy te nekem, úgy jöttél, úgy érkezted, mint a kivégzésre ítéltnek, a végső pillanatban, a megváltó kegyelmes fehér kendő. Jöttél, megérkezted — ő de gyönyörű is vagy, de szép, de édes, mennyire érdemtelen vagyok hozzád . . .

Igy beszéltem neki, annak az Eszternek, aki akkor még csupa riadozás volt, őzikefélének, örökösen pironkodó, szemlesütős szerénység. S aki ilyenkor, míg sebtében megsimogatta a kezemet, szinte sírós rimázkodva mondta.

— Ne beszélj így, jaj, nem bírom . . .

De hiába kért, ez a kezdet idején volt, mintha esztendők lefojtott dagálya egyszerre szabadult volna fel bennem. S éppen ez az, voltaképpen már ekkor is hazudtam, csak az áradás volt őszinte, minden más hamis. Mert mennyire hamis volt már csak az is, amit én arról az Eszterről mondtam, aki az én szavaim szerint: jött, érkezett, megjelent, akit tehát ilyenformán valamely csodaszép véletlen hajtott volna a karjaimba . . . Dehogy volt így! Nem Eszter jött, nem ő volt az, aki érkezett, megjelent, én voltam az, aki elindultam utána, aki követtem, üztem, hajsoltam s végül megfogtam őt. S magam, igen, a legfondorlatosabban magam voltam ez a mindenhatóságában pimaszul megcsúfolt, dehogyis csodaszép véletlen, én, a legszemélyesebben én voltam ő is, magamat tiszteltem, mikor szemforgató alázatossággal hajladoztam rejtélyes földöntúli rendelése előtt. Ez volt az igazság s ezt tagadtam én még önmagam előtt is körömszakadtáig.

Titokban mindig sejtettem, nem lett volna szabad elkezdenem. S mégis, nem emlékszem, hogy valaha is olyan szép ősz lett volna,

mint akkor, talán nem is annyira október táján, mikor összekerültünk, inkább előzőleg, mikor még nem ismertem Esztert. Még egyedül voltam, de már éreztem, meleg hullám emel, elkábulok, útra-kelek. Ez a hullám sodort el Eszterhez.

Igen, ez a nem is olyan távoli s valahogyan mégis egészen hajdani, messzi ősz: soha ilyen szépet! Szüntelenül kápráztak a szemeim, vakító tükrözés volt minden utca, minden ablak szikkadó ezüst, az egész város egyetlen tündöklés. A nyár, melyet sohasem szerettem ebben a városban, egyszerre elpusztult-rossz emlékké vált bennem, mézesmázos, mocskosverejtékes cifra-forró hulladékaiból kibújt egy másik, egy új város, karcsú, könnyűfényes, finom, szinte az ég melegkék hullámaiban frissen fürdetett. Aranyló fátylak lebegtek az utcaközökben, mélyen, csaknem az aszfaltot legyintve, selymes uszályt villantottak maguk mögött az elsikló gépkocsik, hát még a villamosok! — oly ünnepeles ércsisakkal vonultak fel, akár egy díszszemlére induló dragonyoscsapat. Alacsonyan járt-kélt a nap, nyájasvörös arccal a nyurgább tetők közt sétált, elbújt, majd váratlan szivigérő fényeset intett valamely házfödél peremén előbukkanva. S az a furcsán édesbús, molyette, bársonyözd sugárzás a szűk-meredek belvárosi síkátorokban! S a csodálatos kiszínesült fasorok, melyek az utcavég ragyogókék függönyébe rajzolták be sárgapiros hajzatuk, alattuk a tarka városi mozgalmasság, nyüzsgés, zsongás, szél jött, lombkergető, zajkevergető, mindez együtt, ez a csupa-fény, csupa-szín, lenge, szellős, lüktetően játékos látvány... igen, talán sohasem éreztem magam ebben a városban oly megbékélten otthon, mint ebben a kivételes őszben, melyet akarva-nemakarva észre kellett vennem. Először talán csak félszemmel láttam, aztán egyszerre egészen. Egy szelíd hang szólt hozzám — honnan? — tán a fényből, az ég templomi kékségéből, vagy a vakító toronycúcsok egyikéről. Csakhamar megtudtam, hazudott, de akkor még hittem neki. Szabad vagy, ezt mondta, lásd, elszállt feletted a vész, élhetsz már úgy, mint bárki, mindenki, nem hajszol többé a korbács, megoldódott benned a görcs, örülj csak annak, hogy élsz s az arcodra melegít a nap...

Esztert ez az ősz hozta elém s máris indultam utána. Ime, gondoltam, ez is megjött hát. Már csak úgy emlékeztem rá, mintha születésem előttről hozott álom lett volna, s most itt van, szeretek valakit. Nagyon korán bizakodtam az őszben, Eszterben, mindenben. Talán a legelején... talán másfél hónap, legfeljebb eddig tarthatott ez a még ekkor sem egészben tisztaaljú részegség.

S aztán, és később... Ebben az időben már elmaradt mögöttünk az a kezdeti néhány szép hét, az ősz is, a sugaras, a gyönyörű — tél volt, sőt már ennek is a vége táján jártunk, ha ugyan ennek a télnek kedve lett volna befejeződni. De nem, örökkévalóság óta tartott s még mindig reménytelen jéghidegen virradtak a napok. S a szívem körül is jégpáncél volt már az egyre növekvő rémület.

Talán délután volt, talán este, talán már éjszaka. Köröskörül egy fagyos, gyászsötét város, amelyben kora délután óta vándoroltunk, valamiképpen úgy, mint egy forgószínpad jármában. Zsivajgó termék tárultak, lámpák és lámpák, vadidegen arcok, füst, zaj, a zene tamtamja, olykor elzöldült a fény, máskor pirosba, kékbe váltott, sőt, ha úgy tetszett, megbujtunk sokszor a mozisötétben is, mentünk, mentünk, zsúfolthangos, zongorás kávéház pamlagán símultunk össze délután, üvöltően zenebonás mulatóban éjszaka. Igen, forgószínpad volt ez, örökösen változó díszletek s mégis egyazon helyben topogás, — egyre fokozódó rohanás, szédület s ugyanekkor csak szakadatlan ismétlődés, tébolyító mozdulatlanság — micsoda siralmas utazás!

— Nem bírom tovább! — Igy ijedezett néha, egyre gyakrabban, már ő is, Eszter. Igen, ekkor már valóban ijedt volt, bár bizonyára másként, mint én. — Valami történt velem, nem tudom, félek. Én sohasem éltem azelőtt így. Mintha ez nem is volna igaz, olyan nekem, mint valami folytonos álom. Kérlek, engedj haza! Könyörgöm, engedj!

Igy beszélt s nekem a hideg futkosott a hátamon: hát már ő is . . . Nem tehettem egyebet, ekkor jött a mutatvány. S amit magam mérhetetlenül, még Eszternél is ezerszerre erősebben rettegettem, ami undorított, amit gyűlöltem, e mindennapos, hamisvarázsos, hazug-cifra környezet szörnyeteg unalmát, mindezt, ami már öklendezés volt nekem — most az ő, Eszter számára: át kellett festenem, valamely koholt költészet szóözönével valóját elfödve, oly friss színben, fényben, szikrázásban felragyogtatnom, amilyenek én talán még akkor sem láttam, mikor gyermekként először kerültem ebbe a városba, amikor vadonatúj volt s valahogyan máris elnyűtt, ócska, sanyarú. Amit sohasem láttam és legkevésbé ott és akkor, erről kellett hazudnom Eszternek — micsoda robot volt ez, micsoda kínlódó, hörgő, nyomorult, céltalan hősiesség! Milyen szerencse, hogy ő annyira fiatal volt! Sikerült, szinte mindig sikerült. Rápillantottam s egyszerre láttam, már fényes a szeme, tisztán sugárzik szép szóke mosolya, az arcából eltűnt minden rettegetés, nyugodt, vidám, nevetős. Eszter gyakran félt, de ha egyszer én, a nála százszor gyávább, elúztam mellőle az árnyakat, mint aki sohasem tudott róluk, oly egészen önfeledtté vált.

Visszasüllyedhettem önmagamba. Aztán lejárt az idő, végül mégis indulnunk kellett haza. Künt egyszerre az arcunkba omlott a sötétség, ránsüvitett a jeges szél. Eszter messze lakott, sokáig bolyongtunk a símafekete, hallgatag utcák szövevényében, ilyenkor már csaknem mindig elfogyott a pénzem, gyalog kellett mennünk. Végleg besötétült a kedvem, a lelkem legaljáig. Olyan csúnya tél volt ez, a legkritkábban szép fehér havas, szüntelenül sár, valami mocskos-puha lepedék fődte az utcákat. Éjszaka néha olyan arca volt ennek a városnak, mintha árvízből bontakoznék ki, a Körút, a sugárutak,

akár csupa iszapmező, mely fölött az utcalámpák, mint a pusztulás gyér fényei világoltak.

S végre elérkeztünk a házkapuig. Eszterben eddig kitartott az este hangulata, most meg egyenesen boldog volt. Hazaérkezett, várta őt a szülői szidás és megbocsájtás s azonnal a nagyszerű otthoni ágy, a melegség, a megbékélt álom.

— Nézd! Várnak . . . Kicsit félős volt a hangja, de csupa megkönnyebbülés a kuncogása. Igen, valóban lámpafényes volt fent az ablakfüggöny. Ő haza megy, az otthonába . . . És én? . . . Felnyögtem.

— Ha már eddig együtt voltunk, legalább ezután is maradnánk. Máris csengetett, jött a házmester. Még visszanevetett.

— Igen, az jó lenne.

Ha akkor tehetem, feltétlenül, rögtön, azonnal feleségül veszem Esztert. Képtelen ötlet, lehetetlenség! Annyira képtelen és lehetetlen, hogy ezért kellett távol tartanom magam Eszter otthonától, az anyjától, az apjától, ezért létezhettem csak a házkapuig, ezért voltunk örökösen árvák és kivertek, az utcán, a városban . . . Ó, ha nem lettem volna olyan senki, olyan fiatal és szegény, ha lett volna valami-féle rangom, címem — ha pénzem lett volna . . .

S egyáltalában: a pénz! Az adósságok már a torkomat szorongatták. Minden nap újra kezdődően, a délelőtt abban a fertelmesen megalázó hajszában telt el, amelynek során kölcsönbe pénzt szereztem. Annyit, hogy aznapra jusson, hogy folytathassuk ezt a szakadatlan idegtépő hiábavalóságot. A délután, és tovább, ez volt ő, Eszter. S ami ezenfelül maradt a naphól, az a szörnyen kevés — aludtam. Ha nem futkostam pénz után és nem voltam Eszterrel, nem csupán hajnalban az ágyban, akármikor és bárhol, villamoson csakúgy, mint a borbélynál, azonnal lecsuktam a szemeimet. Mi volt ez? Nem csupán az, hogy nagyon érthetően minden fölös percemben az elmulasztott kiadósabb alvást pótoltam. Legalább ennyire: nem mertem ébren magamra maradni, mert hisz minden magányos gondolatom már is hűtlenség volt Eszterrel szemben.

Ő persze a pénz körüli dolgairól sem tudott. Azt hazudtam neki, van bőven, kapok hazulról, amennyit csak kérek. Bizonyára, ha csak sejtette volna, hogy állnak az ügyeim, kétségbeesik. Hisz még így is gyanakodott néha, felfigyelt, meghökken, könyörgött: ne menjünk ide vagy oda, ne pazaroljak! De végül is, mi egyebet tehetett, ha így beszélt, én háborodtam fel: nem szeretsz velem lenni, haza akarsz menni, el akarsz hagyni . . . elhallgatott.

A pénz, és más, és minden . . . Ugyan mit tudott és mit tudhatott rólam Eszter? Miután hónapokig négy szemközt csak vallottam és vallottam neki: milyen keveset, milyen semmit . . . S mindenesztül egybevéve, ugyan mit jelenthettem én számára? A végén, a legutolsó napok egyikén, amiről sohasem faggattam, nem is tudom mért, egyszer mégis csak kiugrott belőle ez az ostoba, legostobább kérdés?

— Mondd, mondd! Mi vagyok én neked? Gondolkozz kicsit... Szeretsz te engem?

Szegény Eszter... Elpirult, a legmélyebbre sütötte szemeit, riadtan kapdosott a haja körül, a szoknyáján babrált, izgett-mozgott, legszívesebben bizonyára elfutott volna. Végül reszkető kézzel sürgősen megsimogatta a vállamat, hátradólt, sóhajtott, és egészen kimerülten, szinte álomba dermedve, hallgatott. Nem, hazudni sohasem tudott.

Vagy talán azt sem tudta kimondani, ami az igazság volt, mert ez is sok, súlyos, ijesztő lett volna számára, azt sem, hogy igen... Mindez csak szófecsérlés, egészen hiábavaló. Hisz mióta ismertük egymást, ő nem volt többé önmaga, elvesztette akaratát, személyes érzéseit. Hogyan szerethetett volna hát? Reátörtem, még talán annyi időt sem engedtem neki, hogy lélekzetet vegyen mellettem, máris handabandáztam: szeretlek, imádlak! Mire ő alázatosan lehajtotta a fejét, hagyta, hogy szeressem és imádjam... Hódoltam neki, a földön csúsztam eléje, s mégis mi más volt ő, mint mindezek dacára csak rabszolganő.

De talán létezett egy másik Eszter, egy szabad, aki elbujt amögé, aki előttem alázatosan fejet hajtott. Egy olyan Eszter, aki talán a nékem mutatkozóknak árnyékában megkuperodva, rejtekből figyelt engem. Egy valódi, igazi Eszter... S hátha én akkor ehhez a másik Eszterhez szóltam, őt kérdeztem, tőle vártam választ. Valamilyet, akármilyet, akár a legrosszabbat is, de választ ettől a másik Esztertől.

Nem tudom. Mert ha ő akkor mégis felel... (Honnan tudhatnám?! Ami nem történt meg, ne bolygassuk!)

Nem felelt. Biztosan, mert megérezte, hogy nem is várok tőle feleletet. Szinte nyöszörögve kérdeztem, egy pillanat, s már végezetesen nem érdekelt, akár így, akár úgy válaszolt volna.

Esztert úntam én meg? Milyen hamisan gondolkoznék így. Akit megúntam, az magam voltam, önmagamat úntam meg. Törvény ez nálam, honnan tudjam, hogy kívülem, vagy bennem lévő-e? Én csak azt tudhatom, ami megtörténik velem: a világ egyszerre elüszkösödik, minden üres és koromsötét. Nincs olyan csodalény, aki ilyenkor megállíthatná e vaktörvény művét, a szétterjedő romlást, a mindenfelől rámtekintő pusztulást. Keresem az okot, ha megelném, agyonütném, de olyan csak ez, mintha az árnyékkal öklöznék: nincs segítség!

Még arra az estére emlékszem, amelyről a végső, legvégső pillanatig nem sejtettem, hogy az utolsó. Sőt ritka szerencsésen sikerült este volt, amikor csaknem egészen megfeledkeztem róla, hogy már csak a hazugság tart össze Eszterrel. Bor is volt bennem jócskán, de bizonyára egyéb oka is lehetett annak a szinte lenge-könnyelmű vidámságnak, amellyel Eszter mellett lépkedtem, mikor úgy éjjel tájban hazakisértem őt.

— Szép vagy, édes vagy, jó vagy, imádlak... — így szavaltam ismét, anélkül, hogy erőszakot kellett volna tennem magamon. Eszter, hozzám hasonló kedvben, táncos lépésekkel szökelt mellettem, felém mutatta, elkapta az arcát, mosolyát ragyogtatta, incselkedett, játszott. Elnéztem őt, igen, valóban, milyen finomka, búbájos, gyönyörű, az arca, haja, szeme... milyen kedvesszép, édesformás ez az egész leány... Talán az is tette, hogy váratlanul alig hűvös, már-már langyos volt ez az este, puhanedves levegőben járt az arcom. Az égre pillantottam. Habkönnyű fellegek futottak, mint valami függöny lengett a tajtékosholdas ég ebben a csöndesen motoszkáló, éppen csak érezhető szélben. De hisz ez talán már mégis az, a tavasz kezdete... erre gondoltam. Ha eddig kibírtuk, ezután már csak jobb lehet...

Sokáig búcsúzkodtunk a kapuban. Az utolsó időkben, ha csak lehetett, elkerültem, hogy megcsókoljuk egymást. A testem hűvös maradt, sőt borzongott a kényszerű csókok alatt. De most önként megcsókoltam őt és a testem sem tért ki a csók elől. A kapu bezördült Eszter mögött, még intett, mosolygott, eltűnt. Indultam haza, valamiképpen egészen megnyugodott, nagyon derűs érzésekkel.

Elérkezem az első keresztutcáig. Ott a sarkon, ahol találkáink elején gyakran vártam őt, egyszerre eszembe jut... Igen, valamit elfelejtettem. Elfelejtettem Eszterrel megbeszélni, hogy hol és mikor találkozunk holnap, legközelebb...

Miért volt ennek ekkora fontossága? Mert minden nap ez volt a befejezés: a legaggodalmasabb tanácskozás, hol és mikor... Kettőnk közül, misem természetesebb, mindig én voltam az, aki az eszembe tartottam: elválás előtt feltétlenül meg kell állapodnunk. Mindig én, mert hisz kapcsolatunk első pillanatától kezdve amolyan titkos törvény volt közöttünk, hogy kettőnk helyett én gondolkozom.

És soha olyan idegesen, szinte rögeszmés rettegéssel nem ragaszkodtam a legpontosabb, a minden részletében százszor átbeszélt megállapodáshoz, mint éppen ezekben a napokban. Ahogy befordultunk Eszter utcájába, a saroktól a kapuig, talán ezerszer is a lelkére kötöttem: itt és itt, ekkor és ekkor... Egyszer tévesztjük el egymást — ez járt az eszemben — csak egyszer s akkor örökre...

S most, íme, éppen mert nem gondoltam a jövővel, mert vidám, afféle önefelelt, sőt talán szerelmes voltam, érthetően megfeledkeztem. Sohasem esett meg ez velem, csak éppen most...

Milyen szerencsésen történt így, milyen véletlenül, a tömérdek hazugság után milyen jótékonyan hazugság nélkül...

Azt rögtön tudtam, hogy Eszter, személyesen ő, önmagától, soha nem fog jelentkezni. Mint ahogy azt is tudtam, hogy elég a legcsekélyebb üzenet, levél, telefon, bármi... ő rögtön jön, mint aki parancsot kapott. Eddig persze semmiféle üzenetre nem volt szükség. Nem bírtam el a gondolatot, hogy úgy váljunk szét, anélkül, hogy meg nem egyeztünk volna másnapra. A legcsekélyebb hézag abban

a láncban, amellyel hozzákötöztem magam... végzetesnek éreztem volna. Minden este, mielőtt búcsúztam tőle, tudnom kellett, ismét hozzá hurkol a holnap.

Ott álltam az utcasarkon, amúgy bamba tünődéssel a lámpaoszlopnak dőlve s akaratlanul is arra kellett gondolnom: ez még sohasem történt így... S hogy Eszter, aki annyira megszokta az együttléteinket befejező szörnyen gondterhelt tanácskozást — nem egyszer túlbuzgó könyörgésekkel, vagy indokolatlan fenyegetésekkel is tetézve — ez az Eszter, aki most bizonyára dúdolva vetkőzik a szobájában, vajjon ő?...

De nem, nem így, egy másik elképzeléshez ragaszkodom. Ő levetkőzik, az ágyban még pillanatokra elméláz, az este hangulata még ekkor is benne zsi bong, dehogy is sejt valamit, vidám és lusta, így bágyad álomba a feje. De éjszaka egyszer felriad, talán egy kapudörrenés künt az utcán, ez ébreszti. A szoba néma és sötét, csak az ablak dereng, amelyre ott fent, a magas emeleten, rásütnek az ég fényei. S ekkor jut eszébe... Csak épp valami leghalványabb sejtés, önmaga előtt is titkolt szorongás, szűkülés, alig több, mint gyors, rémült szívdobbanás. Az ablakra pillant, kéménycúcsok és tetőgerincek fölött látja a csillogó felhők zajlását, a kóbor holdat, a reszketeg csillagokat. Zúgást hall, künt a szél, bent a mély, legmélyebb éjszaka zúgását. Azt sem tudja hirtelen, hogy hol van, csak fél, fél...

S akkor, ott, abban az ágyban, amely ha a legkisebb is, neki még akkor is nagy, sok — ebben a nagy ágyban, ő, a kicsi, sírva fakad. A párnába fojtja a fejét, pityereg, zokog. Talán hajnalig így sírna, ha nem volna oly gyöngé, még legerősebb bánatában is sokkal erőtlenebb az őt környékező áomnál. Sír, sír, s végül belealszik a könnyeibe.

Lehet, hogy csak percekgig álltam ott a sarkon, lehet, hogy tovább, talán félóráig is. Csak arra emlékszem még, hogy közben végiggondoltam: olyan utca ez, amely mindennapos városi életemen kívüleső... Azóta sem jártam a tájékán.

Biztosan tudom, hogy Eszter, akit emígy én hagytam el s akit én talán sohasem szerettem, ez a becsapott, megcsúfolt, kijátszott Eszter sokkal könnyebben elfelejtett engem, mint én őt. Mert hisz éppen ez az, nem őhöz akartam én hűségesebb maradni, de önmagamhoz. Tudtam már én, hogy egyre keservesebb és félelmetesebb mesterség ez: felejteni. Igaz, volt úgy is, hogy ez volt a mentőöv — egy legkínosabb életkezdet során így védekeztem a világ és önmagam ellen. Felejtettem, mindig mindent azonnal, a következő pillanatban... De talán túlságosan is megtanultam így élni.

Az ember felejt, felejt, s már a markába nevet, olyan erősnek hiszi magát e tudás birtokában. S egy nap eszmél és ordítana: ne tovább! Nincs multja, mögötte csak felperzselt évek, születéséig érő pusztaság. Az árvaság, mely szétterül körötte, hatalmasabb, mint a vadsötét éj az árokba kitett újszülött felett.

AUGUSTUS IMPERIUMÁTÓL A FASCISTA IMPEROIG.

Irta: Villani Lajos.

AMIKOR Cézár holttestét máglyán elégették, a legenda szerint egy láng kiegyenesedett és az égnek meredt. A legendáknak mindig mélyebb értelmük van. Népeknek, nemzeteknek vágyait fejezik ki. Róma, mely vezető helyét elfoglalja és a világ irányítója lesz, Cézárral nyeri első csatáját. Cézár a kezdet, — Augustus a beteljesedés. Cézár nélkül Augustusnak a bontó csákány munkáját is el kellett volna végeznie, művét a talaj alatt az alapzat lerakásával megkezdenie. Augustus nélkül viszont Cézár földbeshülyesztett alapkövei fölött újra fű nőtt volna.

A köztársasági Róma haldoklását két kísérlet hosszabbítja meg: Mariusé és Sulláé. Mindkettő népe sorsának irányítója akar lenni, de származásukhoz híven más-más osztályra támaszkodva. Az egyik az alsó néprétegekre, a másik az arisztokráciára. Korukban teljes kaoszba süllyed a római köztársaság. Felborulását szociális és gazdasági bajok, a földreform megoldatlan kérdése is siettetik. Menekülés nincs már.

Amikor később Cézár átkel a Rubikonon, hogy légioit Róma ellen vesse, ő a rendcsináló, ki a régi tekintélyt, az «auctoritas»-t helyreállítja. Helyzete azonban nehéz, mert a régi Róma szelleme lesben áll és Brutus töre elpusztítja majd azt, ki az új Róma alapjait lerakta, sőt legyőzte Uticai Catot is, aki a puritán római hagyomány fegyverével hadakozott Cézár újító eszméi ellen.

Cézár után kezdődik az új latin-római szellemiség. Előtte Róma még Hellas és Alexandria szellemi befolyása alatt állott. A nagy fordulat határkövénél két költő áll: Catullus és Lucretius. Catullusban latin őserő tombol ugyan, de megbódul a foszlásnak indult hellén szellemiség mérgétől. Réa olyan hatással lehetett Alexandria, mint Adyra Páris, — állapítja meg Babits. Örömkeresése határtalan. Még az individualizmusra hajló görög világ napja világít neki, de nyelve latin és ereiben egészséges latin vér buzog, melyet a beteg görög kultúra mérgezett meg. Lucretius a letűnő világ idealistája, ki Epikuros filozófiáját eredeti tisztaságában, a hedonizmus hozzáadott sallangjaitól mentesen, elevenítette fel. Lucretius műve híd a görög és a kezdődő római szellemiség között.

Cézár végrendeletében nővérének, Juliának, 18 éves unokáját Octavianust, fiává fogadta és örökösévé tette. Svetonius szerint Octavianus apjának már a fiú születésekor megjövendölték volna, hogy gyermeke a világ ura lesz. Ez a jövendölés megismétlődik Krisztus előtt 45-ben, amikor Illiriában Octavianust a híres jó Theogenes elé vezetik. Amikor Theogenes megtudta Octavianus születésének dátumát, állítólag szó nélkül leborult volna eléje. Ki hitte volna azonban akkor még, hogy a beteges, gyenge ifjú ily nagy jövőre hivatott. Pedig, mikor a következő évben meghozták neki Apolloniába Cézár halálának hírért, Octavianus már érezte, hogy nagy feladat áll előtte.

Cézár jól választott. Gondolatát Octavianus — később Augustus — vitte diadalra, művét ő tette teljessé. Ha hasonlattal akarok élni, azt mondhatnám, hogy miként a keresztény magyar királyság gondolata Géza fejedelemmel kezdődik és Szent Istvánnal teljesedik be, akként a római impérium Cézárnál jelentkezik először, hogy Augustussal valósuljon azután meg.

Octavianus útja a hatalomhoz, nem síma, hanem tövises. Elfoglalni Cézár örökét, melyből azt összeesküvés és lázadás távolította el, nem könnyű. Évekig tart, amíg Octavianus ezt az utat bejárja és mielőtt urává lesz Rómának, még le kell győznie keletet, latinná kell tennie Rómát.

Kr. e. 31-ben Octavianus Actiumnál legyőzi Antoniust és Kleopatrát. Egy évvel később birtokába veszi Egyiptomot és a reá következő évben nagy diadalmenetet rendez Rómában. Ekkor válik Róma és a birodalom igazi urává, több mint tízéves háború után.

Octavianus azonban még ekkor sem lesz a birodalom egyedüli uralkodója. Tiszteli a hagyományt, a római nép szabadságszeretétét és összeegyezteti a régi intézményeket az újjal. Első konzul lesz és hatalmát megosztja konzultársával, Agrippával. Tekintélye teszi azonban nagygyá, a tényleges «auctoritas» és ez indokolja, hogy 27-ben felvegye az Augustus címet.

23-ban alakul ki azután Augustus monarchiája. Megszűnik ekkor a konzulság és helyette Augustus két hivatalt vesz át: A szenátus által neki juttatott imperium maius-t és a tribunica potestas-t. Az első parancsai alá helyezi az egész hadsereget, a második pedig a megszünt konzulság helyett a sérthetetlen tribuni hatalommal őt a polgárság és a nép védőjévé teszi. Augustus alkotmánya tehát a modern demokratikus monarchiának felel meg. A népképviselőt, mely az uralkodó hatalmának határait állít, itt a szenátus helyettesíti.

Igy lesz Augustus a római imperium megszervezője, amely az akkor ismert világ legnagyobb részére kiterjedt.

Róma, az új imperium fővárosa, külsőjében is átalakul; méltóvá válik ahhoz a szerephez, melyet betölteni hivatott. Ezt a célt szolgálják Augustus monumentális építkezései; az új fórum, a templomok, a nagy mauzoleum, az Ara Pacis (béke szentélye).

Augustus az erkölcsök felett is órkodik; ezeknek javítását célozzák törvényes intézkedései. Helyreállítja az ősi vallás tiszteletét és az isteneknek új hajlékokat építtet.

Az ara pacis pedig nemes szimboluma annak a gondolatnak, mely Róma vezetése alatt békés együttélést biztosít valamennyi nemzetnek. És tényleg ez volt célja, kívánsága Augustusnak; erről tanuskodik az ő úgynevezett végrendelete, az ankarai és antiochiai felirat, — monumentum ancyrantum — is. El is érte, hogy uralma alatt gyakran volt bezárva Janus temploma.

Igy válhatott az ő uralkodása a római szellem aranykorává. Két nagy génusz emelkedik Augustus idejében a többi fölé: Horatius és Vergilius. Horatius lett egyszersmint az első látnok-költő, a Vates, aki kimondja és versbe foglalja azt, ami a dolgok rendjéből, a természet törvényeiből, a nemzet történelmi fejlődéséből magától adódik, de kinyilatkoztatóra vár. Vergilius pedig az Aeneisben az első nemzeti eposz szerzője. Nem egy hős történetéről esik itt szó; Aeneas nem egyszerű hős, akár Achilles vagy Odysseus. Ő egy nemzet sorsának a hordozója. A sors küldötte, az isteni akarat végrehajtója. Története, melyben szerelme Didohoz Kelet és Nyugat találkozása, Róma alapításának története: Egy világgraszoló hivatást nyert nemzet elindulása.

Igy megy végbe az, amit Mussolini abban a beszédében, melyet akkor tartott, amikor római díszpolgárságának okmányát neki átadták, Róma első csodálatos tettének nevezett. Így lett Romulus jelentéktelen pásztornépéből a világ sorsának irányítója.

A római impérium aranszázada, az igazi római kora, nem hosszan

tartott. Tiberius uralkodása után a hellén szellem lassan újra úrrá lett Rómában. Rómának azonban már új hivatása van. Más eszménnyel vívja tovább harcát Kelet ellen a nyugati civilizációért. Róma a keresztet emeli magasba — a kereszténység központja lesz.

Mussolini gondolatát kell idéznem újra, ki Róma történetében a második csodát abban látja, hogy az örök város átvette Krisztus tanítását, a Keleten megszületett új hitet és ezt varázsával nyugatíva, a mi szellemiségünk alapjává tette.

Konstantin császár idejében a keleti befolyás alá került római impérium már Bizánca húzódik vissza és Italia ura, a Róma gondolat fenntartója, megőrzője, az egyház lesz. Ez hadakozik a szellem és a tekintély fegyverével a barbárok ellen, ez foglalja el később Bizánc örökének nagyrészét az olasz félszigeten, ez a letéteményese Róma felsőbbrendűségének, őrzője a latin nyelvnek, ha nem is ősi tökéletességében.

A kereszténység hozza létre az impérium gondolat új formáját, Isten birodalmát, Szent Ágoston Civitas Dei-jét, mely nagy egyetemességében minden keresztény uralkodót, minden keresztény nemzetet magában foglal. A hatalmat Krisztus, a királyok királya kezeibe teszi, akinek a földi keresztény uralkodók a helytartói.

Am miképpen lehetséges emberek felett uralkodni, közöttük a rendet és békét fenntartani, valóságos földi hatalom nélkül? Amikor tehát a pápa Nagy Károlyt császárrá koronázza, a Róma-gondolat a szellemi tartalom mellé megszerzi a fegyver erejét is.

Ettől kezdve indul meg a szellem és a fegyver csatája, melyben a szellemet az Egyház, a fegyver erejét pedig a germánokra szállott császárság képviseli.

Itáliában pedig felüti fejét a comune, a latinból olasszá idomult város, mely az ősrómai szellemet, Róma szervezetét, támasztja fel. Mint gyenge, kised lángocsák pislákolnak a Róma gondolatnak mécsesei, ezek a latin-olasz városocsák az észak-olasz vidékeken, de összefogva tüzes esővel kergetik ki Legnanonál Barbarossa hadait.

Közösen képviselik Róma eszményeit az Egyház és a városköztársaságok, amikor világra jön az, ki az auctoritás jegyében a béke és a rend uralmának helyreállítását követeli.

Dante, ki az impérium-gondolatnak, a császári Sasnak hódol a Divina Commediában, ki a gvelf és gibellin felfogások között ingadozik, — ki pártokhoz nem tartozik, mert saját maga a pártja, De Monarchia című művében jelöli ki az Igazság útját, melynek kezdetén és végén Róma áll őrt. Egy ember legyen a legfelsőbb földi hatalom egyedüli birtokosa és legyen szigorúan kettéválasztva a lelkek kormányzása az emberek és országok fölött gyakorolt uralomtól. Adassék meg Istennek, ami Istené, — s a császárnak, ami a császáré. Ez az értelme Dante eme politikai munkájának, melynek második része a földi hatalom gyakorlására Rómát jelöli ki.

A pusztába kiáltó szava azonban Dante beszéde a korban, amikor semmibe hanyatlik a császár hatalma, Bonifác pápa pedig bullát ad ki az Egyház mindenhatóságáról, korlátlan uralmáról.

Ki követi viszont később Petrarca akaratát, ki vissza akarja hozni a pápát az avignoni fogságból Rómába, a római auctoritás helyreállítását várja, hol Anjou Károlytól, hol Rienzitől, hol pedig IV. Károlytól?

Az életben szerencsés, eszméiért azonban hiába küzdő nagy költő a

Róma-gondolat magasztos emlékeibe temetkezik tehát, amikor tetemre hívja az «Africában» Róma nagyjait, élővé teszi a holtak hitt latin nyelvet. És az olykor annyira lágy, az érzelmek s a képzelet világába kalandozó poéta két, a valóságba ágyazott gondolatot hagy reánk: Dante utópiájával szemben már nem a világmonarchiában, hanem Itália egységében hisz, páratlan színdús lírájában nem a földöntúl boldogságát keresi csupán, hanem az élet szépségeit is. Térdelhajt a második Róma előtt, de belsőjében birokra kel az ős-Róma szelleme a túlvilágot kereső keresztény miszticizmussal.

A reneszánsz, mely már nemcsak Isten közelében, hanem a földielet éveiben is keresi a boldogságot, az örömet, Petrarca latin humanizmusából táplálkozik félszázadon keresztül és Firenzében, Nápolyban, sőt Rómában is latin-római világot teremt átmenetileg. De ez már nem az államalkotó Róma-gondolat; tudományosság, a test és lélek új egyensúlyának keresése, egyéni alkalmazkodás a forrongó újvilág eszméihez.

Amikor azután a reneszánsz tiszavirágéletű államocskáinak hatalma összeomlik, amikor idegenek mérik össze fegyvereiket Itáliának száz sebből vérző teste felett, Niccolò Machiavelli visszavonul San-Cascianóba, hogy az értelem szavával szóljon honfitársaihoz. Nappala a jelené, melyet megvet és utál, éjjele a múlté, melyből tanul és a jövőé, melyet hitével felmagasztal. Szennyes ruhában, részeg parasztok és kocsisok társaságában borozgat, amíg a nap fénye világít, este pedig makulátlan tógát ölt, hogy az ősök szellemeivel társaloghasson. Az akkori kor siralmas állapotait ismernie és magát az elterjedt balítéleteken túltéve a «Principe» néhány fejezetén kívül a többit és Machiavelli egyéb munkáit is figyelemmel elolvasnia kell annak, aki erről a nagy politikai íróról helyes képet akar magának alkotni.

A «Principe» a számító politika, a modern diplomácia észszerű elveit és eszközeit ismerteti. De befejezésül a száraz tudományos stílus megváltozik, Petrarca magasztalára emelkedik és Machiavelli végül az «Italia mia» halhatatlan sorait idézi, nemzetének küldetésére hivatkozik. Arra a küldetésre, melynek ősi hagyományait Livius első dékáiról szóló elmékedései olyan világos logikával ismertették.

A Róma-gondolat tehát az a felsőbbrendő eszményiség, mely mint Ariadne fonala vezet a körültekintő politikus, az ügyes diplomata szövevényes útjain keresztül Machiavellinél az olasz jövő felé. És míg Machiavelli a jövőbe tekint, Guicciardini, az oknyomozó történész, megírja Italia történetét, leggyászosabb korszakában 1494-től 1534-ig.

De még a seicento, az olasz gondolat és szellemiség hanyatlásának korában sem tűnik el Róma nagyságának felidézése, a jobb idők ígérete, melyek az örök Róma szellemének talajából fognak a magasba szökni. A dekadensnek ismert Marininál, kinek máshol is elharapodzó irányát Boileau annyira ostorozta, találjuk ezt a mondatot: «Rómát legyőzni más nem tudta, csakis Róma maga».

A nagy feltámadást, a risorgimentot megelőző időkben él Nápolyban Giambattista Vico, a Róma-gondolat valóságos profétája. Éhező, szegény ember, ki tanításból tengeti életét, ki Rómát nem is láthatta, mert nem volt módja arra, hogy oda utazhasson. Korában nem becsülték, nem értették meg. Ez a sorsa azoknak, kik új gondolatokat hirdetnek, kik a tudomány úttörői.

Vico a cartesianus tannal szemben, mely az emberi ész, a felismerést teszi minden tudás forrásává, a fejlődést tekinti, a hagyományból és előz-

ményekből következett. Descartes matematikai elemzésének helyébe tehát az ő vizsgálatánál, a fejlődés nyomonkövetése, a magasabbrendű történelem-szemlélet lép. Az embert nem mint kiragadott egyént, hanem mint a társadalom részét, az alkotó munka egyik elemét látja. Új filozófiája, az új tudomány (Scienza Nova könyvének a címe) teszi őt a Róma-gondolat folytonosságának apostolává.

A XVIII. század végén azután a Róma-gondolat a közvetlen cél, az egységes Olaszország, mögött látszólag háttérbe szorul. Úgy látszik, mintha nem történele más, mint annak a mozgalomnak előkészítése, mely később a XIX. században nagy nemzeti egységek kialakulásához vezet. Itáliában azonban ez a mozgalom is a Róma-gondolattal forr össze.

Először az egység eszméje bukkan újra fel, Machiavelli óta elsősorban Alfierinél, majd Ugo Foscolonál.

Azután erősebben bekapcsolódik az ósrómai tradíció Leopardival, ki boldogtalanságában és elégedetlenségében gyakran az ősknél keres menedéket s az ő példájukra hivatkozik.

Leopardi után indul meg az olasz risorgimento hőskora, a harc az idegenuralom megszüntetéséért s Róma elfoglalásáért.

A népek felszabadításának eszméje Franciaországból indult ki, a szabadság gondolatának Páris a bölcsője. Nagy azonban a különbség az olaszok és a franciák között, kik a cartesianus és enciklopedista elveket vallják. Szemben a francia emberi jogokkal, Mazzini a kötelességekre mutat rá. Az egyén külön évrényre jutásának útjába a közös nemzeti érdeket állítja. Ezáltal nála a római tekintély elve érvényesül tehát.

Az olasz egységnek, a Róma-gondolat harmónikus kibontakozásának azonban az Egyház világi hatalma az akadálya. És ez az oka annak a harcnak, mely a katolikus olaszok lelkiismeretében dúl. Rómát meg kell szerezni, mert Róma nélkül nincs Olaszország. Rómának azonban világi ura van, ki Krisztus földi helytartója.

A Róma gondolat tehát hármasságában még nem jelentkezik.

Gioberti, a negyvenes évek kiváló politikusa és írója, az úgynevezett neogvelf elképzeléssel kísérletezik előbb. Itália valamennyi államának szövetségére gondol — természetesen az osztrák uralom megszüntetése után — a pápa vezetése alatt, ki Róma tekintélyét személyesítené meg. IX. Pius helyesnek találta Gioberti eszméjét, kísérletet is tett megvalósítására, de sikertelenül. Gioberti látva, hogy az egyházra nem számíthat, más felfogásra tért át és Róma megújulását hirdette Piemonte és királyi családjának közbejöttével második művében, melynek címe: Rinnovamento (Megújulás).

Az olasz Petőfi, a gyermek Goffredo Mameli, ki fiatal életét a haza oltárán feláldozta, hazafiás, harcra tüzelő lírájában az ő Róma egyik nagyjának, Scipionnak emlékét idézi. De még nem pogány. Amikor 1849-ben a római köztársaság csapataival az utolsó ütközetbe indul, a pápa és a franciák ostromló serege ellen, Róma harangjait megkongatják és előzőleg Isten-izszenletlen vesznek részt.

Carducci azonban, a risorgimento legnagyobb kötője, már teljesen elfordul a második Rómától. Barbár ódáknak nevezett és egyéb költeményeiben előtte már csak a pogány Róma él, amelynek szellemében küzd az Úrs megújításáért.

Ő megélte az olasz egységet és Róma elfoglalását is. De talán érezte,

hogy ezzel a műve befejezve még nincs. Valóságos vates Carducci, mikor élete végén ezeket írja: «Azt hiszem, a sors megérlelte már az olasz megújodást szellemiekben, eszmei és erkölcsi tartalmában is. Készítsétek elő útját az Eljövendőnek, a nagy szabad, igazságos és emberséges Itália géniuszának: Annak, kinek már hallom közeledő szárnycsapásait».

A liberáliszmus végig szántott Olaszországon is, mint Európa minden államán. Elvetette itt is a marxizmus mérges magvait, melyeknek gyümölcsseit a háború és az utána következő idők kedvező éghajlata érleli meg. De gyorsabban ment végbe a nagy átalakulás Mussolini lelkében, ki a szocializmus forradalmára volt és a római fascies jelképével a nemzeti eszme forradalmára lett. Az utolsó percben jött, de még jókor jött.

Miként egykor Cézár idejében, Mussolinival is az egészséges, ifjú Róma legyőzi a korhadt, kivénhedt Rómát. Cézár légióival a Rubiconon kelt át, Mussolini Milánóból megindítja a Marcia su Romát.

A főváros birtokában azután a Duce elvégzi azt a szervező munkát is, melynek érdeme a római birodalomban Augustus nevéhez fűződik: az állam gépezetének átalakítását, a hadsereg erősítését, szociális intézkedések megtételét, a közélet erkölcsének javítását, a titkos társaságok megszüntetését, a belterjes földművelés előmozdítását, telepítéseket és közmunkákat.

Abban is hasonlít Mussolini műve Augustuséhoz, hogy ő is naggyá, külsőjében széppé és hatalmassá akarja tenni Rómát. Augustus Rómájának romjai mellett Mussolini Rómájának erőt és tekintélyt kifejező új épületei ugyanazzal az egészséges klasszikus egyszerűséggel beszélnek.

Még Rómába bevonulása előtt a «Gerarchia» című folyóiratban ezt írja Mussolini: «Rómában találjuk meg jövőnknek alapjait, Rómába nyúlnak vissza a mi népünk mondái. Előttünk római szellemű Itália lebeg, mely bölcs, erős, fegyelmezett és uralkodó».

Valóban, ő nem a légből avagy sebtében összehordott új alapokra épít, hanem a legszentebb nemzeti hagyományokra.

Amikor külsőségekben is alkalmazkodik a római tradícióhoz, a felélevenedett fascies-ben egyesíti Itália óriási történelmi multjának minden erejét.

Augustus helyreállította az Istenek tiszteletét Rómában. Mussolini visszahelyezi a keresztet arra a helyre, mely azt megilleti és békét köt a második, a keresztény Rómával; elvégzi a lateráni egyezményvel a meg egyezés csodálatos művét.

Abesszinia meghódításával a Duce Róma elődeinek mintájára Afrikára is kiterjeszti a birodalmat és ezután elérkezettnek látja a pillanatot arra, hogy kihirdesse a római impérium utódjának, a fascista imperonak megalapítását.

Külpolitikájában Mussolini éppen úgy, mint Augustus, az emberiség békés együttélését tűzi ki célul. Elsőnek értette meg a legyőzöttek szenvedését, a velük történt igazságtalanságokat, elsőnek nyújtott nekik békejobbat.

A mai zavaros időkben Rómából repülnek fel az ég tiszta azúrjába a béke fehér galambjai, hogy leszállva a jóakarató népeknél elvigyék nekik a béke olajágát a nyugati keresztény civilizáció jegyében. Ha valamennyien megértjük és átérezzük a nagy Róma-gondolatot, mely senkit eltiporni, idegen felett uralkodni nem akar, akkor újra felépül az Ara Pacis, melynek remekbe készült darabkáit most ássák ki az örök város ősi, de minden tavasszal új életet adó talajából.

A PÁRISI KALAP.

Irta: Kádár Erzsébet.

TETSZIK a kalapom? Vagy furcsa talán? Minden új kalap szokatlan először... De jó vonala van, nem?... Tudod, volt egyszer egy édes, puha, kis nyúlször tricorne-om... Szeretted volna... Elmondom a történetét, talán mulattat.

Párisban vettem, sok éve már. Tudod, amikor először jártam Párisban. De hogy megértse az egészet, messzebből kell kezdenem...

Máról-holnapra szakadt rám ez az utazás. Nagyon, nagyon régi vágyam volt, de nem is mertem gondolni rá. Ajtóstul estem be Párisba... Megfigyelted a robogó villamosra felugró embert? Rémülten körülnéz, nem egészen biztos benne, hogy sikerült-e az ugrás... A padlót vizsgálja, a járdát nézi, amely a lépcső mellett szalad. Végre fellélekzik. De mintha újból kétségek szállnák meg, most tagjait próbálgatja, kezét, lábát, épek-e még, mélyet sóhajt... Mire felocsúdik merészségéből: már le is szállhat. Ilyenféle figura lehettem én Párisban.

Hogy miért? Ezt is megmagyarázom. Túlságosan örültem. Már Páris előtt kiállt a szuszom. Egész éjszaka csomagoltam, kora hajnalban keltem, alig húnytam le a szemem. Két nap és egy éjjel rázattam magam, ébren, mint tüzér az ágyú. Nem tudok vonatban aludni... Hálófülkét nem béreltem. Pedig pénzem ez egyszer volt bőven, — úgy kaptam, hogy Párisra kell költenem. De az az átkozott takarékoság már Pesten ráült a vállamra. Mindennel fukarkodtam, csak az erőmmel nem. A fiatalok hibája... Te sem vagy különb!...

Nem szálltam hotelbe. Egy unokanővérem barátnője, — aki éppen a Bretagneban üdült — fillérékért átadta lakását. Azt hiszem Páris legpárisiatlanabb háza volt: hideg-meleg vízzel, papírfalakkal. Nemzetközi, mint egy pofon. Ez a kártyaház háttal tapadt a körengeteghez. Előtte park, s a parkon túl a semmi: mezők. Tíz percre a metrotól, amely félóráig vitt az Operáig. Már a lakásom is megszabta párisi életrendemet.

De hát nem is voltam kíváncsi Páris éjszakájára. A «boite»-ok, mulatók, cafék, orosz- és kínai kocsmák nem vonzottak. Platonikus áhítattal járultam a bűvöshírű courtesane elé. A lelke szépségét firtattam: a műemlékeit.

Csodálkozol? Persze akkoriban nem ismertél. Bálkából, bárók-ból, pailletteből, strasszból, pezsgőből és operette-zenéből elég jutott nekem Pesten is. Amolyan «szegénylány» voltam akkortájt, akinek legalább három remek estélyi toilette-je van. Biztosan hallottad:

a vagyunk túlhan maradt a határon. De rokonaim ideát jól bírták magukat. Szerettek : alkalmazkodó voltam, mutatós és jóindulatú. Meghívtak színházba, páholyukba, nekem ajándékozták alig kétszer viselt ruháikat. Volt úgy, hogy elegánsabban jártam mecenásaimnál. Csak egyéniségem változott az adományozók szerint. És kis jövedelem ráment a ruhák igazítására. Illett viselni az ajándékokat. A kék bársonyhoz ezüst cipőt, ezüst kézitáskát . . . A fekete kalaphoz fekete ruhát . . . Verejtékes buzgalommal egészítettem ki félmunkájukat. Leckeszerű volt, nem tiszta öröm. Megadott melódiákra építettem fűgáimat. Kicsit hozzáfogytam, vagy hozzáhíztam ruháimhoz, aszerint, ahogy a ruha kívánta. De hónapokig melengettem a garast egy ócska kis könyvre.

Hát ez a párisi út kissé lázadás is volt jötevőim ellen. Engedelmesen becsomagoltam a tavalyi fehér Mainbochert (Sáritól kaptam) és Elzi piros velours-chiffon kölcsön-keppjét. Ott álltak körülöttem a kedvesek valamennyien és titokban ezüsthésűt, mousseline-zsebkehdőt loptak be útításkámba. Visszapislogtam biztatásukra : — Nagy életet fogsz élni Párisban? — Igen ! — De azzal a titkos elhatározással, hogy ki sem pakkolom a ragyogó holmit. Más terveim voltak : a képeknek, a szobroknak, a régi bolthajtásoknak, kékharisnyás álmaimnak akartam élni. Lepkeszárnyait elhányt falánk hernyó : a magam étvágyának.

De legyek őszinte? Hiánytalanul? Kegyetlenül? Valami sértődöttség is volt magatartásomban. Úgy mentem Párisba, mint szatócs az úri házba, ahol pénz kell és régi bútorikat árulják. Vendég is, nem is. Kezefognak vele, — a túlszíves mosoly a vevőnek szól. Az meg aprólékos tárgyilagossággal vizsgálja az úri koncot : szaglász, kíváncsi, de ezt a viláért sem mutatná ; szinte bénává merevedik magábafojtott kandiságában, — kínosan kerüli a háziak tekintetét is.

Voltak nekem is álmaim Párisról. Autón, nászút, sok pénzzel, Hotel Claridge, Place Vendôme, Opera . . . Néhány kristálypohárnyi a luxusóceánból . . . De ha nem lehetett így, — akkor máskép ! Mint ellenszenves vevő . . . Mint vaksi múzeum-bagoly . . . Mint besurranó tolvaj . . .

A Clugnyból az Invalidusokhoz loholtam, a Rodin-múzeumból a Luxembourgba. A délutánokat lemorzsoltam altruista könyvkereskedőknél, akik nem kérdezték, hogy megveszem-e a kötetet, amit ott helyben kiolvastam. Lelegettem a Rue de la Boétie képüzleteinek látványosságait. Az első napokban elfogódottan, részegen, éhesen. Idővel : sajtó lábikrával, zavaros fejjel, ráncolt homlokkal. Faltam Párist, — kaviár-kásahegyét. Megfeküdte a gyomromat.

Ó, voltak meleg pillanatok is. A legforróbbak, amiket addig megértem. A Saint Chapelle, az első reggel napsütéses, elfogódott, libabőröző áhítatában . . . A Mona Lisa . . . Elmondom, hogy hibáztam el ezt is . . . Érdekel? Hozzátartozik a kalap meséjéhez.

Ma is elvezetnélek hozzá, vakon. A második teremben lógott a baloldali fal közepén. Furcsállod, hogy éppen a Mona Lisáról rajongok: — Lejárt lemez — mondd. Nem? De tudod, éppen ez a találkozás sajgott bele minden idegszálamba. Ismertem én is már fényképről, színes nyomatokról. De az igazi Gioconda más volt, mint reprodukciói. A terem vízszínű homályából kisurranó mosolya félelmetesen élt. Több volt, mint emberi: kísértet. Más képekhez, más termekbe mentem. Mintha követett volna. Hátra-hátra pislogtam. Ha ma rá gondolok, nem egy kép emléke él bennem: egy asszonyé, bűvös, fölényes, gúnyos, kissé cinikus tekintettel. A Tintoretto elé állt, Tiziándoge-portréin áthomálylott. Olyan volt az agyam, mint egy kétszer használt indigó: két kép egymásrakúszált furcsa vonalaival. Nem engedett el. Úgy éreztem: megszeretett.

Ott kellett volna hagynom aznap a Louvret. Ma tisztán értem, mit akart tőlem a firenzei asszony. Elvezethettem volna a Tuilériák kertjébe. Mint új szerelmes, padon ülve, lehúnyt szemmel lassan ivódott volna emléke sejtjeimbe. Vagy megmutattam volna neki Párist. Végigsétáltam a zajos utcákon, rápróbálom a kis nők hetyke kalapját, a vérszegény párisi feleségek fekete harang-kabátját. Vagy beültetem egy Rolls-Royce piros bőrülésébe. Vajjon a nikkelkeretes ablak mögül is vízcsobogásos, pókháló mosolyával nézett volna ki a benzinszagú utcára? ... Így lett volna jó ...

Ha Marie Laurencin vaniliás szürkéit leöblítem egy pohárka valódi chartreuse-zel? Ha Toulouse-Lautrec «Utcalánya» után tavasziasan könnyű francia ebédet eszem? Ha összemérem Rodin mérges erejét egy «tournedos» tartalmas ízével? Ha megnézem Renoir «Bárlányát» valamelyik mai mulató italos asztala mögött? ...

Mert vonzottak a cafék járda felé tisztelgő széksoraikkal. A bárhangelatok. Jó lett volna elténferegni a vásárcsarnokban, elhallgatni, hogy szájalnak a kofák. Még egyszer elmenni a Conciergeriebe, csak a féllábú rokkant ór kedvéért, aki olyan leereszkedő és lendületes kerek beszédben adta tudtunkra, hogy nem veti meg filléreinket.

De nem mixeltem. Nem kevertem az ízeket. A legdelikátabb emlékeket fagyapot nélkül halmoztam egymás hegyére-hátára. El-erőtlenedtem, mint a skorbut-beteg, aki csak konzerven élt.

Címeim voltak, telefonszámok, szép történelmi csatanevekkel: Waterloo 6749. Félismerősök. Talán újból be kell mutatkoznom nekik! S valahogy lerongyolódtam két heti dolgos magányomban. Pesti barátokkal is találkoztam, de elbújtam előlük. Kopottnak, gyűröttnek éreztem magam. Páris nem fogadott be. Úgy úsztam felszínén, mint zsizsik a lencselevesben. Én kezdtem a haragot, ő tartotta. Éreztem, már hiába is törném utána magam.

És elfogyott a pénzem karfiol-vacsorákon, múzeumi belépti-díjakon, metrojegyeken. Az utolsó napokban lázasan vásároltam párisi emlékeket. Felpáráztak bennem az itthoniak, kíváncsi kérdé-

seikkel, fürkésző tekintettel. Mit meséljek Párisról? Nyomott a bűn, mint az iskolakerülő. Mit viszek a tenniszversenyekre, agarászatra, a pesti bridgeasztalokhoz? Delacroixt vagy Rousseaut, a festőt? Kínosan mosolyogtam. Alibi után kapkodtam. Páris fukarkodott, — legalább egy kis párisi párát...

Mit tesz ilyenkor egy asszony?

Új kalapot vesz.

* * *

Legizgalmasabb párisi napom: sorszámot kapok a Bon Marché előtt, beállok az asszonyok kigyósorába. Párisi anyák, feleségek, ügyvédnék, varrólányok között szorongok. Mélyen leszívom olcsó kis illataikat, szavukat lesem, mondataikat utánuk morzsolom. De nem szaporítom fölöslegesen a szót!

Vettem egy kalapot. Leemeltem a kalaphimalája legtetejéről. Úgy emlékszem, mai pénzben tíz-tizenkét pengő lehetett. Barna nyúl-szőr, puha, mintha máris kissé viseltet volna, se dísze, de még bélése sem. A fejembe nyomom, s alig ismerek tükörképemre. Emlékszel, akkoriban viselték az ellenszenves harang-kalapokat. Mélyek voltak, nehezek, dohosan sötétek, ráültek a fejre, a vállat is nyomták. Az én új, kis kalapom olyan a régi mellett, mint friss léghuzat füstös szobában. De hadd írjam le részletesen! Elöl puha szögben a homlokba ugrott, kétoldalt lágy ívvel szökött a fül fölé. Kis, visszahajtott karimája van. Solymászó várúrnők viseltek ilyen kalapot. Amazon-kalap. Régies, — tehát fiatalít. Barna színe mellett fehérebb a bőröm, szőkébb a hajam. Mosolygó kalap: pereme párhuzamosan halad a mosolygó száj felfelé ívelt görbéjével. Kis semmiség, kis rongy, de behízelgő, mint a francia nyelv, hetyke, mint egy francia vicc, lágy, mint egy szerelmes szó. Ha zenével fejezzük ki: Debussyben találunk rá ütemet, ha képből: Degas ecsetjére való. Élénkzöld, kunkori tollacs-kát is vettem hozzá. Kancsali felkiáltójel az amazon-kalapon.

Mondjam tovább? Ismersz.

Genfben a vonaton felejtettem.

* * *

Akkor vettem észre, hogy nincs velem, amikor már kényelmesen elrendezkedtem a bécsi füklében. Már Pest felé jártak a gondolataim. Vajjon várnak-e a Keletinél?...

Hogy is mondjam el? Leugrottam. Hordárra bízam lerángatott bőröndjeimet. Egy másik hordárral rohantam a párisi gyors felé. Alig volt néhány percem... De a vonat eltűnt... Visszament? Nem. Csak kitolták messze egy mellékvágányra. Utána. Most már egy vasutas tiszt is csatlakozott hozzánk. Átkutatjuk a fülkéket, egyenként, — de sehol sem találjuk a kalapot. Benézünk az ülések alá, a függönyök mögé. Hosszúra nyújtott nyakkal minden hálóba bekandikálunk. A kalap

nincs sehol. Végül az utolsó vagonban a takarítónőre akadunk. — Nem látott egy barna kis kalapot? — «De igen, kérem. A talált tárgyak osztályára vitte a kalauz!»

Hogy is meséljem? Az izgalmat... A rohanást... Ha elindul a bécsi gyors azalatt!... Merre van a talált tárgyak osztálya? — Erre tessék! — Van még idő? — Két perc.

Könnyek... De már mosoly is a könnyek mögött... Négyen szaladunk az állomásépület felé. A hivatali szobában a derék, kedves svájciak. Tudod, milyen tiszta errefelé egy állomásépület? Mint maga a svájci hegyek lehelete! Mintha minden nap tiszta lelkiismeretet váltanának az emberek. Örökké áldom a becsületességüket. — Barna kalap? — kérdezték. — Igen, itt van. Ez az ember hozta be!

Ülök, kezemben a párisi tomppal. Most érzem csak, milyen drága kincs: megháromszorozódott az ára a borraivalókkal. Pedig haragudnom kellene a hálátlan jószágra. Kis híja, hogy itthagytott és visszazökött hazájába, mint madár az erdőbe, ha nyitvafelejtették a kalitka ajtaját. Láttam, amint röpíti a vasút egyenes síneken, szinte toronyirányba, mint galambot az ösztön. Lám, Páris még ezt is sajnálta tőlem! Ülök a kalappal a kezemben, fogom, szorongatom. Forrásról hoztam, telemerítettem párisi emlékekkel. Párist idézgetem magamban.

A Mona Lisa... Igen... De a Notre-Dame köszörnyetegei már kezdenek kicsurranni emlékezetemből... És hogy hívták a különös festőt, a szakállas kereskedő boltjában?... Azt, aki kulcs-csomókat fest kanáriszín alapra? Tegnap még tudtam a nevét. Jaj, elfelejtettem! Az első napra még tisztán emlékszem... De hogy is telt az első vasárnap? Merre is jártam?...

Milyen satnya az emlékezetünk!... Már az első órákban kihagy...

* * *

Pesten komoly sikere volt a Bon Marché-modellnek. — Mi van veled? — kérdezték barátaim. — Megváltoztál. Fitosabb vagy! Hja, új kalap! Párisban vetted? — Körüljárnak, megforgatnak, úgy vizsgálják. — Megkérdezhetem mennyiért? — kíváncsiskodnak. — «Angyali! Remekül áll!»

Elmondom szélesen, színesen a kalap szökését. Nevetnek és szeretnek ügyefogyottságom miatt.

Később már untat az örökös nóta. De ha a kalap árát kérdezik, úgy érzem, akkor maradok hű a valósághoz, ha hozzácsapom a genfi borraivalókat, a Genfben eltöltött félnap kiadásait. Mert végtére mégis csak lekéstem a vonatot és csak este folytathattam utamat.

És amióta annyian dicsérik a tricorne-t, biztos mosollyal, fölémelt fővel viselem; lehet, hogy valóban megcsinosodtam ebben az időben.

De kerítő is volt a párisi kalap.

— Szép vagy! — mondták a barátaim. — Megszőkültél. Csillog a szemed. Páris? Valld be: inkább szerelem! Mesélj valamit, — fogadást ajánlok, hogy édes kis kalandjaid voltak Párisban.

— Kalandjaim? — tünődtem egy futó pillanatig. — Ó, hogyne — folytattam aztán, s elmondtam azt a kedves esetet, amikor a Boulevard de l'Opera autóréngetegében fuldokoltam és a gavallérrendőr karonfogva úsztatott ki a járdára. Érdekes, mennyi ilyen furcsa kis epizód jutott eszembe! Talán a kalap suttozta. Mégis csak voltak derűs villanásai is a robotos heteknek. És milyen szépen kihimeztem, kicifráztam ezeket a semmiségeket. Milyen meghatón adtam elő a nyolcéves Hugó, a házmesterem liftes-gyerekének történetét, akivel barátságot kötöttem, s aki elutazásom előtt verssel lepett meg.

Aztán bevallok neked még néhány turpisságot. Ismered Mimit? Szeret hencegni a ruháival. — Agnes? — kérdezte a kalapomra mutatva. Bólintottam, mintha igaz volna. Neki csak nem vallom be okkázio-vételeimet. De neki úgy meséltem a nyolcéves gavallér történetét is, hogy azt hihette, huszonnyolcéves fiatal gyáros a rajongóm. Nem is ismerek magamra . . . Hidd el, a kalap! . . . Megfertőzött a kalap.

Ilyen kis apróságaim voltak, mindenkinek jutott friss csemege, Elzinek, Sárinak . . . Később előhozakodhattam komoly szerelmeimmel is: Ingres-el, Manet-val, Leonardo-val.

És nem tudom, nem volt-e párisibb ez a színjátszó-émlék, szebb és könnyebb, mint a verejtékes két hét.

Azután lassanként lekopott a távoli város a háromszögletű bolond kis kalapról. Tavaszra szélteben viselték Pesten is. A minap elajándékoztam. Sajnáltam? Nem! A Saint Chapelle emléke most megint oly eleven bennem, mintha ma láttam volna.

De az első heteken a kalap mentett át.

HAZAFELÉ.

*Te is meghalnál? — Jaj, mért is szeretlek,
hogy hazafelé így sirassalak,
könnytelenül, s könnyörtelen jeleknek
keressem értelmét az ég alatt,
hol érthetellen bolygók ténjeregnek.*

*Mert vége lesz e kurta jelenésnek.
Szép testedet, mely mégis földi test
s dús lelkedet, mely árva földi lélek,
túléli a legkisebb égi-test
s tovább kereng örök boltján az égnek.*

Jékely Zoltán.

A VÁGYAK MEGFÉKEZÉSÉRŐL.

RÉSZLET A BHAGAVADGITÁBÓL.

A Bhagavadgita filozófiai költemény, amely a maga nemében páratlan és a világirodalomban egyedülálló, — egyrészt a filozófia fogalmának ténylegesen megfelelő, másrészt a legmagasabb költői lendülettől áthatott mű, mely a legszebb az ilyenművek között. Ha a Bhagavadgitát filozófia költeménynek nevezzük, ez a megjelölés tulajdonképpen nem is eléggé meghatározott és kimerítő. Bölcsészet, költészet, vallás egybekötve a legmagasabb erkölccsel, itt tényleg egyek, mert a Bhagavadgitában nem olyan bölcsészetről van szó, mely valamilyen egyirányú tant hirdet, vagy életszeméleletet ad, hanem az egész embert átható és megújító hitvallás ez, amely azt kívánja, hogy magunkba fogadva átéljük.

Olyan nagytehetségű, bölcsességgel megáldott nép szellemi terméke, érzelmeinek kisugárzása ez a mű, mely minden más népet megelőzve, már korán az élet mélységeinek, igazi művoltának, lényegének, értelmének kikutatására, kiismerésére törekedett, de nemcsak törekedett, hanem egész lényével ennek elérésére szentelte minden képességét. Ez a nép az indiai, ahol a bölcsészet vallás és a vallás bölcsélet volt kezdetől fogva.

A Bhagavadgitának azért van még különös jelentősége, mert az indiai bölcsészetben is új formát és lényegét tár fel az ember előtt, mellyel a jámbor (bhakta) hívő a Mindenhatóhoz emelkedik. Ez az új lényeg a hitnek szeretettel való egyesítése, a szeretet (bhakti) gyakorlása, a jámbor szeretetteljes odaadása Istennek. És az örök egy Brahma felfogása, aki minden más nélkül maga az egyetlen valóság, az egy Istenben való hit által személyi színezetet nyer itt, s tisztelete nem a régi módon, áldozatokkal vagy értelmén és megismerésen alapuló csendes imádatlalt történik, hanem az alázatos, szeretetteljes odaadás által, a személyes Isten szeretete által, akit különböző vallásokban különféleképp tisztelnek és aki minden isteni kinyilatkoztatás mögött keresendő. Ezért sokan azt gondolták, hogy a Bhagavadgita keresztény hatás alatt jött létre, holott ez a felfogás merőben téves, mert a Bhagavadgita a kereszténységnél jóval régebbi keletű és magában foglalja az elmélkedéses-elmerüléses gyakorlatokat is, melyek a yoga gyakorlat alapját teszik. Nem a kereszténység hatása hozta tehát létre a Bhagavadgitát, hanem egy mélyen vallásos szellem misztikus közeledése a személyes Isten fogalmához. Egyik leghíresebb részlete arról szól, hogy az ember tetteit ne mérlegelje, de vágyaitól szabaduljon, Az embernek tevékenykedni, küzdeni kell, mert Isten ezt így akarja. «Tedd meg kötelességed! A cselekedeteid következményei után ne kérdezősködj.»

Itt a második énekből a «Magasztos» szólamát közöljük.

55. Ha valaki összes vágyait, melyek szívében lakoznak, elhagyja, önönmagában és önönmaga által kielégül, akkor bölcsességre van hivatva.

56. Akinek szíve fájdalomban meg nem remeg, aki örömök kívánásaitól felszabadult, s a vágyaktól is éppen úgy, mint a félelemtől és haragtól, azt bölcsnek nevezik. És az ő belátása meg van alapozva.
57. Aki a kívánságoknak ellentáll, legyenek bár kellemesek vagy kellemtellenek, sem örömet, sem gyűlöletet nem érez, annak bölcsessége tartós.
58. És aki érzékeit az érezhető tárgyaktól mind elvonja, miként a teknős tagjait behúzza, úgy bölcsessége állhatatos.
59. A külvilági tárgyak megszűnnek az előtt, aki tartózkodó, csak a hajlam marad, de az is eltűnik, aki a Legmagasabbat szemléli odaadón.
60. Még a megváltásra áhítózó szívét is magukkal rántják az erőszakos érzelékek.
61. Mindezeket megzabolázva merüljön el áhítatba, aki teljesen Velem foglalatoskodik, mert aki érzékeit hatalmába ejti, annak bölcsessége tartós.
62. Abban az emberben, aki külvilági dolgokról gondolkozik, vonzalom támad irántuk, a vonzalomból vágy ered, a vágyból harag keletkezik.
63. A haragból elbódulás, az ámitásból zilált emlékezés, az emlékezés zavarából az értelem elvesztése sarjad és ha értelmünk elveszett, pusztulnunk kell.
64. Aki azonban önuralmat gyakorolva, a tárgyakhoz és dolgokhoz elmélkedve lép, aki vágyaktól és hajlamoktól mentesen keríti őket hatalmába, az békéhez ér el.
65. Békességben részesül, aki minden kinjától megszabadul, mert annál, kinek szíve a békéhez ért el, belátása megszilárdul.
66. A belátás nem a nem-alázatos tulajdonsága, még kevésbé lehet nem-alázatosé az elmélyedés és békességben nem lesz része annak, ki nem elmélkedik. De hogyan juthat a békétlennek a boldogság részéül?
67. Mert akinek szíve az érzelékek tévelygéséhez igazodik, annak értelmét úgy ragadja el, mint tengeren hajót a szél.
68. Aki azonban, ó erős karú, érzékeit az érzelékek tárgyaitól mindenha visszatartja, annak bölcsessége tartós.
69. Hol éj van minden lényben, ott éber az önuralmat gyakorló, ahol a lények ébrednek, ott éj van a megismerő bölcsnél.
70. Mint ahogy a vizek a tengerbe tódulva szüntelen töltik azt s a tenger mégis egyforma marad, úgy kiben összes vágyai feloldódnak, a nyugalomhoz ér, de az sosem, ki szüntelen a kívánságok vetését aratja.
71. Az az ember, ki a vágyakat illanni hagyja és kívánságok nélkül, önzés és haszonlesés nélkül él tovább, az nyugalomhoz ér.
72. Ez Brahma állapota, ó ember fia. Aki ezt elérte, többé tévelygésbe már nem zuhan és akit a halál így talál, feloldódik Brahmában mindörökre.

MÓRICZ ZSIGMOND NEM LÁTJA A ZSIDÓ FÁTÓL A KERESZTÉNY ERDŐT.

MÓRICZ Zsigmond, aki tagadhatatlanul a legnagyobb magyar írók egyike, de ítéletei nem mindig a legmegbízhatóbbak, nagy, úgynevezett reprezentatív cikkben kel védelmére a zsidótörvénnyel kapcsolatban a «magyar» zsidóságnak. Ez az ő magánügye és gusztus dolga. A zsidótörvény különben sem vád vagy megbélyegzés a zsidósággal szemben. Ilyen tartalom, vagy célzat is, teljességgel hiányzik belőle. A törvénynek egyszerűen az a célja, hogy valamennyire megnyugaton intézzen el egy nemcsak nálunk, hanem Európaszerte felmerült problémát és megszüntessen egy óriási többség javára, és még csak nem is a kisebbség nagyobb kárával, egy szembeszökő társadalmi igazságtalanságot s visszaadjon legalább valamit a keresztény magyarságnak az élet naposabb oldalából, ahol az utóbbi időben már csaknem kivétel nélkül a zsidóság vagy annak közvetlen csatlós-hada sütkérezett.

Ezzel a törvénnyel szemben tehát az egyéni reputációjában egyáltalán nem érintett zsidóság nem szorul védelemre. Különben sem akarnók megakadályozni Móricz Zsigmondot akár fogadatlan, akár fogadott ügyvédi tisztének gyakorlásában. De azt már nem hagyhatjuk szónéklül, hogy Móricz Zsigmond abban keresi ennek a védelemnek a hatását, úgy akarja a másik faj nagyságát, sérthetetlenségét bizonyítani, hogy a saját fajtáját kisebbiti le vele szemben. Ha Móricz Zsigmondnak tetszik, csak dicsérje a zsidóságot, de ne azzal, hogy a magyarságot ócsárolja. És annál inkább vissza kell utasítanunk a védelemnek ezt a sajátságos formáját, mert amit Móricz Zsigmond cikke a zsidóság védelmére a magyarság kisebbitésével felhoz, még csak nem is fedí a valóságot, egyszerűen kitalálás, szubjektív tévedése egy olyan rövidlátásnak, amely a saját hibájából, a szükséges segédeszközök híján nem is láthatta meg a valóságot.

Panegrizét azzal kezdi, hogy a keresztény ember használhatatlan az újságírásra. Amiből természetesen az következik, hogy a zsidó viszont... Nem tudjuk ugyan miképpen jogosítja fel a zsidóságot az élet java pozícióinak tömeges elfoglalására az újságírói rátermettség. De még azt is tagadjuk, sőt cáfolni fogjuk, hogy a zsidóság rátermettebb az újságírásra, mert a keresztény nem rátermett, vagy pedig Móricz Zsigmond szavaival: egyáltalán használhatatlan az újságírásra.

Hogy mire alapítja Móricz Zsigmond ezt a megállapítást, arról sejtlemem sincsen. Afféle szubjektív érzése lehet ez, — nem akarom az erősebb «rögeszme» kifejezést használni, — mert a tényekkel teljességgel ellenkezik. Ha végignézem az újságírás történetét, legfeljebb azt állapíthatom meg, hogy több volt a zsidó újságíró, de ha a jó újságírókat veszem számba, akkor már a keresztény magyar újságírók vannak többségben. Remélem Móricz Zsigmond újságírásnak tartja a publicisztikát is. Hát bizony a nagy publicisták, nagyon kevés kivétellel, keresztény magyarok voltak. Nevek tanubizonysága kell, amit Móricz Zsigmond cikkében hiába keresünk? Ime, ott van Kossuth

Lajos, Kemény Zsigmond, Rákosi Jenő, Bartha Miklós, Kaas Ivor, Szabó Dezső, Herczeg Ferenc, Turi Béla, Milotay István, Pethő Sándor. A 19-es és 20-as években Lendvai István erős dialektikájú cikkeinek olyan sikerük volt, hogy Zilahy Lajos külön cikket írt róluk, mint korjelenségről. Ki emlékszik Marco elsőpró logikájú ironikus írásaira az akkor még hetilap Új Nemzedékben s ki tudja, hogy szerzőjük Márkus László, akinek Magyar Gondok című könyvét ma is haszonnal és élvezettel forgathatjuk. Kosztolányi Dezső és Márai Sándor is kitűnő magyar publicisztikát csináltak, hogy a második vonalbelieket ne is említsük. Tóth Árpád is virtuóz volt a rövid élcikkek megírásában. Hogy Móricz Zsigmond az Újság alakuló gyűlésén megjelent fényes nevek gazdáit nem igen látta szerkesztőségi asztaluknál, ezen nincs mit csodálkozni. Annál többet láthatta nevüket a lapban és olvashatta ott cikkeiket. Hogy nem jártak be a szerkesztősébe, ez csak annyit jelentett, hogy szívesebben írták meg cikkeiket az otthon nyugalmában és csöndjében, mint a szerkesztőség lármájában. Ha ugyan nem éppen valamelyik kávéház márvány asztalán készült el a cikk, ami szintén megrögzött szokása volt nem egy régi újságírónak.

A kitűnő szerkesztők közt is akadt elég keresztény. Megint csak Rákosi Jenőre hivatkozom. De ott van Csajtay Ferenc, Lenkey Gusztáv, Szakács Andor, Tóth László, Hegedüs Gyula, Saly Dezső s nem ötletek nélkül próbálkozott meg ezzel a mesterséggel egyideig Surányi Miklós is. De ami a újságíróműfajt és elsősorban a hirszerzést és a ma divatos reportaget illeti, főleg a fiatalabb nemzedékek sorában briliáns újságíró tehetségeket találunk. Zilahy Lajos annakidején újságírónak is kitűnő volt. Világjáró s nagy külföldi riportokat küldő keresztény újságíróknak egész sorát lehet felvonultatni. Teljes felelősséggel állíthatom, hogy ma olyan tehetséges fiatal keresztény magyar újságíró gárda áll a küzdőtéren, amely párját ritkítja. Mozgékonyak, elevenek, gyorsak, szemfülesek, kíváncsian figyelik az élet minden megnyilvánulását, ötletesek és sokkal inkább tárgyi hűségre törekvők, mint zsidó kartársaik. De ha kell, egyéniek is tudnak lenni. Mert ellentétben Móricz Zsigmonddal, merem állítani, hogy nem elég, ha az újságíró egyszerűen szorgalmas, hűséges szerkesztőségi gép, hanem szükség van olykor arra is, hogy a maga szemével lásson és a saját egyéniségét képviselje. Móricz Zsigmond állításainak legbeszédesebb cáfolata éppen ő maga. Annakidején olyan alapos riportokat, beszámolókat olvastam tőle alföldi városokról, azoknak népéről, életéről, amelyek a legkitűnőbb újságírói munkák közé tartoztak.

Lehet azonban, hogy Móricz Zsigmond még ma is azzal a szemmel nézi az újságírást, amellyel a zsidó tudásra és műveltségre pályája kezdetén annyira rácsodálkozott. Bizony, — bocsánat a kifejezésért — kissé úgy bámulta ezeket az Anatole France-szal, Dosztojevskijjal, Hauptmannal dobálózó zsidó széplelkeket, mint az új kaput. Nem maga esett ebbe a hibába. Nagyon sok, különösen vidékről felkerült magyar fiatalember abban a hiedelemben leledzett, hogy a Neue Rundschau és a Grande Revue az irodalmi kultúra teteje és hogy a szociológia a Huszadik Század hasábjain Kunfi Zsigmond és Somló Bódog fejében terem. Meghódította őt az ifjú gallileisták nagyképűsége. Ne haragudják, csak azért, mert ő még különbet nem látott. De hol volt ezeknek a zsidó fiatalembereknek a tudása és szellemi szemhatára egy Cholnoky Viktor vagy egy Bányay Elemér (Zuboly) polihisztor tudásától! Csodáljuk különben, hogy nem vizsgálta felül ezt a megállapítását, amikor

állandóan egy szerkesztőségben ült Mikes Lajossal, aki újságírónak is kitűnő volt, de sokoldalú műveltsége, nagy nyelvtudása miatt sem kellett szégyenkeznie. A cikkében említett Nyitray József (Yartin) is a legpallérozottabb magyar elmék közé tartozott. Szabó Lászlót is elég közelről ismerhette, aki lehet egyeseknek, sőt sokaknak, nem rokonszenves jelenség, de hogy ne volna óriási tudása, műveltsége és nyelvismerete, azt mégsem igen merném állítani.

Ugyanakkor, amikor Móricz Zsigmond olyan hódolattal borult le a vele egy szerkesztőségben ülő zsidó újságírók Hauptmann-kultúrája és szociológiai tudása előtt, akkor a Baross-kávéház balszélfogójánál már estéről-estére találkozott egy fiatal keresztény magyar író és újságíró csoport, akik már nem Francenál és Hauptmannál tartottak, hanem André Gide, Paul Claudel nevét is ismerték. Chestertonról vitatkoztak, a német irodalomból Dehmel, Rilke, George voltak a kedvenceik. Rég túl voltak a materialista világszemléleten s Prohászkat és Bergsont hasonlították össze. Eugen Heinrich Schmidt Nietzschejét olvasták és egyik kitűnő asztaltársuk, Fülep Lajos, Benedetto Crocet ismertette meg a magyar közönséggel. Bizony akadt közöttük olyan is, aki elég jól ismerte Werner Sombart műveit és volt sejtelve arról is, kicsoda Unanumo. A Vers et Prose hasábjain már akkoriban forradalmat csinált egy különös, Marinetti nevű fiatalember. Ezeket bizony mind a műveletlen és semmire nem használható keresztények ismerték és próbálták megismertetni a magyar közönséggel. Kosztolányi Calderont fordította spanyol eredetiből, Mikes Lajos a svéd Strindberget, mások Shakespearet, a szintén keresztény Babits Mihály Dantét, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád és csekélységem olasz, francia, német és angol költőket. Ami kultúrát, nyelvtudást, elmélyedő, szeretetteljes munkát igénylő fordítási munka Ábrányi remekbe készült Rosstand fordításától Szabó Lőrinc Athéni Timonjáig megjelent (elég szép távlat!) az javarészből keresztény magyar író kezéből került ki.

Remélem Móricz Zsigmond nemcsak a hírt és a rendőri riportot tartja újságműfajnak. Bár ezen a téren is kitűnő keresztény újságírók mutatnak fel kitűnő teljesítményeket. De alighanem a hírrovatvezető és riporter urak zsidó intelligenciájának akar csodálattal adózni, amikor megállapítja, hogy ezek a «zsidókollegák kitűnő tollal írtak, kifogástalan, kristálytisztá stílussal tudósítottak». Engedje meg Móricz Zsigmond, hogy itt ismét ne adjunk neki igazat, sőt homlokegyenest ellenkező véleményt legyünk bátrak megkockáztatni. Mert való igaz, hogy ezt a kristálytisztá stílust sínyli ma is a magyar nyelv, amelyet ezeknek a kollegáknak lomposága, hiányos nyelvérzéke vetkőztetett ki zamatos eredetiségéből, rontott meg tisztaságában. Úgy, hogy később ép érzékű s a magyar nyelv tisztaságára féltékeny keresztény újságírók alig győzték tisztogatni és helyesbíteni. És az újságokon keresztül a közbeszédbe is kiszivárgott ez a lompos, tisztátalan, magyartalan újságíró nyelv és egészen megfertőzte sokszor még a vidék helyes nyelvérzékét is. Most jelent meg Gárdonyi Gézának Anti-barbarusa, amely vaskos kötetre valót gyűjtött össze ebből az újságírói nyelvrontásból s ma is nyelvészek egész serege és Magyarosan címen egy eleven, kitűnő kis folyóirat küzd a nyelv tisztaságáért és helyes magyarságáért.

Móricz nagy elragadtatással adózik a zsidó szerkesztőnek és kiadónak azért is, hogy mindig segítségére volt a nép bajainak s a magyar népi élet legfájóbb problémáinak feltárásában. Nem gondolja-e Móricz Zsigmond, hogy véletlenül éppen a kiadó malmára hajtotta ezzel a vízzel, akinek persze más

szempontból és más célzattal közös érdeke volt vele? Próbálta volna csak ugyanekkor a pesti bankok, az egészségtelen hitelélet s egyéb közgazdasági viszonylatok a paraszt fogyasztás cikkeit drágító kartelek legfájóbb problémáit feltárni, meglátta volna, milyen makacs ellenállásra talált volna a nemeslelkű kiadónál, akit önzetlenül hevített az emberi szolidaritás humánus érzése.

Egyben igaz van Móricz Zsigmondnak, hogy a keresztény magyarság — ő azt mondja — hozánemértésből, konzervatív tartózkodásból, én hozzáteszem, bizonyos fokig úrhatnámáságból elhanyagolta és szabadon hagyta az ipari és kereskedelmi pályákat, amelyeket a zsidóság épített ki magának és ezzel közvetve szolgálatot tett az országnak is. Ebben sok a helyes meglátás, bár volt itt a régi világban egy erős magyar és keresztény iparos és kereskedő réteg is, amelyet a liberalizmus szelleme ölt meg. De tény az is, hogy a zsidóság azután mint vívhatatlan fellegvárba helyezkedett bele ezekbe a pozíciókba, amelyek éppen a közérdekre való tekintettel erőteljes köztámogatást is élveztek és aránytalanul nagy jövedelmeket biztosítottak. S ebbe a fellegvárba csak azokat a keresztényeket bocsátották be, akik az ő érdekeiknek hűséges csatlósaivá váltak. És hogy mennyire tudtak befolyásolni még keresztény, törzsökös magyar egyéniségeket is, azt Móricz Zsigmond cikke legjobban bizonyítja.

Végül még abban kell teljesen igazat adni Móricz Zsigmondnak, hogy a magyar ifjúságnak kötelessége fokozott erővel tanulni és dolgozni s virágzó életet teremtenie magának és az országnak. S van egy súlyos kötelessége a keresztény társadalomnak. Azokat a helyeket, ahonnan a zsidóság kiszorul, vagy amelyeket önszántából hagy el, neki kell elfoglalnia. Magyar írókat, magyar darabokat, magyar művészetet és zenét akar. Helyes, de akkor vásárolnia kell könyveket, képeket, színházakba, hangversenyekre is kell járnia.

Néhány hét óta meglehetősen gyéren látogatottak a művészetek hajlékai. Mert a zsidók visszavonultak. Hát hol vannak a keresztények, akik a helyüket betöltsék? Mert nem csak a jövedelmet biztosító helyeket kell elfoglalni, hanem azokat is, amelyek áldozatot kívánnak, de keresztény erők és tehetségek érvényesülését teszik lehetővé.

Alfa.

MAGYAR GYERMEKVÉDELEM.

Mennyi féltő gonddal, mennyi szeretettel figyelte Tormay Cecile mindig a magyar gyermek, az ifjúság sorsát. Ő tudta azt, hogy csak egy testében, de lelkében is erős, ifjúság fogja majd megvalósítani azt, amiért Ő egész lelkével, írásaiban és tetteiben, élete utolsó lehelletéig küzdött.

A MANSz alapítása óta mindig szoros kapcsolatot tartott fenn a Ligával és köszönjük azt a jóleső kedves megértést, melyet minden kérésünk iránt tanúsítottak és amelyet mi igyekszünk egész szívünkbenlől viszonzni. Szegeden a Ligával vállvetve igyekszünk enyhíteni a gyermeknyomorúságon és szenvedésen, az országban pedig a Ligával párhuzamosan végezzük gyermekvédelmi munkát.

Engedjék meg, hogy itt csak egész röviden reámutassak erre a munkára.

27 csoportunk tejakcióval,

18 csoport gyermekebédellátással,

54 csoport tansegélyakcióval,

18 csoport tanszereket oszt ki,

109 vándorkosarunk van forgalomban, nem beszélve ozsonnával kapcsolatos mesedélutánjainkról, a gyermeknyaraltatásról és a Pesten működő gyermekszeretet-akcióról.

Kicsiny falvak megható névtelen asszonysserege épúgy, mint városaink kitűnő asszonytáborának nagyszerű áldozatkészségéből tudjuk megvalósítani ezt a munkát.

Ma a régi boldog idők gyermekvédelméhez még egy nagy feladat járul. Meg kell védeni az egészséges gyermek lelkét a beteg emberi psyche befolyásától. Évek óta alkalmam van figyelni, mint menti meg a nagyszerűen előrehaladott orvosi tudomány a beteg gyermekek egy részét az életnek, de egyelőre csak az életnek és nem a társadalomnak. Ezeknek a gyermekeknek egy részéről gondoskodik az állam, a másik része fizikailag gyógyultan megy ki az életbe. De beteg testből nem fejlődhetett ki egy egészséges lélek. Ez a beteg lélek mindig készen áll tévtanok befogadására és kitermelésére. Ez a beteg lélek először vált láthatóvá, mikor alattomosan és észrevétlenül reácsapott az emberiségre a bolsevizmus formájában. Mert ami ma Oroszországban és Spanyolországban történik, ami nálunk 20 évvel ezelőtt történt, az nem egyéb, mint a beteg emberi psychének az őrjöngése. A betegeknek joguk van az orvosok védelmére, de joga van a védelemre az egészséges emberi társadalomnak is a beteg lélek eltévelyedéseivel szemben. Az egészséges emberi társadalomnak igenis joga van arra, hogy ettől a veszedelemtől megvédje önmagát és a beteg lélek őrjöngésében ne keressen világmegváltó eszméket.

És amikor ma annyit teszünk és beszélünk arról, hogyan mentsük meg a magyar jövődőt, jóvá kell tenni elmúlt materiális korok bűnét, mely csak matériát és intellektust ismert el, de tagadta a lélek fogalmát. És, íme, az emberi lélek egy szörnyű, fenyegető formában megmutatta önmagát.

A beteget reábizuk az orvosok védelmére, de a hazánk védelmére törődnünk kell az egészséges gyermek lelkivilágával, legelsősorban egészséges emberek egészséges gyermekeit kell a szegénységükből és nyomorukból kiemelni, őket erősíteni, segíteni és támogatni, hogy egy olyan edzett nemzedéket tudjunk nevelni, amely egészséges, ép lelkével képes a beteg emberi lélek tévtanait felismerni és leküzdeni. Mert csak egy testében és lelkében erős, egészséges nemzedék fogja megvalósítani mindannyiunk nagy, magyar álmát.

Tormay Gézané.

Levél szlovenszki barátomhoz.

Kedves Barátom.

Ezekben a napokban, amikor Budapest s ezzel Magyarország a világ érdeklődésének középpontjába került, Te — bevallhatod — szorongó szívvel utaztál át a határon. A zászló, ami a határállomáson suhog a májusi szélben, kopott és színtelen. A parádékról leszokott ez az ország, meglátod majd napok múltán, ami persze nem zárja ki azt, hogy az Eucharisziát illő fénnel és pompával ne ünnepeljük. Meglátod, milyen más országba léptél, hogy Te is részt kérij az Oltáriszentség hódolásában.

Mióta felnőtél, nem voltál át Magyarországon. Vérségi kapcsolataid

maradék nélkül megvoltak benned a nemzettel. Te ezt természetesnek találtad. Mi is és a világ is természetesnek tartja. Ugyanakkor igyekeztél beilleszkedni annak az országnak az életébe, amely a haza fogalmát próbálta életed köré kiépíteni. Titokban azonban bizonyára vágyódtál Pestre, amelyről oly sok szépet és jót tudnak a külföldiek és idegenek elmondani. Vágytál a Duna csodálatos panorámáját megnézni, ami főképpen akkor csodálatos, ha az idegenek tiszteletére — s ez esetben a Te tiszteletedre is — kigyulladnak a Halászbástya, a Citadella, a Battyány-téri templom, a Vár és az Országház reflektorai. Ilyenkor olyan Budapest, aminőnek a prospektusok fényképei mutatják: tündéri és felejthetetlen. Amit a prospektus ez esetben ígér, az több, mint valóság, meseszerű és az álom határán mozog. Vágytál végigsétálni a Kossuth Lajos-utcán, ahol a világ legszebb asszonyai kommisszióznak a hűvös májusi délelőttön. Vágytál a múzeumokba, a könyvtárakba, a sportpályákra, a szigetre, budai kis kocsmába. Még nem láttad a Hortobágyot, Lillafüredet, Mezőkövesdet, a Kékest, a Balatont. Még nem láttál bennünket, akikről pedig annyi ellentétes hír kering a glóbuson.

Szeretnélek Téged kissé előkészíteni arra, hogy milyen világot találsz nálunk. A politika nem volt sohasem a kenyerünk, emlékszel, amikor legutóbb is Nálad voltam, sokat beszélgettünk az irodalomról. Mégis, hogy mindent érts, el kell mondanom, hogy a politikai levegő izzása a forrpontig emelkedett. Amin nem is csodálkozhat, amikor a Dunamedence sorsa e pillanatban a világ érdeklődésének középpontjába került. Külön problémánk az, hogy ebben a kevert magyarságban, amely a Duna—Tisza között lakja, miképpen lehet faji politikát elindítani s véghezvinni? Látod, nincs elég bajunk, csinálunk magunknak még egyet.

Kínos nekem politikáról beszélni, mikor az engem csak annyiban érdekel, ahogyan átlag művelt embert érdekli Európa s nemzete sorsa. Hadd beszéljek hát az irodalomról, ami mindkettőnket mindennél jobban foglalkoztat.

Amikor a Ti szellemi mozgalmatok elindult, három magyar író szelleme járt az élen. Ady Endre, Szabó Dezső és Móricz Zsigmond. Róluk beszéltek áradozva, mint a magyar szellemiség éltarcsáiról, mint a magyar lélek valódi megtestesítőiről. Ők voltak az apostolok, mert a forradalom viharát zúgatták meg írásaikban az álmos magyar ugar felett. Ők hirdették az utat, amely a «reakció» elleni harcban a feltámadás felé jut. Ők fedezték fel a parasztot s vezették be az irodalom tiszta szobájába. Egyéniségetek az új hazában megváltozott, egy kicsit amerikaizálódott. Önkéntelenül ti is ott topogtatok az új világot hirdető három író nyomában, mert úgy éreztétek, hogy felszabadult egyéniségeteknek megfelelő szabad, humanista és liberális világot hirdet. Belekóstoltatok a demokráciába s anélkül, hogy annak valódi lényegét néztétek volna, vágyódtatok a nemzetömb politikai és kulturális harcát figyelve, annak megvalósulása után.

Csodálatosképpen azt fogjátok találni, hogy e három nagy író hatása a magyar szellemi életre csökkenő hatást mutat. Ady — éppen most állapí-

totta meg a Neue Freie Presse húsvéti számában Kállay Miklós — hatása a magyar lírára ellanyhult. Igy, ezekkel a szavakkal írta s lásd, senki sem horkant fel a irodalmi berkekben, mert mindenki érzi, hogy Kállaynak tökéletesen igaza van. Pillanatnyilag se hidd, hogy Ady Endre jelentőségét valaki is kisebbíteni merészné. Ady meglátta a magyar tragédia árnyékát már akkor, amikor még a magyar élet a háborús kaland izgalmától volt hangos. Ady csodálatosan zengő nyelve, képeinek varázsa, mondanivalóinak újszerűsége ma is előkelő helyet biztosít a halott költő számára. De a mai költő, meglepődsz majd, milyen más hangon énekel! Hogy szereti a földjét, a szabadságot, milyen őszinte s minő csodálatos érzéke van a lélek apró rezzenéseinek visszatükrözéséhez. Nem is hinnéd el, hogy mennyi jó költő van ma Magyarországon, hogy maga a Dunántúl több mint félszáz költőt vonultat fel a magyar literatúrában! A magyar líra hangja egy kissé elérzékenyült, a líra még nem vette át a politikai élet földlökéseit, mert tekintetét a csillagok titokteli világa felé veti, mert a határt kitolja a horizonton túl s nagyon tud hinni önmagában és a nemzetben. A mindennapi élet kap visszhangot ezekben a versekben, az az élet, amelyet mi, Te és a többiek élünk és élnek, maradéktalanul, a maga igénytelenségében s áhítatában. Itt való képet fest a költő a parasztról, képet, amelyben nincs indulat, csak valóság, nincs lázadás, de annál több parancsoló üzenet.

Szabó Dezső valahol elvesztette a kapcsolatot az ifjúsággal, amely a huszas évek elején rajongva hevert a lábainál. Harca ma már inkább teoretikus, mint olyan, amely tömegeket mozgat és forradalmosít. Sietve ideirok Neked egy nevet, akinek nincs olyan hatalmas és félelmetes előadó készsége, mint Szabó Dezsőnek, de aki könyvével mint történetíró forradalmat csinált, Szekfű Gyula nevét. Csodálkozol? A külsőség, amely Szabó Dezső kissé túlságosan egyéni és örökké keserűen nekigyürköző egyéniségét annyira jellemezte s mondanivalóit mint a jó hangszóró felerőstette, nem hat már tovább s ha össze is gyülekeznek hívei, hogy meghallgassák, ez már inkább brilliáns előadói készségének s nem a tehetségének szól. A könyvnapon sokan körülállják s ő intelligens s komoly, de rendkívüli módon sértegető rögtönzött előadásával a hallgatók apró mosolyait érdemli ki. Az elsodort falu nagyszerű írója adós még ma is az elsodort falu folytatásával. Időnként megjelenő röpiratait kevesen idézik abban a harcban, amelyet ma a magyarság szorongatott helyzetében folytat.

Móricz Zsigmond kemény írói egyénisége változatlanul a prózaíróink első vonalába tartozik. Az a néhány parasztfigura, akivel halhatatlanságát kiérdemelte, kifejezte politikai felfogásának lényegét. Móricz közvellenül vált vezérré. Iránta érzett szereteted lehet törelen, hiszen a Légy jó mindhalálig édes ízét bizonyára még most is érzed idegeidben s a Sárarany Turi Danija új Toldi Miklósként kél emlékezetedben.

Nem mondom, hogy a mai szellemi életben triumvirátus lenne, amelyik a maga irodalmi irányát rákényszerítené a többségre. Nem. A mai magyar irodalom az egyéniségek irodalma. Ez nem jelenti azt,

hogy hosszas vagy rövidebb kutatások után fel lehetne fedezni benne bizonyos csoportokat, olyan írókat, akik körülbelül egy irodalmi ízléssel és emberi érdeklődéssel jelentkeznek s így akaratlanul is, bizonyos hasonlóságot mutatnak egymáshoz. Egy bizonyos, az őszinteség veszedelmes korát éljük irodalmunkban. Talán Kassák kezdte, amikor az Egy ember élete c. kötetében kitárta saját élete rejtett titkait s azokat rendre elmondta. Nyomon követte őt Márai, akinek őszintesége s az élet dolgaihoz való nagy-nagy közelsége már már veszedelmes mértéket öltött s megingatta az író egyensúlyát is. A színházban egyik irodalmi értékű színdarab szerzője veszedelmesen a maga életét példázta alakjaiban s alakjai egyikében lehetetlen őt magát fel nem ismernünk! Ez az őszinteség fellobban a regényben, novellában, színdarabban, versben, mindez anélkül, hogy bántó volna, irodalmiatlan hatást keresne általa a szerző. A vallomások korát éljük s ezt az őszinteség-áradatot egyelőre nem lehet megállítani.

A másik irány, kedves barátom, a spirituális irodalom újjászületése. A világ, bárhogyan is hiszik egyesek, mea culpázva visszatér ahhoz az erkölcsi világhoz, amelyből a háború lángpallosával kikergette őt. Az emberiség nem élhet hit és remény nélkül, mint ahogyan nem nélkülözheti apró gondokkal teletüzdelt életéből a szeretetet sem. A keresztény lélek, amely megtanulta templomában az alázat erényét, öntudatot nyert és új, egészségesebb és bátrabb szemléletet. Mindez az egyetemes irodalom érdeke és érdeme.

A harmadik irány, amiről tájékoztatnom kell Téged, a falukutatás nagy irama. A szociográfia olyan tudomány lett Magyarországon, amelyre való képesítését még az is bejelentette, akinek a faluhoz soha semmi köze sem volt.

A három nagy író személye helyett három irányelv vezet ma a magyar irodalom gondolkozását: az őszinteség, a megújuló hit és falukutató munka. Hidd el, sokkal jobban van ez így. Egy jobb és szebb világ körvonalai formálódnak ki előttünk. S mikor Te a három vezért keresed, töretlenebb elveket találsz majd az első vonalban. Elveket, amikért meghalni képes az író, vagy élni!

Jöjj hát, nézd a csodás esti panorámát. Ma talán a Lánchíd villanyfűzérét is kivilágítják a tiszteletetekre. Idegen vagy most még, de számunkra a magyar betű és a magyar szó tart meg benneteket mindörökké. Mint ahogyan a nyelv és az élő irodalom tartotta fenn azt a nemzetet, amely szűkebb hazátokat, Szlovákiát lakja s most még egy ellenséges ideológia hazug fényében káprázó szemekkel néz a Ti becsületes magyar arcotokba. Jöjj, érezd magad itthon. Az irodalom él és a maga módja szerint igyekszik teljesíteni hivatását.

Az ítéletet majd az utókor mondja ki működése felett.

Marék Antal.

JEGYZETEK EGY MEMORANDUM SZÉLÉRE.

Az írástudó ritkán lelkesedik az új törvényekért, ha azok valamiképpen korlátok közé fogják a szabadságot. Félelme legtöbbször igazolt, mert az idők változása legszívesebben a szellem embereit kezdi ki és amennyit egy-egy új, korlátozó törvény használ a gazdasági életben, ugyanannyit árthat a szellem életében. A szabadság mindig lételeme az írástudónak, akkor is, ha voltaképpen nincs szüksége rá, mert nem a valóság, hanem az illúzió fontos. Irni, mindent megírni: ennyi az írástudó vágya, aki szívesen diszkreditálja a hazugságokat, hogy elismertesse az igazságot. Szabadon írni, gúzs nélkül, korlátok nélkül s ha az írott szavak voltaképpen megállnának a legmaradibb törvények, a legszűkebb korlátozások között is, igazi zengésüket, valódi mélységüket mindig az atmoszféra adja meg, melyben megszülethettek. Nehéz idő van körülötünk, kétféle kell harcolni az államhatalomnak és a szellem emberének, védeni kell a meglévőt és biztosítani kell a jobbnak reményét. Az írástudó bízik a természetben érvényes energiamegmaradásban és legszívesebben megvárná, míg az atmoszféra egyensúlya helyreáll s csak munkával segítene, az államhatalom óvatossabb, valószínűleg a fényezető szükségességet látja és törvényt készít elő a társadalmi egyensúly biztosításáról. Tagadhatatlan a javaslat nagy hordereje, esetleg döntő beavatkozása az ország életébe s ha a szellem eml. re kicsit is liberális, meg kell hagynia, hogy békültebbé, tisztábbá teheti a magyar szellemi

élet zürzavaros atmoszféráját. A méltányosság természetesen foglalkoztatja őt is, első pillanatban veszélyesnek, igaztalannak látja, hogy az ország polgárságának egy részét korlátozhatják ezentúl jogaiban, mind a gazdasági, mind a szellemi élet terén s ha keresztény lelkiismerete ellenvetéseket is hozhatna föl, bizalma mégis erősebb: fontosabbról van szó, mint az 5% érvényesüléséről, talán a magyar középosztályt lehet megmenteni megülledett tartargiájából, talán a hárommillió koldusnak lehet jobbá, biztatóbbá tenni a jövődjét. Az írástudó nem közgazdasági ember, nem statisztikára hallgat, hanem az eszére s amikor a törzsökös magyarság sorsának jobbrafordulását reméli, hallgat Eckhardt Tiborra és vele együtt látja be a készülő törvény elkerülhetetlen jogosultságát. Tudja nagyon jól, hogy a nyugalom nem állhat pillanatok alatt helyre, hogy a sebek és sérelmek meggyógyítására új sebeket fakasztanak, új sérelmeket nyitnak meg óhatatlanul; tudja nagyon jól, hogy oppozíció dagad nagygyá a nemzet életében, melynek veszélyei talán nagyobbak, mint valaki is gondolná; tudja nagyon jól, hogy mint minden általánosító, percentek szerint számoló törvény és megítélés egyesek számára igazságtalan lesz ez is; tudja nagyon jól, hogy a szellem életében kellemetlen tülekvés indul majd meg, névtelen és képességek nélküli réteg tör majd előre és kívánja az érvényesülést és taszít hátra egy értékes csoportot, amely szívével és értelmével részt kért eddig is a magyar közösségben; — tudja nagyon jól mindezt és mégis reménykedik, mert azt hiszi, hogy a nagyobb belátás,

a meghajló lelki elegancia a percenten kívül rekedtek között is megvetheti egy loyaltásnak az alapjait, mely ha sohasem lehet helyeslés — nem is kívánhatná senki —, de lehet még cselekvő visszahúzóds. Valahogyan így látja az írástudó ezekben a szorongattatott időkben a törvényjavaslat megszövegezése után a helyzetet, s úgy érzi: igaza van a belátó jobbak előtt, igaza van az igazság előtt. Nincs ünnepi hangulat a szívében, csak remény a felébredő lelkiismeret előtt, s ezért nem esik jól, hogy a javaslat ellen megjelent már az első tiltakozás, keresztények és írástudók tollából, akik között csak nagyon kevés az igazán keresztény és nagyon kevés az igazán írástudó. Megérti és osztja aggodalmaikat, de a lépést elhamarkodottnak kell tartania: érdeket lát benne, nem a meggyőződés, a morál mélyebb szorongását, hanem a pillanatnyi pánik hangulatát. Hivatott írástudóknak ismerte meg sokukat, de épilyen hivatott írástudóknak ismeri azokat is, akik várnak a sietséggel, akik körülbelül az ő gondolatmenetét gondolták végig. A méltányosságon bizonyára sérelem esett, de nem eshet akkora sérelem osztályok, fajták, felekezetek méltányosságán sohasem, hogy ne a föld legyen fontos, amelyen élünk, amelyen meghalunk. Jöjjön a jobb belátás, a gyökeresebb jóhiszeműség és a magyar szellemi élet a maga magyarságára maradván most már tegye meg azt a fejlődést amelyre az 5% és annak féltői tiszta megbecsüléssel nézhetnek föl.

Verbőczy.

A könyvnapok elé.

Nem akarok most hangulatos beharangozót írni a könyvnapok elé, illuziókeltően a magyar könyv «pirosbetűs ünnepnapjairól», amikor a magyar író és a közönség találkozik egy-

mással. Azt sem kívánom most felmelegetni, hogy a magyar könyv, bár a ponyvára kerül, mégsem ponyva, hanem kincset ér. Kincset fillérékért... Nem, hagyjuk most ezeket a hangulatkeltó képeket és hasonlatokat, én másra szeretnék rédmutatni keserűséggel és igazsággal, bár az ünneprontás minden célzata nélkül. A könyvnapok után ugyanis mindig akad egy-egy objektív hangú kritika, amely nemcsak szép szavakat mond, hanem mérleget. Nem ismer mást, mint valódi eredményeket vagy negatívumokat. Magam most az eddigi könyvnapokból leszűrt tanulságokat óhajtanám sorra venni.

A könyvnapokat, mint tudjuk, a mai idők kollektív szellemisége hozta. Nálunk a kor áramlatain kívül volt és van egy idegen égető ok is. Ez pedig az, hogy az átlagközönség érdeklődése erősen mecsappant az irodalom és művészet értékei iránt, az író és költő népszerűtlensége napról-napra fokozódott. Az igazi műélvezők és könyvolvasók tábora egyre szűkült s minél kisebb körre szorult. Ekkor támadt az a mentőgondolat: segíteni kell a bajon, s ha a közönség nem teszi be lábát a könyvesboltba, akkor a könyv ereszkedjék le a könyvespolcok magaslataiból, a költő pedig az elefántcsonttoronyból s «menjenek utána» a gyorsan elpártolt közönségnek. Modern és megváltozott időkhez hasonló módszerek kellenek. Ez a gondolat tagadhatatlanul korszerű volt, tetszetős is, sajnos azonban — nem akarom most a felelősséget vitatni — nem hozta meg a hozzá fűzött reményeket. Mert mi történt? A költő csakugyan leszállt az elefántcsonttoronyból, a tikkasztó napmelegben ott ült a sátorban, ácsorgott, várta a vásárlókat, hogy autogramot adjon. A kíváncsi azonban mindig több volt, mint a vásárló. Hiszen akadt vevő is, meg lelkes irodalombarát is, csak hogy még többször fordult elő az az eset, hogy az író, akinek néha a saját füle hallatára végig kellett hallania önnön lepocskondázását, az ő ottlétérol

nem tudó látogatótól — a végén keserű szívvel nyalábolta össze könyveit. Az író, akit népszerűsíteni akari a könyvkereskedő, egyszerű reklámcégér lett és még hozzá nem is mindig hatásos és csalogató reklámcégér! Miért kellett akkor a költőt lecsalogatni a magasból az aszfalt szürkeségébe és a piaci zibvásárba, ha megszegyenült arccal kell ottan állnia! Egyes könyvkiadóvállalatok elég hamar reá is jöttek arra, hogy az író személye magában véve nem elég «becsalogató» a nagy publikum előtt, azért melléjük — néha helyettük is — gondoskodtak kellő dekorációkról, vagyis sztárokról. A sátorban híres színésznők és színészek próbáltak saját varázsuk révén kelendőséget biztosítani a könyvnek, de még itt is sokkal több volt az autogramkérő, mint a komoly könyvvásárló. Azután — ez igen sarkalatos hibája a könyvnapoknak — magyar könyvnapot hirdetnek és bizony alig található magyar könyv a könyvnapon. Pedig úgy tudjuk, azért rendezik ezeket, hogy kiváló és érdemes magyar írók újdonságait hozzák jutányos áron a könyvpiacra. Így jól járna mind a kettő: Az író is, a könyvkereskedő is. Csakhogy mit látunk? Az újdonságok megcsappantak, helyeti ki-mustrált és raktáron levő dolgokra húzzák rá az új kötést s a magyar író értékes új műve pedig heverhet az íróasztal fiókjában, vagy pedig a lektornál. A selejtes holmik könyvnapi árustítása fillérekért, csak látszólag, a laikusok előtt «áldozat» a magyar kultúráért. Még jó, ha egy-egy klasszikus becúszik az ilyen igen olcsó sorozatba. A könyvnapokat a magyar költőért és íróért hívták életre és ezt az elgondolást nem szabad elsikkasztani és szem elől téveszteni! Mert ha nem így van, vagy nem így lesz, akkor kár a jobb sorsra érdemes ügyért, mert éppen a legérdekeltőbb fél: a magyar költő és író nem nyert semmit sem rajta. Folytatja nyomoruságos sorsát, tengődve keserű tapasztalatokban gazdagabban és büszkeségében meg-

alázottan. A szép, kendőző szavak helyett jöjjön a komoly és a szigorú kritika, annak a megszívlelése és akkor a magyar könyvnap valóban azzá lesz, amilyennek lennie kellene: Az egyetemes magyar szellem és kultúra ünnepe. De addig minden csak: szó, szó, szó . . .

Pasquino.

KÖNYVCENZURA

Az író nem játékos (bár lehet játékos is), minden soráért helyt kell állnia, nem törvényes fórumok, hanem önmaga előtt; ha botlott, bíróságok és ügyészségek elnézik talán, de önön lelkiismerete soha. Ha játszik: játéka halálosan komoly, mint Kosztolányi híres Esti Kornéljáié, ha a művészet öncélúságát vallja, nem önzésből teszi, hanem azért, mert úgy érzi, ezen a módon tudja legjobban kifejezni azt, amit kifejezni költői küldetése, ha hozzászól kora társadalmi, erkölcsi vagy akármilyen más kérdéséhez, úgy ezt bizonyosan «keblének istene» — Kazinczy szép szavaival — parancsolja így s minden mondata mögött ott van a küldetéstudat hitele. Elvenni az írótl a szabad szó jogát, legdrágább létmányát: megszüntetése nemzeti létünk egyik leggyönyörűbb alkotásának, irodalmunknak. Elvéül olyan elme, amely ismeri irodalmunk fejlődését, általában az irodalom természetét, semmiképpen nem vallhatja. Szabályul olyan lélek, aki a gondolat ellen gondolattal harcol és hisz a gondolat sorsunkat alakító erejében, soha nem vállalhatja. Író, aki az irodalom legnemesebb eszményeit tűzi maga elé, aki azért ír, hogy a létnek számára megnyilatkozó végső értelmét vallja, ki, mindig hevesen tiltakozni fog ellene. Előzetes cenzúra: ugyanaz, az irodalomban, mintha a filozófiában alkalmaznánk, egy hivatalos filozófia védelmében a szellem szabad, fejlesztő és fölfedező törekvé-

seivel, természetéből folyó hajlamai-
val szemben. Előzetes cenzúra: a
magyar szellemi élet megakasztása,
visszalökése egy évszázaddal előbbi,
természetellenes állapotba, amikor az
igaz szó, a nemzetet megmentő gondol-
tát kéziratban terjedt és börtön-
járt érte, megvetés és üldöztetés.
Olyan elgondolás, amelynek értelmé-
ben ki kellene írtani irodalmunkból
minden olyan író és gondolkodót,
aki kritikát mert gyakorolni, ki kel-
lene irtanunk egy Zrínyit, egy Pető-
fit, egy Széchenyit, egy Adyt. Vé-
delme a magyar gondolatnak? Ki
ellen? Magyar írók ellen kell immár
védeni a magyarságot? Írók ellen,
akik jól vagy rosszul, higgadtan vagy
a sebzett lélek fájdalomával, de mind-
dig fajtájuk, nemzetük szenvedését,
elnyomott ezrek panaszát kiáltják
világgá? Ki biztosít róla, hogy iga-
zabb magyar gondolatot képvisel a
cenzor, mint az író, akit megcenzu-
ráz? Senki nem biztosíthat. S az igazi
író mindig méltatlannak tartja, hogy
egy esetleges irodalmon kívüli hata-
lom védje meg egy másik írótól, aki
ép oly hevesen akarja kimondani
az igazságot, mint ő. Mert mi hát
az igazság? Szabályozhatják-e cen-
zorok? Birtokolhatják-e törvények
azt az igazságot, amelyet az iroda-
lom akar megragadni? S lehet-e egy-
általán beszélni az igazságról sza-
badtság nélkül? Akik a nemzetet
íróitól, a kutató és szenvedő szellem
önkinzó vallomásaitól védték, min-
dig tévedtek. És az igaz szó mindig
erősebb volt a cenzúránál, ha elzár-
ták szabad útját, lappangva ter-
jedt, szikrázva tört ki és lángokat
gyújtott! A nemzet ügye mindig az
író ügye is, talán sehol annyira, mint
nálunk magyaroknál, és tudunk időkről,
mikor egyedül írók ébresztgették
az alvó lelkiismeretet. Igen, az iro-
dalom a nemzet éber lelkiismerete;
előre megcenzurázni az irodalmat
annyi, mint elaltatni a nemzet lelki-

ismeretét, és ki viseli a felelősséget
az idő és történelem előtt azért,
hogy a Költő szava elnémult, mert
el kellett némulnia? A Költő a he-
lyén áll és éberem figyel; öntsenek
ólmot fülébe, töljék ki szemeit: ő
tiltakozott az utolsó pillanatig s a
jövőnek tiszta öntudattal vallhatja:
«salvavi animam meam». **Ór.**

Hozzászólás egy memorandumhoz.

Nem szívesen látjuk a magyar írókat a zsidótörvény és a vele szerves összefüggésben lévő sajtójavaslat ktnos, de szükségszerű tárgyalása alkalmával, mint a szabadság álhumanista bajnokait. A kiállítás bármennyire is hősiesség cselekedet számukra s a megrémültek számára, mi ebben a névsorban azok sorát kapjuk, akik a zsidó szellemiség tőkéjével szerves és hálás kapcsolatban állanak. Ez a kiállítás azért nem hat meg bennünket, mert az aláírókat nem fenyegeti sem börtön, sem büntetőjogi eljárás, a memorandum aláírása után nyugodtan térhetnek vissza hűvösvölgyi villáikba és hónapos szobáikba. Az elmúlt kor börtönnel és keréketöréssel győzte meg a szellem szabad harcosait, vajjon íróink hasonló kautelák közepette hányan írták volna alá a tiltakozást? Vállalnának-e ezért az ügyért börtönt, megaláztatást, kivallatást és halált? Levonják-e aláírásuk konzekvenciáit ma s ezzel adnak-e tiltakozásuknak olyan hangsúlyt s nyomatékot, amelyet a törvény megalkotásánál figyelembe vesznek. Félős, hogy ez a tiltakozás akadémikus jellegűvé vált.

Az írói szabadság, amelyre oly elszántan hivatkoznak az aláírók nem lehet csupán az írók egyéni privilégiuma. Az író egyéni szabadságán túl kötelessége a közösséggel szemben is felelősséget érezni s tettét a közösség érdekéhez mérni. Ha a közösség érdekében munkaadóikat megtagadva, a szegénység és üldöztetés rémnapjait vállalva áll ki az író, akkor ez csak-

ugyan hősi cselekedet, amit az utókor is szívébe zár és megőriz. Így azonban mindez hazabeszélés, a munkaadó, a gazda védelme. A zsidótörvényt komoly gazdasági okok szülték s nem a gyűlölködés. A memorandum aláírói gondolják meg, hogy minő megoldás lett volna az, ha a földalatti szervezkedés hívei viszik dülőre a dolgot. Ha a gyűlölködés s 1919 emléke hurcolja télkezése elé a zsidóságot, ott vér folyna s visszahozhatatlan kár származna belőle. Ez esetben is ott állának az írók s tiltakoznának?

A liberalizmus Magyarországon kiszajáttott elv, amely a zsidóság számára a szellem szabad közlekedését jelenti. Ez a szabadság azonban idővel öncél lett, a zsidóság gazdasági eredményeinek védelme. Ha az állam érdeke lemondást követel minden egyes polgártól, akkor itt a zsidóság nem lehet kivétel. S védelmében a magyar írók első- és másodrendű gárdája ne foglaljon állást s ne írja a nevét olyan tiltakozás alá, amely ügyis hiábavaló és

céltalan. Látunk a névsorban olyanoakat is, akik a forradalom idején ott lelkesedtek az új eszme-bébi teknőjénél, hol az újszülött vörös testecskéjét a liberalizmus vizével mosogatta a bába. Bátor kiállása nem hat meg bennünket, mert érzékeny és könnyen hívő lelke mindig lázba jött, ha a szabadság szellője megérintette.

Nincs bennünk harag és gyűlölség a zsidóság iránt. Nincs szükségünk arra, hogy a zsidóság visszaterelésével csináljanak helyet számunkra s adjanak kenyeret a kezünkbe. Úgy szólunk hát a szóban forgó kérdéshez: sine ira et studio. Az írók erőllen vállalkal nekifeszültek az idő rohanásának, az feltartóztathatatlan eseményeknek s ezzel nem tettek jó szolgálatot sem az írói rendnek, sem önmaguknak s még kevésbbé annak az ügynek, amelynek védelmére megmozdulásukat szánták. Az író írásával alakítsa ki kedvére valónak korát s ne memorandumot köröztessen, szerkessen s aláírjon.

ma-an.

Proust magyarul. (*Bimbózó lányok árnyékában.* — *Grill.*) Az olyan jelentős külföldi standard-műveknél, mint a Prousté, mindig kérdéses, érdemes-e magyarra fordítani őket, hiszen az olvasóközönség az a kis része, mely érdeklődik iránta s rég szívébe zárta, már úgysis ismeri eredetiben és mint valami titkot hordozza. Az ilyen művek fordítása leleplezésszámba megy: lássuk, mi volt a legenda magja, a mű maga, amelyre annyit hivatkoznak, sokan olyanok is, akik csak hírből vagy regényelméletekből ismerik.

A magyar Proust-tolmácsolás szerencsés kézbe került. Nem szólva néhány kitűnő tanulmányról, köztük a legérdekesebbéről, Németh Lászlóéról, mely a meginduló *Tanu* éke volt és Gyergyai Albertéiről, aki régebben s a fordítása letelején is a legavatottabb biztonságával tájékoztat el a prousti kérdés szövevényében, maga a fordítás a legtökéletesebb, ami magyar nyelven készülhet e bonyolult nyelvű műből.

Tudjuk, hogy a nagy Proust-regény az emlékezés regénye és stílus híven követi az emlékezés gondolat sorok laza és szeszélyes változását; azt is tudjuk, mint műhelytitkot, ha lehet így nevezni, hogy szerzője jórészt betegen és ágyban írta, mely körülmény még inkább fokozta a stílus lágy, árnyaló és kanyargós jellegét: innen a mondatok végeláthatatlan s a ponthoz oly nehezen elérkező hosszúsága, a gondolat sorok örvénylő mozgása, mely egye egy alak vagy motívum közé vonja az időbeli változatokat. Gyergyai a mű szelleméhez mindig igazodó finom művészi ösztönrel olvashatóbbá tette a szöveget azáltal, hogy néhol a hosszú mondatokat tagolta és a magyar

mondatszerkesztés sajátosságaihoz idomította. Ezáltal megszabadította az előre elfogult olvasót félelmétől, hogy «nehezen érthető» regényt olvas és figyelmét feloldotta a szerkezeti és lélektani szépségek számára.

Fontos volt (s ez minden egyéni és kiadói gondoskodást igazol), hogy végre magyarul és adekvát formában megjelenjen Proust azért, mert a már minden nemzet irodalmában észlelhető Proust-hatás nálunk is élénkebben és hitelesebben termékenyítheti meg ezután az írókat, akik eddig csak inkább másodkézből vagy másodhatásból ismerték. Proust megismerése mind az írók, mind a közönség részéről immár műveltségtörténelmileg kötelező, hiszen Proust volt a nagy forradalmára a századeleji regényszerkezeti újításoknak és műve mintegy kézikönyve a háborúutáni európai regényirodalomnak és szerkesztési eljárásnak. Az ő nyomán, ha nem is közvetlen hatására, történt annyi kísérlet a regény műfajának újáteremtésére s oly nagy művek, mint Joyce Ulissese, Gide, Huxley és nálunk pl. Szentkúthy kísérletei nem érthetők meg a közös mester nélkül. Örömmel fogadjuk hát a fordítást, melynek első kötetei után most a második négy is megjelent s reméljük, hogy a közönség őszinte érdeklődése lehetővé teszi a teljes mű megjelenését. *Füsi József.*

Roger Martin du Gard: Vén Európa. Fordította: *Illés Endre.* Nyugat kiadás.

A nagy festőművészek vázlatkönyvei sokszor kifejezőbben árulják el az alkotótehetség jellegzetességeit, mint a hatalmas vásznak kitöltő kompozíciók. Du Grad «falusi rajz-

albumát» végigolvasva az az érzésünk, hogy ennek a megállapításnak igazsága az irodalomra is érvényes. Mi sem mutatja jobban a Nobel-díjas írónak illúziómentes valóság-szemléletét, mesteri érzékét a jellemet összegező apró mozdulatok, szavak iránt, stílusának tárgyilagos egyszerűségét, mint ez a huszonhét karcolat, amely egy francia falu egy-napi életét vonultatja el szemünk előtt. *Vieille France* a kötet eredeti címe, *Vén Európa*, írja du Gard beleegyezésével a magyar fordító, s ebben a még általánosabbá emelt megjelölésben nem a francia kispolgár hárait bírálatainak súlyát öreg földrészünkre. Nem a felelősség megosztásáról van itt szó, hanem annak a ténynek bevallásáról, hogy francia falujának sivárságában, lelki nyomorában du Gard az egész európai társadalom polgári berendezkedésének csődjét akarja nyers és kegyetlen részletében az olvasó elé tárni.

A *Vieille France* 1933-ban jelent meg, abban az időszakban tehát, amely du Gard Nobel-díjas regényciklusának megszakadását jelentette s amelyet éppen e falusi karcolatok alapján nem egészen önkényesen az író egyre kritikussabb társadalomszemléletének kialakulásával azonosíthatunk. Ez a kis könyv leírta valóságával, emberlátásának naturalista formájával, amely elsősorban a Zola utáni szociálista írónemzedéket jellemezte, de főképp hangulatával szinte kétségbevonhatatlanná teszi, hogy Jacques Thibault forradalmi akarata és békeálma nem a személytelen művészi alkotás terméke, hanem az író lelkéből kiszakadt vallomás. Őszinte vallomás, ha du Gard egyetemes magatartása ezzel az új társadalmat ígérő ábránddal nem is teljesen egyértelmű. Hit nélkül életcélta találni, meggyőződés nélkül emberiséget nevelni, fanatizmus nélkül forradalmat szítani

nem lehet. Du Gard, akárcsak Nobel-díjas főhőse, a pesszimista értelemnek és az igazság szenvedélyének egyensúlyában él s miközben a hiábavaló emberi gesztusoknak eredményeit kiszámítva látja, megbénul benne a cselekvési vágy s egész magatartása a kiábrándulás, amely önnön örvényébe néz tehetetlenül. A *Vén Európa* elolvasása után sokkal elfogadhatóbbnak találjuk ezt a magyarázatot, mint az írónak legendás impasszibilitását, amely csak a dolgokra fényt vetít: lássatok és ítélkezzetek, ha már örülnötök úgy sem lehet.

De éppen az öröme, a reménynek ez a teljes kikapcsolása, ez a rettenetes tárgyilagosság, amely nem költi át az életet, nem emeli kikerülhetetlen szépséggé a szenvedést, de nem is akarja lázítóan komorrá feketíteni, ez mutatja meg igazán, mennyire úttalannak érezte du Gard a *Vén Európa* jövőjét, az intellektuális lény gátlásai miatt mennyire nem tudja, nem akarja az új Európának még csak körvonalát sem megsejtenni. Amikor Joigneau levélhordóval a kis francia falu házaiba sorra végigjártuk — du Gard ezzel az ötlettel találta meg az egynapos kollektív élet szellemes keretét —, amikor megismertük a falu babonába piszkolt vallásosságát, hitvány, személyeskedő s tulajdon eszméiben megrothadt közéletet, kis cselszövényeit a vagyon és asszony körül, amikor halljuk a hétköznapi topogását, kietlenségét, béna ábrándjait, csak három embert találunk, akiben még felvillan az eszmélkedő szellem méltósága. Az egyik a plébános. Harmincöt éven át küzdött a pap az öreg, elmeszesedett föld vallási hitetlenségével s nem tudta felhevíteni ezeknek a kis haszonra dolgozóknak lelkét, akiknek nemesebb ösztöneit nemzedékeken keresztül elfojtotta a megélhetés mindennapos gyakorlata.

Ma már elvesztette bátorságát, türelmét, egészségét. Kis kertjében korai főzelékeket termel, hogy megszaportsa jelentéktelen papi jövedelmét. De esténként letérdel a kereszt előtt s önmagát vádolva kérdi Istentől: «Hogyan bocsáthatod meg meddő szolgáltatomat, egyházközségemet, amelynek nincsenek hívei?»

A másik kettő az Ennberg testvérpár, tanító és tanítónő. Zsidók. Ők ketten az emberi méltóságban, a polgárok teoretikus egyenlőségében, a nép szuverenitásában hisznek s abban, hogy minden embernek joga van szabadon gondolkodni, kormányozni önmagát, védekezni, szakadatlanul küzdve a régi rezsim ellen, amely mindig kész feltámadni a kapitalista pártok republikánus álruhájában». Ezt a hitet csorbíthatatlanul csak a leány tudja megőrizni, a tanító már munkájába temetkezve hessegeti el a kiábrándulást. Amaz még győztesen vergődik át a kérdésen: nem az Ember hibája-e, hogy a világ ilyen, megmásíthatatlanul? Bizalommal fonódik a nagy óhajtásra: «Csak jöjjön el végre egy új Társadalom uralma — jobban megszervezve, egy kevésbé esztelen Társadalom, nem ilyen igazságtalan — és talán majd kiderül, mi tellik az Embertől». De az író nem akarja, hogy ilyen optimista útravalóval szakadjon el könyvétől az olvasó. Ennberg kisasszony a nagy óhajlás után csókra nyújtja homlokát testvérének. «Eszébe jut, milyen rosszul aludt utolsó éjszaka. És hirtelen megvilágosodik benne az a lehetetlen, gyötrő álmom, amit teljesen elfelejtett: bátyja, ingben, egy ágy fölé hajolt és szóltanul megfojtotta feleségét egy ruhaszárító kötéllel.» Ime du Gard írásának utolsó sorai. Nem valami freudi ötlet szükség-szerűsége sugalta ezt a befejezést. A hit lerontásának pesszimista parancsa ez, ugyanaz a válasz, amely

a plébános imádságára odatűzte tulajdon hugának babonás és ostoba jóslatát a világvégről, amire a pap csöndesen csukta be ablakát a halálra ítélt emberek fölött.

Semjén Gyula.

Leviáthán. (*Julien Green* regénye. Athenaeum kiadás.) Ennek a könyvnek már a címe is legkevésbé valamely szelid, ártatlan tartalmat sejtető s e címre nem is cáfol rá a regénybeli történet, a meztelen cselekmény eseményeinek felsorolásakor egy vérbeli grandguignol-ínyenc csettinthetne: vér csurog, koponya szakad be, pisztoly dörren, — gyilkosság, öngyilkosság, téboly... Az Adrienneben az író még beéri az egyetlen tettel, annak expozíciójával, a belőle kibomló végzet megjelenítésével, ennek az aránylagos mértéktartásnak — ha amint említettük pusztán ezt a lehántott cselekményfonalat nézzük — vajmi kevés nyoma a Leviáthánban, az előbbi mű még talán amolyan franciás-lélektani drámának minősíthető, az utóbbi, mint halmozás, már a telivér rémhistoria határait súrolja, ennek az angolszász eredetű írónak bizonyára kevésbé franciás hajlamait érvényesítve. Korántsem, mintha a Leviáthán holmi elszabadult epikus vadösztön ihletét lihegné... — Green van annyira művész, legkultúráltabb, az írás legsikamlósabb árnyalataiban otthonos alkotó, aki alól egy ilyen lélekzetelállító, csuparobbanás történet irgalmatlan iramában sem szalad ki a talaj. Bámulatra méltó, ahogy ez az író mentesíti magát egy esetleges expresszionista technika leleplezhető túlzásaitól, egyetlen pillanatig sem erőlködik, hogy látomását egy reális környezet díszletei közt feszítse ki, csodálatos nagyvonalúsággal teremt magának olyan miliőt, mely egészben valóságontúli színpad, még hozzá csaknem shakespearai értelemben, csupán jel-

zésekkel . . . — mégis a reálissal azonosítható látszat. Nem érzékeljük részletekből egybeügyeskedett hamis-mesterséges vízióknak, híg, lenge, lég-üres atmoszférának: az író izgalma, láza egyenrangú a látomásból felpárázó pokolgőzők hőfokával, a vízió egészen beborítja, egy létező s egy képzeletalkotta világ peremkérdéseiben sohasem kell egyezkednie, szinte szemellenzővel az egyetlen, a legszűkebb tárgy-kijelölte irányba űzi őt az intúció tüzes korbácsa. Hasonlóan merész és sikeres alakjainak, ezeknek a szörnyeteg szenvedélyekkel túlfűtött, a köznapi valóságtól ugyancsak a legmesszebbre távolodott lidércnyomásszülte figuráknak kiformálásában: iszonyatot keltő cselekedeteik mögött sohasem nélkülözzük — nos korántsem valamely közkeletű lélektan egyszeregy-indokait —, de azt a magasabbrendű költői logikát, mely végső fokon hitelesíti azokat; a legsűrítettebb *előzményt* követőleg csaknem kizárólag a mese síkjára vetítve jeleníti meg őket, mégsem hamisan csak *egyalakúak*, legkevésbé bábjai egy mindössze játéknak. — A green-i regény mindig a legkivételesebb történet, a legvégtetesebb alakok és helyzetek, a legvakmerőbb lélektan s a legfojtogatóbb barlanglevegő, — ez az író nem csupán különlegesebb költői ösztöneivel, de egy legkényesebb varázslat eszközbeli felkészültségével is, valóban létjogosultan vérbeli specialistája az effajta Leviáthán-esetnek s a véle rokonmínőségű anyagnak.

S ha ebben a kísérteties művészetben a vízió fokozatait keressük: a Visionaire s a Minuit: — az álom . . . a Leviáthán, mint az Adrienne is, hajszálnyi árnyalattal ettől a véglettől innen, talán olyasféle, mint a gyerekkorban látott film . . . (Még persze feltétlenül a néma, kisvárosi mozi esetében még örökké «esős» is, — a zongora hirtelen elhallgatott, zú-

gott a gép, a fejünk fölött a vászonra fehérlő fénypászma egyenest a borzalomra mutató ujj volt . . .) S nem is csupán valamely metafórikus értelmezésben beszélhetünk Green-nel kapcsolatban a filmről — mai író, már a film korszakából való — a Leviáthán tájék-hangulata, *ahogy élénkpergetett képeit beállítja, bevilágítja*, mindez olykor félreérzhetetlenül ezt az emléket idézi: azt a filmet, melyet hajdan ott a gyerekkori moziban egyáltalában nem holmi «eredeti felvételek» fényképes sorozataként láttunk és éreztünk, de sokkal inkább, mint az éberálmoknak valamely legfurcsább, legregényesebb sötétszürke vidékét, amelyen egyformán hangtalan-beszédes volt a vászon emberárnya s egy szélben facsaródó, viharban vonagló fa . . . Green, akinél szenvedélyesebben kevés mai író keresi egy legősibb romantika hatásait, nyilván jól sejti, miért alkalmaz elaggott rekvizitumok helyett raffináltan legmodernebbeket. — Mai író és költő, többé-kevésbé mind, meghatározható azzal a mértékkel: mennyire sikerül átköltöni egy olyan világképet, melynél költészetellenséggel bizonyára egyetlen kor gyermeke sem találkozott . . .

Örley István.

Margaret Mitchell: Elfújta a szél. (Singer és Wolfner kiadás.) Nem kisebb és nem nagyobb az értéke ennek a könyvnek, mint a népszerű regények legtöbbszörének és az, ki hiányol valamit, vagy többet talál benne a ténylegesnél, csak magára vethet. Ellenállás és odaadás e regény sarkalatos pontja, a szórakozás és szórakoztatás bizonytalan határain belül. S ha nyomon követtük Scarlett O'Harát, a regény hősnőjét (s tehettük ezt áldozatok nélkül és könnyedén), amint beljebb és beljebb nyomul az idő szövevényébe, hogy megtalálja önmagát s tartozékát, esetleges hol-

dogságát is, jutalmunk e tény, mely fölöttébb igazolni látszik az írónőt.

Scarlett O' Hara a Déli Államok (Amerika) szülötte; vérbő és fékezhetetlen. Tizenhat éves korában férjhez megy anélkül, hogy szeretné az urát, vagy különösebb vonzalommal viseltetne az alig húszesztendős fiatalemberhez, ki nemsokára, pár hónapi házasság után a Dél és Észak közti háborúban vesztí életét. Szerelme sógorához fűzi, legyűrhetetlennek látszó és rettenetes szenvedély, melynek súlyát korai özvegységének s a polgárháborúnak borzalmai megkét-szerezni látszanak. Valójában e kettő váltja ki lényének alapvonásait: a határozottságot és áldozatkészséget mindenekfelett. Második házasságában is ezek vezérelnek, az ősi és megmentendő családi birtok érdekében. Férjhez megy másodszor, sőt harmadszor is, ugyanezen indítékok látszólagos alapján s hogy e lépése valójában sikeres, s az egyetlen, neki megfelelő révbe juttatja őt, megérdemeltnek tűnik fel előttünk, nemkülönben dicséri az írónő leleménységét is.

A Délvidék erőteljes színei ragyognak a regény háttérében, tájak és emberek az elmúlt időben, s rokonszenvünk társaságában. A háborút látjuk, a menekülés igen ismerős szenvedéseit s talán e pontja az a regénynek, mely legközelebb férközik hozzánk. Scarlett O' Hara itt válik (s szemünk előtt) a történet hősnőjéből a mindennapok hősnőjévé, biztosítva ragaszkodásunkat további küzdelmei folyamán is. Élete folyását a kipróbált barátok iránti szeretettel kísérjük ettől fogva, s ha itt-ott néhol értetlenül is állunk szemközt a cselekményekkel s a regény hőseinek heveségével, a történet áttekinthetősége a valóságos erények megbecsülésére tarthat számot.

Valóban, e kilencszáz és egynéhány oldalon lepergő történet, ágas-bogas

cselekményeinek dacára, egy lélekzet frissességével és töretlenségével hat az olvasóra. Leágazások és mellék-ösvények nem lankasztják az ütemét: vezetése pontos és mértéktartó. Ha egybevetjük kontinensük egy szinten álló írónőivel, Margaret Mitchell feltétlenül előnyösebb vonásokkal dicsekedhet. Így elbeszélése levegős és egészséges, inkább megvesztegető, mint lenyűgöző s a rábeszélés hiánya egyike erényeinek. Hogy női kéz munkája, erre vall a szavak, a mondatok s az események könnyed és fűzészzerű kötése s a kiirthatatlan anyai érzés, mellyel figuráival szemben viseltetik. Végeredményben elmondhatjuk, hogy úgy Margaret Mitchell, mint regénye, igen rokonszenves jelensége a népszerű irodalomnak, mely igényt tart az olvasó szórakoztatására s erős a meggyőződésem, hogy sokan lesznek, kiknél sokat felpanaszolt hiányt fog betölteni.

Toldalaghy Pál.

Egri Viktor: Égő föld. (Rózsavölgyi kiadása, Budapest.) A szerző Nagyszombatban él. Öntudatos felvidéki magyar. Benne van az egyetemes magyar művelődés minden új áramában és szereti a magyar mult eredményeit. A pozsonyi rádió magyar műsorában sűrűn szerepel hangjátékkal, elbeszéléssel, irodalmi csevegéssel. Mindezt el kell itt mondanunk róla, hogy *Égő föld*-jéről az író különleges lelki indítótényeinek ismeretével alkothassunk véleményt.

Az *Égő föld* történelmi regény. Lényegében egy longobárd király férfikora. Ez a longobárd király, Alboin, elviszi népét Pannóniából a Pó sikságára s ott megveti a longobárdok kétszázéves uralmának alapjait. *Égő föld* az, amit itt hagy: Pannónia. Vele ég a Duna-Tisza vidéke, mely a regény eseményeiben alakul át Gepidiából Avarországgá.

Még él szájhagyományokban ezen a tájon Attila birodalmának és hatalmának emléke s ez az emlék is serkenti az utódok királyait a hún király ellenfele, a római császárság ellen. A nyugati ellenfél már eltűnt, de annál hatalmasabb most a keleti. Ennek támad Alboin feszülő ereje. Egri Viktor regényköltészetében ez azonban csak a történelmi vázhoz való odakapcsolódás. A longobárd király férfikorában az író a ma ismét szétszaggatott magyar föld multját idézi fel: történelmi lélekföldrajzot kapunk, mely annyiszor ismétlődő helyzeteket vet fel az idők múlása során mindig más és más szereplőkkel. Itt válik a longobárd király életét mesélő regény magyar helyrajzi regénnyé. A mi hazánkról van szó, melyben még itt sem voltunk, de a mi Dunánk akkor is már Duna volt, a Tisza Tisza s a Bakony Bakony. Nem a nevek fontosak, hanem a táj lelke. Egyre erősödik az a tudományos felfogás, mely a népek testi-lelki tulajdonságait lakóhelyük függvényeinek hirdeti. Valóban, éppen az Égő föld olvasása közben kellett gondolnunk arra, hogy az ősmagyarok lebediai vagy etelközi életéről szóló regényhez nincs annyi közünk, mint a gepidák, longobárdok, markomanok, kvádok, avarok idegennépi világából vett regényhez — a *tájéközösség* hiánya az előbbinél, meglétele az utóbbinál eldönti az érdeklődés sorsát. A hazám, a magyarságom fogalmának elengedhetetlen, sőt döntő tényezője a haza földje, mely akkor is az enyém a multba visszavetítve, ha még mások éltek rajta és akkor is elvehetetlen lelki tulajdonom, amikor akaratlan másokat tűr urának.

Olvasásunk közben ezért éreztük az Égő földet magyartárgyú regénynek, szülőföldünk regényének s ezért szaladt sorain végig szemünk tisztelő, elismerő lelkesedéssel. A bíráló nem-

csak az író költészetének erejét és csillogását, nemcsak a tárgy érdekességét, megírása feszültségét mérlegeli, hanem a tárgy megválasztását is. Ez a megválasztás méltó és magyar. Az író a történelem segítségével szól a mának, de a vizek, dombok, hegységek és síkságok eltüntetik az időkülönbséget, más köntösben a ma újraéled s az író már fogvatart bennünket. Az Égő föld-ben az írói erő valódi próbája ott következik be, ahol Narssesz, Jusztinián sértődött, bosszúálló hadvezére behívja Alboint Itáliába. Ekkor gyujtja fel hazáját, Pannóniát, a longobárd nép; inkább felegeti, mintsem átadja dulatlan, virágzó állapotában az avarsnak. Többé nem «hazai» földön folyik a cselekmény, de ami eddig történt, már nem hagy nyugton, végig kell mennünk a longobárdokkal Veronáig. Már a meseszövések tehetsége, az alakok megteremtésének eleven ereje visz bennünket; Egri Viktor ismét megnyerte az irodalmi elismerésért való csatáját.

Férfiregényt, nővel nem sokat törődött, ma nemigen szoktak írni. Az a nehezen megdönthető írói hit, hogy szerelemnek kell átszöni az érdeklétésre számottartó művet. Van tehát az is: Alboin abból a királyfajtából való, mely országokat dob oda nőért. Van nagyhevíletű, jóval kevésbé áldozatos szerelem, inkább szeretkezés is sok a könyvben; nem botránkoztatón, csak az érzékiség szavakban is tobzódó hangsúlyozásával. Rozamunda, a gepida birodalom elpusztításával szerzett feleség alakja nem olyan gonosz asszony a regényben, mint a róla szóló krónikások leírásában, élete mai szemmel szörnyű s írói érdem, hogy Egri ezt az életet összhangrombolás nélkül be tudja illeszteni művébe.

Pompás novellisztikus képek ragadják meg az epizódok kedvelőinek figyelmét; legszebb talán Alboin tör-

vénytevő napjának leírása, itt egy valóban bonyolult bűnesetet bogoz ki a király olyan ügyességgel, hogy nemcsak körülé ülf főemberei, hanem mi, detektívregényeken képzett mai fölényeskedők is elismeréssel kiáltunk fel. A temérdek harc és hatalmaskodás között jóleső sziget az ilyesmi; érthetővé teszi, hogy az embereknek mégis volt hitük valami életértelemben és jogrendfélében népvándorláskori rövid és örökké bizonytalan földi hányódásaik alatt.

A Duna-medence központjának őstörténete még ad néhány ilyen jó és értékes történelmi regényt. Manapság divatos az életrajzi regény, Egri Viktor tovább ment ennél: a viszonylag örökebbet, a tájat, sok nép egymásutánjának hazáját foglalta regénybe. Kísérlete még keveri a tájat az emborsorssal és egy-egy kiemelkedő emberhez igazítja mondanivalóit, de fog talán írni olyan, valóban újfajta regényt, melyben a föld él s a föld, a táj regényét az emberrajzolások inkább csak színesítik.

Kilián Zoltán.

Nyisztor Zoltán dr: Mandarinok, kulik és misszionáriusok. (Szent István-Társulat kiadása.)

Útleírás — egy kicsit mindig önjellemzés. Különösen akkor az, ha nem akar lenni. A legtöbb utazót már az is jellemzi, hogyan foglal állást ebben az örök problémában: az útleírásban mennyi legyen a leírás és mennyi az állásfoglalás a leírt dolgokkal szemben. A klasszikus útleírás teljesen háttérbe szorítja az író személyét, a romantikus utazó csak alkalomnak használja fel a látott dolgokat, hogy szabadon mondhassa el véleményét. Nyisztor Zoltán szándékosan nem foglalt állást ebben a kérdésben. Vannak fejezetei, amikor teljesen háttérbe szorul egyénisége, viszont van két fejezete is könyvének, amelyekben abbahagyja az utazást

és a kínai jellemről, meg Kína soráról elmélkedik. Akik szeretik a paradoxonokat, azok számára hozzátehetjük: itt a legkevésbé szubjektív. Különbö nem keresi az alkalmat, hogy magáról beszélhessen, de ha úgy kívánczok, saját magán keresztül jellemzi útját. Egyik legsikerültebb ilyen «írai» részlet az utazás Kanton felé. Útja vége felé minden utazót, aki nagyobb útra indul, el szokott fogni valamilyen türelmetlenség. Van ebben honvágy, van a sok új benyomástól kapott csömör: Nyisztor nem öntudatosítja ezt, mert nem akar magával foglalkozni, de összes tüneteit felsorolja. Rosszul érzi magát, nem találja helyét, únja az egész Kínát, alig várja, hogy fürdőszobát és rendes fekvőhelyet kapjon. Körülbelül így oldja meg az útleírások örök problémáját egész könyvében, mint ebben a részletben: nem akar magával foglalkozni, de hiába érdekes Kína, néha az ember jelentkezik az utazóban.

Ez teszi a könyvet érdekessé. Az olvasó valahogyan közelebről látja Kínát azáltal, hogy egy érdekes, férfias, néha fellobbanó, érző szívű és tártlelkű egyéniség színezi át a leírásokat. Nyisztor Zoltán mentes az utazók szokásos elfogultságaitól. Nem akar mindenáron meglepni, sem felfedezni. Nem fölényeskedik a színesekkel. Elmondja, hogy néha hiányzott neki a civilizáció megszokott kényelme, de szinte mentegetőzik érte. Nincs meg benne a modern útleírók egyik mostanában terjedő szokása sem: mivel cinikus korunkban alig hinnék el a nagy csodákat, inkább kis dolgokba magyaráznak bele tücsköt-bogarat s egy-egy utcai jelenetet megtesznek sokat sejtető szimbolumnak.

Valami emberi közvetlenség van a szerző magatartásában: minden nagyképűsködés nélkül, egyszerűen és jóindulatúan áll szemben az ide-

gen világokkal. Ennek köszönhető, hogy könyve elejétől végig megbízhatónak tűnik fel. Pedig nem házakat ír le, nem emberi külsőségeket — bár ezeket sem kerüli ki, ha érdekesekek —, hanem a lelket keresi. India és főképpen Kína meglevendik a tolla alatt. Több útleírást olvastam, de eddig nem tudtam elképzelni Kínát. Minden eddigi leírásban éreztem, hogy az író talán akaratlanul, de meghamisítja ezt az érdekes világot. Vagy művészkedik a leíró és elstilizálja az életet, vagy elfogult ellenük, esetleg mellettük s így az útleírás védő-, vagy vádbeszéd lesz. Nyisztor nem menekül a szintelen tárgyilagosságba: igenis tart vádbeszédek is, meg védőbeszédek is. Nem marad hideg Kínával szemben, meg is szereti a nagy népet, de ha kell, korholja is.

A közvetlenségből ered, hogy meglátja a humoros helyzeteket is. Autón utaznak Tamíngba, a magyar missziós telepre. Az utazás, különösen a folyón való átkelések leírásában az akasztófahumor kedvelői találhatnak csemegét. Ugyanígy a kínai sofőrök jóízű rajza, vagy a megható történet a szép, széleskarimájú fekete kalapról, amelyiken kitört a Kínához való ragaszkodás, maradandó emlékei az olvasónak a mai humorban szegény világban.

Ugyanígyen közvetlenséggel szól hozzá a nagy vallási, világpolitikai és kulturális kérdésekhez, amelyek útja folyamán felvetődnek. Észreveszi az üresfejű amerikai utasokat, jól szemlélteti a Földközi-tengeri feszültséget, de különösen sokat foglalkoztatja a kínai probléma. Lehet, hogy az ember nem mindig ért egyet a szerzővel, de az bizonyos, hogy állásfoglalása mindig meggondolt és érdekes.

A könyvnek különösen nagy értéke, hogy bevezeti az olvasót az exotikus országoknál is érdekesebb világba:

a magyar katolikus missziók életébe. Valószínűleg szemléletmódjának közvetlenségét, információinak találó voltát és bőségét is legalább részben, ezeknek az évek óta helyszínen élő magyar papoknak köszönheti. Szemmel láthatóan mélyül el az útleírás, érezhetően közelebb kerülünk a kínai nép igazi életéhez, amikor a nagy kirakat-városok, Sanghaj, Nanking és Peking után olyan vidékre kerülünk, ahol megbámulják az autót, ahol a szerző az egyetlen idegen. Középről látjuk a misszionáriusok fáradtságos, küzdelmes életét: lemondást a kényelemtől, a nélkülözést, a veszedelmeket, sokszor a hősiességet, amely annál meghatóbb, mert a benneélők alig veszik észre. Óvakodik Nyisztor Zoltán minden kenetességtől, még saját vallásosságát is inkább csak érezteti, de sohasem hangoztatja. Éppen ezért mélyen meggyőző s a közömbös világi olvasók szívébe vezető utat is megtalálja. Ez az útleírás értékes szolgálat lesz a katolikus missziók érdekében.

A könyv talán itt-ott egyetlen, talán egy-két ismétlést kihagyott, néhány érdekesebb helyet lesimitott volna a szerző, ha még egyszer átnézi, de így is tanulságos, érdekes: egyike a legjobb magyarnyelvű Kínáról szóló könyveknek.

Fábián István.

Paule Regnier: Az elveszett drachma. (Regény. Trugly Margit fordítása. Vigilia-könyvek. Pázmány kiadás.)

Tökéletes akarsz lenni? Az evangélium tisztán és félreérthetetlenül adja meg a választ a Megváltó szavaival: «Akkor tartsd meg a parancsokat!» És ha még többre törekszel, ennek a magasabb tökéletességnek, a teljes életszentségnek is megvan az ára. Aki igazán az Úr útját óhajtja járni, annak ott kell hagynia javait, búcsút mondania övéinek, lemonda-

nia mindenről és egyedül csak Istennek élni. Az elsőre, a tökéletesség útjára mindenkinek megadja az útravalót a Gondviselés. Már a másodikat, a lemondást, a vértanuság felső fokáig eljutó hitvallást, a szentséget csak keveseknek juttatja osztályrészül az Isten kegyelme. Nem minden illúzió az isteni sugallat csalhatatlan jele; hanem nagyon sokszor önámítás. S ilyesmin elbukik a legigazabb jószándék is.

Ime, máris elmondottam a regény lényegét, amely egy kulturált francia házaspár történetét rögzíti meg finom színekkel. Őket (elsősorban a férfit) a magasabb, a teljesebb spirituális életre való hivatottság vélt hite keríti sodrába, vállalkat súlyosan megterhelő megpróbáltatásokat vállalnak s összeroskadnak alatta. Mihály, világháborút megjárt neves orvos feleségével, Adéllal az egyik francia bencés apátság helyére, Evolayne-be megy nyaralni, ahol a férfinak egyik bencéspap barátja páter Atanáz tartózkodik. A házaspár az úgynevezett hitközömbös katolikusokhoz tartozik: nem gyakorolják a hitet. Az apátság helyén való tartózkodás azonban csodát tesz. A szerzetesek egyszerű életmódja, a fenséges egyházi liturgia, az ódon falakból kiáradó tömjénfüstös misztikum megtévezve Atanáz páter szerzetes papi lényéből kiáradó jóság és okosság szuggesztivitásával, megteszik a hatást. Előbb Mihály törik meg és járul az Úr asztalához. Adél megdöbben, házasetükben legelőször szakadást érez kettőjük között, a támadt elhidegülés azonban csak rövid intermezzo, mert férje példáján Adél is hívővé lesz. Mihály és Adél, mint valóban hívő katolikusok utazhatnak vissza Párisba. A tökéletesség útja adva van. Az Irás nem kíván többet, mint a parancsok megtartását és páter Atanáz megmentett két lelket az ég számára.

Csakhogy... Mihály úgy érzi, hogy mindez nem elég, lelke, amelyet megérintett a misztikum fölséges varázsa, nem tud elszakadni tőle. Mihály végzetesen otthontalannak tudja magát a nagyvilági életben, minden szálát törekszik eltépni. Adél, aki az apátság magányában először döbönt rá az asszony örök féltő szerelmével arra, hogy férje már nem az övé, napról-napra egyre kétségbeesetten eszmél fel, hogy közte és úra között megnövekedett a távolság. Mihálynak már nem kellene a földi dolgok és az utolsó, a legerősebb kötelék, a hűséges feleség ölelése is bilincs. Az immár tragikus sodrásba jutott történet fut tovább. Adél, aki mint mindig, most is boldoggá akarja tenni férjét, kolostorba vonul, hogy férje fölvehesse a bencés papok rendöltönyét. Adélnak nincs a zárdai elvonult élethez semmi hivatása. Megnyugtató megoldás így nem jöhet létre. Adél hét év után — hiszen ura a célját amúgyis elérte — s nincs szükség többé az érte, egyedül érte s nem az Istenért vállalt lemondásra és áldozatra, elhagyja a kolostort. A magára hagyott asszony örlődik, senyved, s mivel testi, lelki szenvedéseinek nincs orvoslása, férje, a pap előtt mérgezi meg magát. De még odavágja neki, hogy megnyerhet akármennyi lelket, de az övét, aki legközelebb állt hozzá, azt elveszítette s azért felelős Istennek. Adél a bűnbánat szentségével ellátva költözik át a másvilágra s volt ura, István atya megrendülve vallja be, hogy nem lett volna szabad kettőjük csendes boldogságát áldozatul dobnia.

A regény problémája nehéz és kétnyes. Ezeket az éles meredékeken azonban, ahonnan mások talán lesiklanának, az irónó biztosan jár, s mértéktartással, a témához illő finom szubtilitással viszi tragikus kifejlés felé a két lelket. Különösen, női író lévén, Adél lelki vívódásait rajzolja

meg ösztönös megérzéssel, belső átéléssel. Az új francia katolikus irodalom nagyjai Mauriac, Claudel és a többiek nyomán jár az író is a spirituális, magasabbrendű katolicizmus problémáinak feltárásában, de új távlatokat nyit és friss színeket hoz. A regény mondanivalójához simul annak formába öltöztetése, a stílus is — még a kész fordításon is átütően — és sehol sem válik feleslegesen kenetessé, túlzóvá, hanem egyszerű, emberi és mindenekelőtt művészi.

M. Jánossy Margit.

Dr. Rusznyák Gyula: A nő a modern társadalomban.

Mennyi elfogultságnak, félreismerésnek, korlátoltságnak kellett lehelnie, amíg Berzsenyi megírja gyönyörű versét Dukai Takácshoz: «... hogy a szelíden érző szépnemet. Letiltva minden főbb pályairól, Guzsalyra, tűzre kárhozthatni szokta. A férfi törvény, vallyon jól van-é?» — Azóta száz év telt el. A nőkérdés ma már nemcsak előtérbe került, hanem a társadalmi kibontakozásnak egyik lényeges része lett. A feministák harcai nyomán támadt gúny, lenézés, apróbb kinövésekért az egész eszme kárhozthatása, értetlensége ma már lehalkult és amit Berzsenyi költői megérzéssel követelt a kortól, azt Rusznyák Gyula, a tudós és író, tudományos alapon, politikai, gazdasági érvényesülés szempontjából, a nő testi és lelki felépítettségének számbavételével, tiszta és biztos vonalvezetésű gondolatok egymásra építettségével bizonyítja be.

Nehéz kérdést vetett föl Rusznyák Gyula, amikor helyet akart mutatni a nőknek a modern társadalomban. De mindvégig a legnagyobb tapintattal, mind a két szempont mérlegelésével, a dolgozó nő és családanya tisztult egybeolvasztására törekszik, soha sem tévesztve szemlől a transzcendentális erők jelen-

létét és hatását, amely nélkül ez a kérdés éppen úgy nem oldható meg, mint annyi más társadalmi kérdés.

Nemcsak Magyarországon, de egész Európában általános érvényű tétel volt, hogy a nő a férfival szemben csak másodrendű ember. Még halálában sem egyenlő, a nőt mindig kisebb gyász illeti meg, mint a férfit. A középkori asszonynak a sorsa nemcsak szolgáló sors, de ezenkívül minden bajnak, gonosznak a forrása, a kísértés eszköze, aki miatt elkárhozott az emberiség. 1783-ban olyan könyv látott napvilágot, amelynek ez volt a címe: «Meg-Mutatás, hogy az asszonyi személyek nem emberek, Az Írásból és a józan okoskodásból Napfényre hozatott». Azóta nagy idő telt el. S hogy a nézetek milyen gyökereinek megváltoztak, azt éppen Rusznyák Gyula könyve bizonyítja be.

Az első rész azt a történeti feminizmust ismerteti, amíg a nő eljutott a «dolgozó nők» sorába, amíg kiharcolta, hogy munkáját értékeljék. De ugyanakkor nem tudott elszakadni a családtól s így most kettős teher alatt roskadozva ő is belesodródik a gazdasági anarchiába. Már nincs is választása, mert két ököl mered feléje, ha az anyaságot választja, éhen pusztul ő és a gyermek, ha a gazdasági érdekeit nézi, a család alapja rendül meg s vele a társadalom. Van egy fejezete, amelynek a címe: «A nő a modern apokalipszisben». Ragyogóan megírt fejezet. — Szinte sikoltanak a sorok. Hogy mennyire meg vannak támadva az eszmények. Pedig ezeknek minden időkben a nők voltak csöndes és alázatos hordozói. «A nő a letéteményese azoknak a gazdag és titokzatos erőforrásoknak, melyekből minden kultúra fakad. Ilyenek a szeretet, jóság, könyörületesség, az oltalom, tehát lényegében rejtett és legtöbbször elárult dolgok a földön.»

A második rész az új feminizmus-

sal foglalkozik. Hogyan illeszkedik bele a nő a társadalomba, mint önálló nő és hogyan, mint anya? Hangsúlyozza, hogy el kell választani a kettőt. Csak ez lehet a jövő megoldása, ha egyensúlyt akarunk. Természetes hivatás kiválasztás, — mondja az író. «Ha a munkaadók meg lesznek győződve, hogy a női munkaerő nem lehet soha anyává és feleséggé, nagyobb bizalommal fog viseltetni a női teljesítmények iránt». Itt szállok vitába az íróval. Ez lehetetlen. Mert hányszor éppen a magára maradt nőnek kell a gyermekeért, vagy éppen beteg férjéért dolgoznia? Mit fognak csinálni ezek a családi hivatást választott nők, ha a családi élet összeroppan a fejük fölött? Milyen munkához fogjanak, hiszen nekik nincs semmi képzettségük? Vagy, ha van, akkor is megmarad a kettős teher a gyermekkel és háztartással. És ha a képzett nő családi élet után vágyik? Hagyja ott ezért munkáját? Madame Curie két gyermeket nevelt és mégis kapott Nobel-díjat. Ez, így, nem lehet a nőkérdésnek a megoldása. Abban azonban teljesen igaza van, hogy a nő számára csak a transzcendentális nézőpont lehet az, amellyel úgy tud elhelyezkedni a társadalomban, hogy annak szétbomlását megakadályozza.

Rusznák Gyula könyve a tudós komoly felkészültségével, éles őszinteségével és a moralista szigorúságával, de meleg, megértő szívével van megírva. Gazdag írás, nevelő és útmutató. *Nagy Méda.*

Regnum. Egyháztörténeti évkönyv. Közzéteszi a Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége. Budapest.

A Katolikus Történetírók Munkaközösségének első, 1936. évi évkönyvéről annak idején beszámoltunk e hasábkokon. Akkor kifejeztük azt a reményünket, hogy ez az új indításokra valló és megérdemelt fel-

tűnést keltett vállalkozás nem fog annyi értékes kezdeményezés szomorú sorsára jutni, ahol a sorozat első kötete az utolsó is. Az előttünk fekvő második kötet öröndetes bizonyossága annak, hogy a Munkaközösség életképes szervezkedés. A katolikus történészek kitartó, szívós munkával leküzdötték a tehetetlenségnek, anyagi nehézségnek és sajnos a közömbösségnek előttük álló akadályait. Az 1937. évi kötet nemcsak mindenképpen méltó folytatása az előzőnek, hanem nagy haladást is mutat ahhoz képest, jelölve annak, hogy az első kötet tapasztalatait értékesítették.

Elsősorban ez a kötet sokkal egységesebb, mint az előző. Nem akarjuk ezzel azt írni, hogy okvetlenül szükséges vagy csak kívánatos is volna, hogy hasonló jellegű kiadványok csak egymással rokontárgyú értekezéseket közöljenek, — mégis jó benyomást kelt egy bizonyos fokig szervezett munka látszata. Ez mutatja azt, hogy a tárgyak nem öletszerűen merültek föl, hanem megbeszélések alapján a legégetőbb hiányok pótlása vezette a szerzőket. A kötetben elsősorban a vallásos élet, a nép vallásosság kutatásának gondolata vonul végig, bár e körtől eltérő tárgyú értekezések is élénkítik a tartalmat s így kielégíti a szélesebb érdeklődési köröket is.

A kötetet módszertani cikk vezeti be (*Vanyó Tihamér*: Az egyházmegye történetírásról), amely ismereti a francia egyháztörténetírás törekvéseit és számbaveszi a hazai lehetőségeket. — A többi cikk, mint említettük, a hazai vallásos élet történetével foglalkozik. — Igy *Bálint Sándor* népünk imádságairól, *Karsai Géza* a színjátszás vallásos gyökereiről, *Kónyi Mária* az ősi búcsújáró helyről, *Bátáról*, *Pásztor Lajos* a XV. sz. két nagy magyar szónokának, *Temesvári Pelbártnak* és *Laskai Osz-*

vátnak az egyházi és világi pálya viszonyát illető felfogásáról, *Gárdonyi Klára* a biedermeier kor vallásosságáról értekezik. — A magyar katolicizmus két nagy alakját, Pázmányt és Széchenyit állítja új megvilágításba *Clauser Mihály* (A patriota Pázmány) és *iff. Iványi-Grünwald Béla* (Széchenyi I. gr. vallásosságának kérdése.) — *Gábrriel Asztrik* és *Barta István* cikkei arról tanuskodnak, hogy milyen gyümölcsöző a külfölddel való szellemi kapcsolatok felkutatása. (Sz. Erzsébet magyarsága nyugati szemmel; Középkorvégi szellemi művelődésünk és a külföldi egyetemek.) — Az új, szellemtörténeti eredmények közlése mellett a pozitív, adatkutató munkát sem hanyagolja el a kötet, s ez szintén emeli értékét. *Balanyi György* az eddig figyelemre alig méltatott Magyarországi Boldog Ilona életéről, *Miklósy Zoltán* a magyar archipresbýterekről, *Babics András* Radnay Mátyás pécsi püspök kinevezésének körülményeiről és *Kisbán Emil* a Pálosrend eltörléséről ír. Az egyháztörténet és jogtörténet szoros kapcsolatának bizonyítéka *Murarik Antal* értekezése a lélekváltságról.

Azt hisszük, fölösleges kiemelnünk, hogy — hiszen már a címekből is kiderül —, az értekezések szinte teljesen töretlen utakon járnak, egészen új szempontokat vetnek föl és sok, eddig ismeretlen eredményt hoznak. Reméljük, hogy a kitűnő szerzők tovább fogják kutatni az általuk föltárt területeket és mások számára is sok, új indítást fognak adni. A kötet tartalma a nagyközönség számára is érdekes, — a cikkek élvezetes stílusa nagyban hozzájárul ehhez.

Csapodi Csaba.

Jörgensen: A lelki élet magaslatain I—II—III. Dr. Székely László fordítása. (*Keresztény Nemzeti Nyomdavállalat Rt., Pápa 1937. Szent Antal kiadása.*)

A Nietzsche és Baudelaire szellemében indult, de az élet és irodalom célját hamarosan a katolicizmusban megtaláló Jörgensen nevét csaknem mindenütt ismerik. Megtérésének története példa, munkáinak mélységesen katolikus szelleme erősség az olvasó számára. Egy protestáns ország megtért nagy fiának műveit minden katolikus ország nyelvén meg kellene szólaltatni. Ezen a téren nálunk is súlyos mulasztások vannak s így hiányt pótol Székely László dr.-nak most megjelent fordítása, *A Lelki Élet Magaslatain*.

Csodálatos, hogy a madárdal és napsugár szentjének, Szent Ferencnek, valamint az ő példája nyomán megindult itáliai vallásos megújodásnak legnagyobb tisztelői s egyben legbensőbb megértői éppen a zord észak fiai, köztük Jörgensen. Mint Itália és a sajátos olasz misztika rajongója, Szent Ferencnek, kortársainak s a példája nyomán elindult misztikusok tanulmányozásának hosszú éveket szentelt s ez évek csodálatos termése Szent Ferencről, valamint három ferences szentről írt munkája. E három szent élettörténete az «in excelsis», a magasban járóknak magasztos életútja.

Szent Ferenc példája hosszú évszázadok vallásos életét termékenyítette meg, virágos kertet teremtett, melynek legszebb virágai közül valók Cortonai Szent Margit, Foligno Szent Angela és Boldog Camilla Battista Varani. Mindhárman más-más társadalmi osztály kereteiből találták meg az utat az Úr szíve felé, a ferences eszmény alázatos követésében. Mindhárman egy-egy pontját mélyítik ki, sőt Cortonai Szent Margit a gyakorlati, a szociális kereszténységre mutatott példát s ezzel mintegy korai elődje Szent Vincének.

Jörgensen csodálatos elmélyüléssel ragadja meg e három szent nő vallá-

szos életének mozzanatait. A közép-kori életírók egyszerűsége s a modern történetírás társadalomszemlélete együttesen jelenik meg munkájában. Apró életrajzi adatokkal keveset bibelődik, annál nagyobb súlyt vet a lelki mozzanatokra s szentjeinek alakját szűkkörű, de annál élesebb történeti fényben mutatja meg az olvasónak. A magyar katolikus közönség bizonyára örömmel fogja fogadni ennek a három, nálunk kevéssé ismert szentnek életrajzát, annál is inkább, mert Székely László fordítása pontos, élvezetes munka s a köteteket bevezető előszava magával Jörgensen-nel is röviden megismerteti az olvasót. Reméljük, ez a fordítás más fordítókat is ösztönözni fog arra, hogy a kiváló dán író munkáit minél nagyobb számban szóltassák meg magyar nyelven.

Dr. Lutter Tibor.

Új katolikus könyvek. (A Szent István-Társulat új kiadványai.)

1. *Mészáros János dr.: Magyarok tündöklő csillaga.* — Szent István király megdicsőülésének 900 éves fordulóján külön érdekessége van e könyvnek, amely a Szent Jobb történetét, tanításait és tiszteletét tárgyalja. A szerző, a Szent Jobb öre, minden részletre kiterjedő pontossággal és nagy lelkeséggel tárja fel a Szent Jobb útját attól kezdve, ahogy a legenda szerint a Boldogasszony fehérvári templomában csodás módon egy Merkur nevű nemes birtokába kerül, majd Szent László bencésapátságot alapít a feltalálás helyén s az akkor már nemzeti ereklyét az apátsági templom főoltárára helyezi. A török veszedelem idején a Szent Jobbot menekülő szerzetesek Raguzába viszik s innen csak 1771-ben kerül haza. A könyv második része a Szent Jobb munkálkodását fejtegeti, áldásos működését a nemzet egész életében az országalaptás-

tól kezdve napjainkig, befejezésül pedig a Szent Jobb tiszteletét tartalmazza: megtalálásának ünnepi miséjét, az augusztus 20-iki körmenet szertartásait, imádságokat és az első szent királyt dicsőítő himnuszokat.

2. *Pohárnok Jenő: Szent István ünneplése.* — A gazdag Szent István-irodalom egyik értékes gyarapítója: Pohárnok Jenő, e munkájában azokat a darabokat, jeleneteket, szavalókórusokat, énekeket és költeményeket gyűjti egybe, amelyek Szent Istvánról szólnak s az ő emlékét dicsőítik. A gyűjtemény azt a célt szolgálja, hogy műkedvelőknek előadások rendezésénél szolgálatára álljon, ezért van a szemelvények előtt álló «rendezői tudnivalók és tanácsok» gyakorlati, hasznos utasításokat tartalmazó fejezete; a könyv közel száz szemelvényt tartalmaz a katolikus írók jeleseinek munkáiból. Egyesületeknek, iskoláknak, felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt hasznos segédkönyv és élvezhető olvasmány.

3. *Poppe Ede: Az eucharisztikus módszer a nevelésben.* — Poppe Ede «eucharisztikus módszere» lényegében nem egyéb, mint a gyermekek nevelése a gyakori szentmise-hallgatásra és szentáldozásra. Szerző a gaudi és több belga egyházmegyében gyakorlatilag is alkalmazta e nevelőknek szánt útmutatásait s rövid idő alatt csodálatos eredményeket ért el. Több mint százezer gyermek sorakozott fel zászlaja alá: az «Eucharisztikus Keresztshadjárat». A módszer alapja az az igazság, hogy a nevelés természetfeletti munka, természetfeletti a célja, természetfeletti az eszközei. A kegyelem «csatornája» a szentségek; a szentségek viszont az Oltáriszentség körül csoportosulnak és abban teljesednek. A katolikus életnek és így a katolikus nevelésnek is, a papságon keresztül a szentmise és ennek egyik főrésze, a

szentáldozás képezi középpontját. Poppe szaktudással és buzgóságtól átítatott alaposággal tárja fel az Ol-táriszentségnek a gyermek lelkére gyakorolt bőséges és áldásos hatásait; részletesen kifejti, hogy a pedagógus: tanító, tanítónő, miképpen értékesítheti a természetfeletti kegyelmi forrásokat mind az iskolai és alkalmi oktatásban, mind a gyermekekkel és szülőkkel való magánbeszélgetésben; megmutatja az utat, amelyen a pedagógus a gyermeklelket Krisztushoz kapcsolhatja. A mű a győri hittudományi főiskolai hallgatók Szent Imre Egyesületének fordításában, Mercier bíboros előszavával jelent meg.

4. *Dr. Schmiedt Béla: A megváltás szolgái.* — XI. Pius pápa «Ad catholici sacerdotii fastigium» kezdetű körlevelének tartalmát hozza közel e könyv a papsághoz, akiknek hivatását, a papi élet és papi lélek mibenlétét mutatja meg, de egyben a világi hívek érdeklődéséhez is. Mert, amint a pápai körlevél kifejti, a megváltozott korviszonyok új, erőteljes munkát követelnek a lélekgondozásban, társadalmi rések, törések keletkeztek, amelyekre kettőzött éberséggel kell vigyázni. Olyan sokan vannak, akik nem ismerik, vagy félreismerik a papság munkálkodását: ezeknek íródott elsősorban e könyv. «Mi ezektől csak azt kérjük — írja bevezetésében a szerző — üljenek le mellénk és e könyv mellé, hallgassák meg a Szentatyát és hallgassák meg az Egyház szolgáját.» A könyv elejétől végéig meggyőző, okos, élvezetes olvasmány.

Szegváry Mihály.

Mai osztrák elbeszélők. (*Franklin Társulat kiadása.*)

Az osztrák elbeszélő irodalom nyolc kis remekművét kapjuk ebben a gyűjteményben, melynek reprezentáns darabjait szerencsés kézzel megválasztani nem lehetett kisebb

feladat, mint hiánytalanul átültetni, anélkül, hogy bármit is veszítenének artisztikus ragyogásukból, sajátos zamatukból.

A fordítók keze nyomán meg kell éreznünk a nyolc idegen író más-más ütemű érverését, írásaik divergens hőfokát, akcióik érzelmi vagy gondolati feszültségét, — a különböző írói egyéniségek szétválasztó attitűdjeit —, hogy a kívánt szintézis teljes legyen. A vállalkozás láthatóan megoldja ezt a kettős feladatot.

Az az osztrák szellem, ami a novellákból élénk tárulkozik, kettős arcúval bontakozik ki. Egyfelől mélyen vallásosnak tűnik, akár a középkorból veszi tárgyát (*A réti sövény, A hollófióka legendája*), akár a szociális problémákkal birkózó jelenben pergeti az eseményeket (*Angyalka*), ugyanakkor bizonyos purifikációs tendencia is megmutatkozik, midőn az alapjaiban megtámadott törvény előtti egyenlőség hevében egy bárgyú és megkövesedett társadalmi előítélet ellen száll síkra a legtisztább logika fegyvereivel. (*Csak egy színész.*)

A másik szellemi arcél könnyebb világnézeti fajsúlyról tanuskodik, inkább pártatlanságra törekszik, mint korrekcióra. Elfogadja a világot olyanak, amilyen, egyedüli célja szemeltartani a dolgok és események titokzatos egymásbafonódását, belepillantva a cselekedetek elementáris, végső rúgóinak szövevényébe (*Bimbó*), olykor a freudizmus önként felkínálkozó módszereivel is. (*Öcsém meg én.*)

Az elragadó, leghensőbb átélést szuggeraló novellák közül legerősebben megkomponált Karl Franz: «*A réti sövény*» című darabja, melyben Dürer német festőművész életének egyik epizódja elevenedik meg, midőn egy Felicitas nevű csudás szépségű modellje révén kerül kísértésbe, de görcsösen kapaszkodik művészetébe,

amely megmenti őt a bukástól. Mélyen megrendít *Enrica von Handel Maretti Angyalkája*, melyben Rósa a tüdővész gyermekleány megtérít egy tévutakon járó, szocialista fiatalembert, akit őszinte ragaszkodással szeret és akit az Oltáriszentséget hozó pap védelmében szűrnak le részeg munkatársai.

Leegyszerűsített, néhol Lagerlöfre emlékeztető rendkívül markáns stílárius készségével tűnik ki *Paula Grogger* «*A hollófióka legendájában*». Valami különös, belülről jövő fényben izzik ez az írás, telve lírikus meglátásokkal. Elmondja, hogy Bambino, Szent Ferenc kedvenc hollója hogyan fordítja el az akkor még világias életet élő Francesco tekintetét a muló és esetleges földi gyönyörűségektől.

Lehetetlen meg nem elmékeznünk *Max Mell*: «*Az öcsém meg én*» című novellájáról, melyben az író a magával meghasonlott gyermeklélek tántogó szakadékaira mutat rá, amely egy véletlenül meghallott szülői kijelentés nyomán támad s amely csaknem helyrehozhatatlanul végzi romboló munkáját, a gyermek könnyen felvillanó, túlfűtött kedélyvilágában.

A gyűjtemény fordítói: Révay József, Just Béla, Puhánszky Kádár Jolán, Boldizsár Iván, Illés Endre, Komor András és Cs. Szabó László komoly elmélyedéssel és a legteljesebb elismerést érdemlő felkészültséggel végezték munkájukat.

Hunyady István.

Victor Heiser: Egy orvos bejárja a világot.

Nem véletlen, hogy az orvosok között olyan gyakori az «írástudó» ember. Az orvos anyaga, amivel dolgozik, ugyanaz, mint az íróé: nem exact tudomány, hanem maga az élő, érző és rendszerint beteg ember. Hogy a lélek és a test betegsége legtöbbször ugyanazt jelenti s hogy a

kettő között szoros az összefüggés, azzal régen tisztába jutott a tudományos gondolkodás. *Heiser* amerikai orvos, aki előbb az Egészségügyi Szolgálat, majd a Rockefeller alapítvány megbízásából összesen tizenhat-szor utazta körül a földet és ezalatt több mint hatvan országot járt be, a tömegbetegségek és a tömeglélek összefüggéseinek felkutatásán fáradozott. Mindig ott jelent meg, ahol legveszesebben pusztítottak a járványok: a pestis, a lepra, a kolera, a tüdővész, a himlő, a tífusz, a malária, a beriberi, az elephantiasis, a gyermekparalízis és a horogféreg. Vademberek, félvadak és civilizáltak között hadakozott a megelőző tudomány fegyvereivel s egyéni képességeinek páratlan felvérteztségével. Emberevő törzsfőnököktől a számai király és a ethióp császár udvarán át az angol uralkodóházig bejáratos volt mindenhová s ahol hosszú életet kitöltő utazásai alatt megfordult, onnan valóban amerikai tempóban takarodott el a gyilkos járvány. Valóságos detektívmunkát végzett, amikor a kórokozók után kutatott, falakat bontatott fel, hogy megtaláljon egy-egy pestis döglött patkányt, amelynek bolhái terjesztették a ragályt. A patkány, a bolha és az ember halálos háromszögének megfejtése *Heiser* dr. életének főműve. «Ember, állat és gép ereje vitt tengeren, szárazon, levegőben a földgömbön keresztül-kasul» — írja. «Gépek zakatolása, ködszirénák szomorú, intő bűgása, fehérkabátos stewardok, szélcsönd és tájfun, aranyhomok és zöld vadon, hőség és eső, idegen szokások és arcok, fehérbőrűek, sárgák, barnák és feketék, rengeteg nyelv Bábele, zakatoló vonatok, száguldó autók, éles füttyök az éjszakában, álmos portások a szállókban, függőágyak, paplanok, szalmazsákok, halkan zümmögő Rolls Royce-ok és recsegő Fordok, városok

és kórházak mindenütt . . . » — íme, ez volt a kerete ennek a nagyszerű életnek.

A könyv, amelyben Heiser dr. közel 400 oldalon írja le utazásait, korunk kultúrtörténetének, de egyúttal az élete árán is segíteni mindig kész zseniális jósnak ragyogó dokumentuma. Azalatt a húsz év alatt, amit Heiser fáradságot nem ismerő, önzetlen munkában töltött el, több embert mentett meg az életnek, mint amennyit a világháború egy-egy nagy hadvezére feláldozott. Megrendítő és monumentális írás ez a könyv, mert a műnek szakember számára óriási értékű orvosi adathalmazán kívül kivételes jelentőséget ad, — mint az előszóban *Tábori Kornél*, a fordító írja — hogy «a világ minden népének ezernyi adata, exotikus népek tömérdek furcsasága, tarka érdekességeinek eddig láthatatlan háttere, társadalmi válságok páratlan magyarázata, emberirtó üzletek titkos összefüggései, az emarikai élet régi és ismeretlen új kavargása, európai járványok szörnyű története, az afrikai és ázsiai népszokások borzalmi, távoli szigetek iszonytatóan érdekes folklórja».

(s. m.)

IN MEMORIAN.

Zilahy Gyula.

1859—1938.

Csak egy jó évtizedet töltött a Nemzeti Színház kötelékében, a mult század utolsó évtizedét, de nevét mégis beírta e nagymultú intézet évkönyveibe. Paulay gárdájának egyik neveltje volt, félszázaddal ezelőtt a közönség egyik fő kedveltje, fürge és szeretetreméltó sihederszínész, a komikai feladatoknak azon a területén, hol a finom jellemrajz is megterem. Herczeg Ferenc kezdő műveiben, a *Dolovai nábob leányá-*ban, meg *A három testőr-*ben volt legemlékezetesebb

diadala. Később — hosszú, viszontagságos időn át — vidéken színigazgatóskodott. Halálával most a művészi munkában rés már nem támadt, de az *emlékek* élő erdeje bizony újra megritkult.

Rédey Tivadar.

Nagy Endre.

Mikor utoljára láttam, már akkor tudtam, hogy nincs sok ideje hátra. Kissé kesernyésen beszéltem az orvosokról, akik halottsápadt arcába nem tudták az élet pirosságát visszavarázsolni. Az orvosok jók, — mondta s mosolygott. Azzal a groteszk és különös mosolyával, ami annyira jellemezte, ha kint állott a dobogón s konferált.

Egész világ választ el bennünket egymástól, a kabaré, melynek fejlesztésén annyit fáradozott, nem a mi világunk. Mégis most, hogy szimpatikus alakja eltávozik e földi élet véges tereiről, néhány pillanatra megállunk emberi és írói értéke előtt. A magyar conférence a keze alatt fejlődött s miközben tiszta irodalmi eszközökkel igyekezett a célhoz közelebb jutni, volt benne sok-sok elégedetlenség és sok félbemaradt mozdulat s ki nem mondott szó. Nagy Endre, lelkében harmonikusan, de kifelé gúnyos mosollyal élt s búcsúzott. Jót akart s a kabaré, amelyet oly megértően támogatott, finom támadási felületről eltért s alantasabb érzésekre és gondolatokra épít. Ez a kabaré nem az, amit az elhalt készült örökségül hagyni. Készült, de nem tudott megbirkózni az anyaggal. Az anyag végtelen, az emberi élet véges.

A mosoly hirdetése különleges hivatás s Nagy Endre élete vége felé már csak befelé tudott mosolyogni. Mosolygott, mint aki tudja a titkot, de nem szabad szólnia. Mosolygogatni akart és semmi mást s ha ez sikerült neki néhányszor, nem élt hiába.

Marék Antal.

S Z I N H Á Z.

LEAR KIRÁLY.

Shakespeare-felújítás a Nemzeti Színházban.

Pontosan száz évvel a színház első Shakespeare-bemutatója után megjelent a jubileumi játékronden az a nagy tragédia, amellyel ennek az intézetnek legszebb szolgálata megkezdődött, a *Lear király*. Németh Antal vállalta új betanítását s egész technikai megoldásának tervét; a végrehajtásban Both Béla játékmesteri segítségére támaszkodott.

Felfogásával nagyjában egyet lehet érteni, arra az egyedül helyes alapra épít, hogy az első szó maradjon a költőé, a rendezés puritán eszközei engedjenek minél több teret a közönség képzeletének. Színpadának megoldása emlékeztet a Hevesi-félére, bizonyos egyezkedést mutat a shakespearei színpad meg a korunkbeli díszlet s főként világítási hatások között. Németh kevés, bátran stilizált, erős nyomatékú háttérjelzésre s ugyancsak egyszerű, de a színek nyelvén sokatmondó jelmezekre gondolt, s mindebben Horváth János tervezői tehetsége kitűnően támogatta.

Az előadás stílusa is efelé halad, a lehető legtisztább tolmácsolásra törekszik, elismernivaló sikerrel. Mindenesetre azt mutatja, hogy a becsvágyó fiatal igazgató jólesően közeledik a művészi alárendelés elvéhez. A szerepek kiosztása egészében szintén sikerült. Igen jó Lear leányainak hármasa, különösen a mintaszerű szövegejtés tekintetében. Mátray Erzsí Goneriljének súlya van és emberi életvalósága, Tasnády Ilona Reganja a klasszikai stílus legjobb színvonalán áll, Szörényi Éva Cordeliájának pedig megvesztegető szépségén és ifjúságán kívül az érzelmes végjelenetekben őszinte melegsége is figyelmet érdemel. Rajta csak az első, a tragédiát elindító mozzanat gazdagabb kidolgozását kell sürgetnünk, ebből egyelőre még hiányzott Cordelia *daca*, nem láttuk lényének azokat a vonásait, amelyek benne az «apja leánya» jellemét hangsúlyozzák s ezzel tragikai sorsát is meghatározzák. Annakidején Váradi Aranka adott belőle legkülönb leckét: miként lehet *öt* színpadi percet egy végzetét erényeiben hordozó jellem hiánytalan feltárására kizsákmányolni.

Az agg Gloster alakja fontosabb, mint aminőnek a régibb előadásokban akárhányszor mutatkozott. Az ő tragédiája párhuzamosan bontakozik ki a Learével, ezért nem szabad elszürkülnie. Most Tárayban csakugyan méltó gazdára lelt: lélek, méltóság s megható aggastyáni gyengeség kötözött belé. A «vők»: Lehotay és Abonyi igen jól megállják helyüket, az egyik *durban*, a másik *mollban*. Timár Edgarja nemes jelenség, kár, hogy «szegény Tamás»-sá változásának mozzanatait a színpad kérlelhetetlen sötétsége elvitte. Uray Bolondjának finom melanchóliája igen rokonszenves, mértéktartó némajátéka is kifejező. Kovács Károly «cselszöví» megrögzöttsége szintén kezd jótékonyan megolvadni. Csak Makláryra nem volt helyes rábízni Kent alakját. Ide több tekintély kell, grófibb föllépés, sőt amikor póriás álcát ölt is: humorának melegebb forrásokból kell fölbuzognia.

Mindez Maklárnyak nagyon jellegzetes, de egészen másízű egyéniségétől tökéletesen idegen.

De ha valahol: itt igazán a főszereplő vállal nyugszik minden. Kiss Ferenc nem is volt méltatlan a gyönyörű feladathoz, amivel megtisztelték, legfeljebb azt lehet mondani, hogy nem termett rá minden tekintetben. Esztendeje Othellóval is szép sikere volt, de akkor sem minden fogyaték híján. Nagy átérzettségéhez, izléses eszközeihez szó sem fért, csak Othello fejedelmi magatartásával maradt némiképp adós. «A föllépés előkelősége, a nagyság ígézete az, ami valamelyest hiányzik lelkes és éber művészi biztos-sággal végiggondolt munkájából» — ahogy akkor irtam róla. Udvariatlanabb bírálói közt akadt olyan, akit Othellója helyel-közzel a «hizelgő cigány»-ra emlékeztetett. Ezek talán Learjének is valami enyhe Gambrinus király-ízét állapíthatnák meg. Mi csak az uralkodói vonást nem éreztük eléggé az apa mély és megindító fájdalma mellett. Pedig Learból annak sem szabad rövidebbre jutnia. Lehet is, hogy a jeles művész legértékesebb vonása: magában fürkésző örök nyugtalansága majd közelebb jut ennek az egyensúlynak megteremtéséhez. Addig is becslést érdemel a legnagyobb föladat szolgáltatába állított odaadó, szép munkája, amelybe minden hitét és művészi tudását belevitte.

Hazajáró lélek.

Zilahy Lajos színművének felújítása a Nemzeti Színházban.

Tizenöt év múltán kevés «újdonság»-gal lehet szóba állni. Zilahy első drámája változtatás nélkül is alighanem érdeklődést keltett volna ennyi idő múlva. Mégis most érettebb művészi eszközeivel gyökeresen beleavatkozott; mindenben sikeresen, ami a finomabb megokolást, gazdagabb színezést illeti. A lényeg változatlan maradt: a női lelkiismeret kálváriajárása. Amit egykorúlag megállapítottak, hogy: alapjában *egy* esetről, kórtani jelenségről van szó, ma is érvényes. De a szingularitás mögött az igazi költő messzebb hordó lélekismereté is eleven: a sírontúl is óvó, «bosszúállás»-ában is istápoló szeretetnek ez a szép elégiája ma is megfogja a szíveket. Új jelenetek is kerültek a darabba, mint teszem a bárkörnyezetbe helyezett mozzanatoké, melyek a női amoralitás legszélsőbb színeit kívánják beékelni, azt mondhatnám: fölöslegesen; a dráma itt valamelyest elakad, a

kísértés ereje sem fokozódik. Annál szebb és költőibb az Erzsébet-hídi, szintén új jelenetben a férj lélekmentő szerepének tiszta és erős hangsúlya.

Az előadás igen jó. Bajor Gizi az «elhagyás művészeté»-nek bámulni-való magaslatán éli újra régi szerepét; szava, mozgása már nem a mesterségtudásnak, hanem a művészi ihletnek diadala. Múltán áll mellette Timár, abban a feladatban, melyhez a nagy Pethes Imre egyik utolsó remek-lésének feledhetetlen emléke fűződik. Megint a lélek mélyéből fakadnak föl szavai, mint — hálás örömkre — újabb alkotásaiban mindig. Jávorról is örömmel kell följegyezni, hogy olcsóbb színéssek feláldozása árán a valódi lélekrajz biztosabb ígeretével jelentkezik. Petheő Attila higgadt előkelősége a dráma egyik legkényesebb fordulópontjának nagy erőssége. Gózonnak friss és hatásos eszközei vannak, egy hajszálnyival bővebben a kellesténél. Nagy Adorján játékmesteri gondossága, Jaschik Álmosné diszlettervezői ízlése nem csekély mértékben járul hozzá az előadás színvonalának biztosításához.

Nóra leányai.

Székely Julia színműve a Nemzeti Kamaraszínházban.

Rokonszenvessé ezt a drámát mindenekelőtt az teszi, hogy nem a siker kis fogásait próbálgatja, hanem komolyan fölvetett kérdésekkel viaskodik. A mai nő kérdései ezek, melyek szüntelenül közöttünk kísértének, amióta Ibsen *Nóra*-jának lelki megbédreséséhez az életviszonyok változása a külső indítékok egyre jobban elsokasodó áradatát is hozzáadta. A fiatal írónő három női sorsot bogoz fel előttünk, mindig a «férfikérdés» szempontjából s végül is arról győz meg, ami felől különösebben meggyőzetnünk aligha szükséges, hogy: tehetség, vérmérséklet és «fajsúly» dönti el az egyénenként változó megoldást. Nem is okadatolásában van az ereje, inkább becsületes komolyságában, valódi írói együttrezgésében és tagadhatatlan színpadi érzékében.

Mindez erényeivel különb fogadtatást érdemelt volna, mint aminő részül jutott. Áldatlan napjaink múló (de veszedelmes) légkörében minden művészettől idegen melléktekintetek prédájául esett, vele a szép és gondos előadás is, melynek külön érdekessége volt, hogy Bajor Gizit először állította a rendezői pulpitus mellé. Pompásan, valóban az avatott karmester érzékével látta el tisztét, kivált a női szerepek gazdái lehettek hálásak szerető és csupa-
lélek irányításáért. Gobbi Hilda komoly, szép sikere a jövő felé is nagy ígéret. Szórényi Éva az árnyalatosság irányában jutott jelentékenyen előbbre. Szelezky Ziza üde kedveségét csak a túlszínezés veszedelmétől kell még erőlyesen visszaszorítani. Uray finom és gazdaságos játéka, Juhász jellegzetessége a darab hamaros letünésének veszteséglistáján határozottan egy-egy fájdalmas tétel. S ugyancsak kár a Básthly István mes-
teri színpadképeiért.

Fehér és fekete.

Bourdet Edouard vígjátéka a Vig-színházban.

Lanyha tisztelője volna Bourdet kipróbált írói képességeinek, aki enél a hevenyészett s már eredetileg is külvárosi színpadra szánt művénél hosszasabban elidőzne. «Vagány»-történetet írt, ő maga erkölcsstanulmány-nak mondja, de azért nem kell nagyon készpénznek venni erkölcsi elmékedését, valójában hálás tárgyat kergett és olcsó sikert, nem valami erkölcsös eltökéléssel. A fehéreknek, t. i. a békés nyárspolgároknak, meg a feketéknek, mármint az alvilágiaknak társadalmát keverte össze valódi «rázókeverék»-ké, közben előállt az ilyenkor már kötelező oldalvágásokkal a becsületesség és becstelenség felől táplált «balhiedelmek» felé, anélkül, hogy állításainak bármiféle igazolását szükségesnek látná. Még csak a mulatságosság enyhítő körülményére sem túlságosan fellebezhet, mert — egy-két vidám fordulatot leszámítva — meglehetősen «áll» a színpada. A párizsi csibész *slang* varázsa sem valami új, még nálunk sem, ahol természetesen angyal földi átírásban idézgeti a *Liliom* fénykorát.

Alapjában kár volt a Víg-színház gondos munkájáért, melynek pedig pl. a Páger ízes és benső kedvességű alakítása határozottan számottevő értéke. Muráti Lilinek «ismétlés» jutott, több rokonhangú szerepe után, pedig az ő tehetségének üdvösebb, ha változatosságra fogják. Rádayra ugyanez mondható. Komár Juliska most is megvesztegetően kedves és közvetlen. A többiek szokott szintjükön mozognak, talán az egy Bihary emelkedik ki egyéniben soraikból. Harsányi Zsolt fordítása ezúttal nemcsak fordulatosságával, hanem «kül-
telki» szakavatottságával is kiválik.

Rédey Tivadar.

Z E N E.

IFJÚSÁGI ÉNEKKAROK. Négy iskola énekkarának legutóbbi hangversenye ismét bebizonyította, hogy ma ezek az ifjúsági énekkarok a magyar hangversenyélet igazi sztárjai, a nemzeti ünnepélyek legnépszerűbb szereplői, a magyar zene leghathatósabb propagálói. Nem hirdetik öles plakátok a hangversenyeiket s mégis olyan zsúfolt terem, olyan forró lelkesedés, véget nem érő ünneplés az eredmény, amilyen ma talán még a világotjáró virtuózoknak sem jár ki. Ez az a zeneművelés, amely mindenkép méltó és megfelelő korunk nagy célokat kitűző szellemi eszményeihez: *a zenélésnek a népi közösségbe való bekapcsolódása, nem koncertező versengéssel, nem üzleti alapon, hanem a benső érzelmi összefüggés, az igazi tárgyszeretet, a hit, a lelkesedés szellemében üztöt zeneművelés.* Csakis ilyen módon lehet gyermekektől a legmagasabbrendű művészi eredményeket elérni, mint pl. ezen a hangversenyen Kodály Zoltán «Jézus és a kufárok» c. világhírű kórusának előadása volt. Ebben három intézet: a I. ker. Koronaőr-utcai polgári leányiskola, a X. ker. Szt. László gimnázium és a Salvator tanítóképző énekkara osztozott. A bámulatos tisztasággal, biztos muzsikalitással és friss lendülettel énekelt műben talán a drámai követelmény volt az egyetlen, aminek a gyermeki lélek nem tudott megfelelni, de ezért bőven kárpótoltak a gyermekszoprán friss, kristálytisza színei, amelyek különösen tudatosságra hozták a mű fenkölt eszmevilágát. Ismét tanulság arra, hogy csak a legjobb, a legtisztább, a legművészibb alkotást tudja a gyermeki lélek minden zenei nehézségek ellenére is ennyire megáévná tenni. Az ilyen szellemben nevelt énekkarok lehetnek csak a régi nagy egyházi mesterek legjobb tolmácsolói. A műsoron szereplő gregorián-dallam, Lasso, Palestrina, C. Festa stb. művek előadása épúgy megütötték a legmagasabb mértéket, mint a többi új magyar kórusok, Kodály, Bartók, Vásárhelyi kórusainak előadása.

Ha meggondoljuk, hogy ezek a szereplő énekkarok felerészben polgári iskolák növendékeiből álltak, akik hála nagyszerű karvezetőiknek: *Markóczy Irénnek és Preisinger Lászlónak*, ilyen eredményeket tudtak felmutatni, csak még jobban fájjaljuk, hogy a legújabb középiskolai tanterv a III. osztálytól kezdve kizárta a gimnáziumokat ebből a gyönyörű mozgalmából. Az iskolai karénektanításnak a nemzeti kultúra szempontjából való elsőrangú fontosságát ma már mindenfelé felismerték. Így éppen a körülöttünk lévő országok — Németország elsősorban — a legnagyobb gondot fordítanak minél alaposabb kiépítésére. Ezzel szemben nálunk, ahol olyan világhírű magyar mesterek állnak a mozgalom élén, mint Kodály és Bartók s ahol ez a mozgalom ilyen páratlan eredményeket tud felmutatni, mint sok-sok hasonló után, ez a hangverseny, éppen a középiskolás ifjúság, a nemzet jövő vezető szellemi rétege esik el a faji szellemben való zenei kiképzés, a nemzeti önismeret egyik leghathatósabb eszközeitől: az iskolai karénektanítástól. Dehát minden reprezentációs dísznél, hivatalos elismerésnél és támogatásnál nagyobb érték a szívből jövő őszinte meggyőződés, az Eszméért való tiszta lelkesedés, amellyel ma az iskolai énektanárok és tanítványaik ezt a nagy nemzeti kultúrmissziót végzik. S az ilyen munka sohasem veszhet kárba, mert élő talajba, a lélek termő talajába hull az a mag, amely előbb-utóbb meg kell, hogy hozza a gyümölcsét, ennek a mozgalomnak legfőbb eszményét: a népzene által a magyar nemzet minden rétegének egybefűzését.

Prahács Margit.

HENRIK PONTOPPIDAN A ZSIDÓKÉRDÉS ELSŐ
NAGY REGÉNYÍRÓJA.

Nemcsak a nálunk is törvényhozási rendezésig érett zsidókérdés teszi időszerűvé, hogy foglalkozzunk azzal az íróval, aki e század elejének leg-hatalmasabb korregényében először vetette fel a zsidókérdést és annak úg-
dán, mint egyetemes európai jelentőségét, hanem az a jubileum is, amelynek keretében illő tisztelettel és hódoló megbecsüléssel ünnepli Dánia legnagyobb regényírójának nyolcvanéves születésnapját.

Pontoppidan, aki Gjeleruppal együtt a Nobel-díj nagy dicsőségét sze-
rezte meg hazája irodalmának, annak a dán nemzedéknek tagja, amely a régi patriarchális, romantikus álmokon merengő világból elindult a cselekvés
reális erőktől duzzadó világába. A magas kor, amellyel az ég kegyelme meg-
áldotta, lehetővé tette neki, hogy új meg új korszakos átalakulásokat érjen
meg és éljen át. Ezek a nagy átalakulások visszatükröznek regényeiben is.
Különösen három nagy regénye fontos ebből a szempontból. Ez a három
regény, amely egyben a dán elbeszélő próza három kimagasló hegycsúcsa, a
dán társadalmi életnek három nagy rétegét és a társadalmi erőegyensúlynak
három nagy, szinte forradalmi jelentőségű átalakulását tárja elénk.

Ómaga a régi boldog patriarchális elszigeteltségben élő Dánia gyer-
meke. Előkelő papcsalád sarja, püspökök és prépostok unokája. De kitor
ebből a zárt, nyomott levegőjű körből. A legreálisabb életpálya szólítja.
Mérnök akar lenni és beiratkozik a kopenhágai műegyetemre. De csak a
második szigorlatig jut el. Akkor csalódottan visszatér családjá körébe, a
papok közé és a vidéken tanítóskodni kezd. De közben maga is szüntelen
tanul és nyílt szemmel figyeli az embereket és a dolgokat. Olyan hatalmas
anyag gyülemlik föl benne, amely végül is szétrepeszti kereteit és hatalmas
áradással buzog elő. Pontoppidan író lesz és műve, amelyben a maga egyéni
élményeinek és sokáig elfojtott érzésvilágainak, ha bizonyos férfias letom-
pítoottsággal is, bő szerep jut, csodálatos tükörképe lesz jó félszázad dán
életének, nemzedékek és osztályok, szellemi és gazdasági erők küzdelmének.

Első művei hosszabb-rövidebb lélekzetű novellák, amelyekben a falusi
életet, annak alakjait mutatja be a maguk csupasz gazdasági és erkölcsi
szegénységében. Már ezekben az elbeszélésekben sejteti nagy erejét. A Lands-
bylilleder fordulópont a dán irodalomtörténetben. Ekkor töri át a társadalmi
költészet és a reális szemlélet a régi romantika vasfalát, hogy az új nemzedék
útját előkészítse. Ez a kötet és utána következő kisebb regényei előkészületek,
mintegy vázlatok és tanulmányok első nagy regényének, az Igéret föld-
jének (Det forjaettede Land), amely 1891 és 95 között jelent meg három rész-
ben. Ez a regény ma már minden realizmusa mellett is történelmi regénynek
számít. Az új Dánia régi alapjait tárja föl benne Pontoppidan. Falusi, lel-
készi és paraszt környezetbe sűrítve a cselekményt, meglehetősen szatirikus
világításban mutatja be Dánia gazdasági, vallási, társadalmi és politikai
életlehetőségeit az 1877-től 1887-ig terjedő évtized alatt, amelyet a konser-
vatív és szocialista párt küzdelmei lettek mozgalmassá.

Ezután ismét hosszabb elbeszélések és rövid regények közjátéka következett, majd 1898-tól 1904-ig megjelent nyolc kötetben Pontoppidan legmonumentálisabb alkotása, a *Lykke Per* (magyarul: Szerencsés Jancsinak lehetne fordítani), ez a széles epikájú korregény, amelyet szeretnek Ibsen *Peer Gyntje* mellé állítani, nem egy rokonvonást fedezve fel a főalak elgondolásában. Itt főképpen a nagy írónak ezzel a legjelentősebb művével kívánok foglalkozni már csak azért is, mert reprezentatív súlya mellett ezt teszi korszerűvé a benne fölvetett zsidókérdés.

Pontoppidan előző művei általában a vidéki, birtokos életet festették és annak nagy kérdéseit boncolgatták. A *Lykke-Per*-ben széles ecsetkezeléssel felrakott, erőteljes vidéki freskók mellett megjelenik a másik Dánia, amelyet a hirtelen világvárossá fejlődött, ipari vállalkozásoktól, merkantil spekulációktól zsongó Kopenhága képvisel. A regény nyomon követi azt a történelmi fejlődést, amely a múlt század utolsó negyedében valóban európai empóriummal növelte ezt az álmos, csaknem vidéki jellegű várost.

A fejlődésnek ebben a hatalmas forgatagában mint az új nemzedék küzdő megtestesülése jelentkezik *Andreas Sidenius*, a regény hőse. Van benne valami magából a szerzőből is. *Andreas Sidenius* szintén régi papi nemzetiségből származik, amely még 1850 körül holdog megelegedettségben, a vegetatív élet zavartalan vidámságában töltötte napjait vidéki kúriáiban, de az 1864-es vereség és német megszállás sok reményét, csendes jólétét összetörte, kemény munkára és még keményebb lemondásokra utalta. Ebből a súlyos helyzetből akar szabadulni a fiatalabb nemzedék, amely már nem álmodozó, tele van gyakorlati érzéssel, csupa pozitív realizmus, kissé amerikanizálódott, akár ugyanez időtájt a hasonló küzdelmet vívó olasz fiatalság. A szabadság, szellemi, ipari és kereskedelmi szabadság s a pénz hatalmának jelszavai röpködnek a levegőben. S ebben a küzdelemben a regény két tipikus réteget állít szembe egymással: az egyik a *Sideniusok* vidéki konzervatív környezete, a másik a kopenhágai zsidó-liberális társadalom, amelyet *dr. Nathan* képvisel.

Ez a *Nathan* sem költött alak, sőt modellje a dán politikának és szellemi mozgalomnak, de az egész európai irodalomnak is egyik legismertebb alakja: *Georg Brandes*. Az ő vörös zászlója alatt csoportosul a fejlődésért, reformokért harcra induló dán fiatalság a konzervatív protestáns *Dániával* szemben.

A regény minden fontos fordulójánál ott áll *dr. Nathan* képében *Georg Brandes*, akinek harcos temperamentuma egyre újuló eszméinek nyugtalanító és forradalmasító hatása közel hét évtizedes harc után győzelemre is viszi a fiatalok rohamcsapatát. A győzelem után a sereg meg is ritkul körülötte. Megismerik a gyöngéit. Ráeszmélnek, hogy nem az a hatalmas alkotó, nem az a teremtő mester, akinek sejtették, több benne a harci tűz, a politikus szellem s a bátorság, hogy kíméletlenül felrobbantsa a régi bástyákat. A fiatalok még mindig rá esküsznek. Nem törődnek immorális felfogásával, a vénülő ember sokszor nevetséges hiúságával. Szemükben ő marad az új evangélium hirdetője, a pozitívizmus apostola. Tény, hogy jó félévszázadra rányomta bélyegét a dán társadalomra és szellemiségre. És mivel a külföldi közönség felé *Brandes* a skandináv irodalom közvetítője, az északi szellemiség eszméinek terjesztője s íróinak népszerűsítője, *Pontoppidan* regényének csakugyan európai jelentősége van.

Pontoppidan különben kitűnő, igazságos, sőt bizonyos mértékben

rokonszenves arcképet fest dr. Nathan személyében Brandesről. Természete-
sen nem igyekszik leplezni sok fonák vonását sem, amelyek a korrallal csak
erősödnek s amelyek között fecsegő és pletykás természete, beteges hiúsága
és társadalmi meg nem értése állnak előtérben. Rendkívül sikerült a körültre
csoportosuló kopenhágai zsidó milió rajza is. Pontoppidan a másik táborból
jött és így érthető kíváncsisággal szemléli ezt a neki új világot. Kitűnő meg-
figyelései vannak, amelyeknek segítségével megragadó típusokat varázsol
elénk. Élénk színekkel festi a Salamon-család szabadjára eresztett életét.
Mesteri élethűséggel vetíti elénk ezt az egész zsidó pénzvilágot, amelynek
spekulánsai, fezőrei mint a pénz és az arany profétái jelennek meg a kiéhe-
zett dán társadalom előtt, szélsőséges és egymásnak ellentmondó eszmékkel
részegítik meg a lelkeket. Pontoppidan azt a véleményét sem rejti véka alá,
hogy egyes zsidó pénzkapacitások és üzletemberek sikere rejtett német győ-
zelem volt Dániában.

A regény hőse, a fiatal mérnök, merész terveivel, azzal a szilárd el-
határozásával, hogy eszével és munkájával vagyont szerez, belekerül ebbe a
vállalkozási kedvtől égő zsidó milióbe. Megnyeri terveinek Jacob Salamont,
minden a legjobb mederben halad, a fiatal Sidenius felé a szerencse, boldogu-
lás és gazdagság réve int, amikor a végső aratás előtt mégis megtorpan.
Mikor szemtől szemben látja magával ennek a zsidó-liberalizmusnak igazi
arculatát, meghátrál, papi családjának, vallásának, vidéki életének emlékei
ellenállhatatlan erővel támadnak fel lelkében, visszaálmódja régi, boldog,
tisztá kis Dániáját. Visszatér vidéki környezetébe, megnősül és mint szerény
polgár elégedetten élhetne tovább. De gyöker- és talajvesztett már itt is.
Elválík és magára marad. Legyőzte az élet, de meg is csábította. Lelkében
valami tiszta erkölcsi egyensúly álma révedezik, amely egyidő óta erősen
kísérti már az északi népek legjobbbeit.

Pontoppidan regénye tele van fojtott lirizmussal, de tele van éles és
józan kritikával is. Fő ereje az a széles epikusság, amellyel egy korszaknak
s egy hatalmas társadalmi átalakulásnak minden mozzanatát és rétegét, egész
lelkiségét, eszmeáramlatait és azoknak rügőit a legélesebb megvilágításban
és mégis hatalmas egésszé teljesedő képből vetíti elénk. Kegyetlen szatira ez,
amely kifordítja egy egész nép belsejét, megmutatja vágyait és lemondását,
harcit tüzet és csüggedését, a kétségeket, amelyek tépik és a látszatok szelíd
idilljei alatt megbúvó halálos veszedelmeket, de a kemény szatírán is átsüt
az a szeretet, amellyel az író népén csügg s amely ott éri el legnagyobb
művészi emelkedettségét, amikor azt próbálja olvasóival éreztetni, hogy
fujja el és söpri ki az egészséges, szabad jütlandi szél a kopenhágai mocsár
miazmáit.

Pontoppidan harmadik nagy alkotása: A halottak országa (De Dödes
Rige). Ez 1912 és 1915 közt jelent meg öt részben. Dánia politikájának
újabb fejlődését írja meg benne a szerző, amely fejlődés végeredményében
siralmas megalkuvás a nyolcvanas évek eszményeihez képest s így nemcsak,
ha itt is, ott is keserű pesszimizmus csap ki belőle. Nagy műveinél egészében
alsóbbrendű, de néhány tökéletesen megrajzolt alakjával mégis jelentősé-
teljes az 1927-ben megjelent Mands Vilje (Az ember akarata). Ebben azt a
magatartást bírálja, amelyet a hivatalos Dánia az európai bonyadalom idején
magáévá tett.

Pontoppidan egy hosszú élet tapasztalatait és megfigyeléseit s egy éber
szellem kritikai reakcióit írta bele hatalmas koncepciójú regényeibe. Világos

ítéletű, megvesztegethetetlen erejű társadalmi kritikus, szatírája bátor és kemény. Stílusa szigorúan tárgyi, sokszor szinte száraz, de amit mond, duzzad a tartalomtól és sodra szinte ragad magával. Levegője, erkölcsi felfogása tiszta, mint nagy szelektől söpört északi tájaké. Minden sora férfias meggyőződés és erő bélyegét viseli.

Kállay Miklós.

Két regény a spanyol háborúról.

A spanyol háború nemcsak politikai kérdés, hanem világnézeti is, talán elsősorban az, vagy legalább is tőlünk annak látszik. Jobb és baloldal hatalmas harca, melyben a szinte époszi arányú hősiesség példái ragyognak. Mit lát mindebből, s amit lát belőle, hogyan látja az író, hogyan látja a szomszédos Franciaország írója? «Hold alatt nagy temetőket», mint a katolikus Bernanos, a reményesség zászlója alatt halálba rohanó munkástömegeket, mint Malraux? *Lucien Maulvault*, ez a fiatal francia regényíró, akinek két könyve szól a spanyol háborúról s mindkettő megérdemelt figyelmet keltett és sikert aratott, igazi francia módjára és a klasszikus hagyományok szellemében az egyén tragédiáit keresi egy nép tragédiájában, az ifjúság és szerelem szenvedéseit egy nép szenvedésében.

Első könyve, az *El Requete*, két kisregényt tartalmaz. Az egyik, a címadó, egy Franco-párti önkéntesről szól, aki, hogy családját megmentse, átpártol a köztársaságiakhoz, átéli San Sebastian legkétségbeejtőbb napjait, az anarkisták terrorját, azután egy reggelen visszasétál a köztársaságiak állásaiból a fölkelőkhöz s az ő soraikban hal hősi halált. Látszólag semmitmondó szökevénytörténet, de Maulvault mély elemzésekkel, finom megfigyelésekkel emeli a szokványos és gyanús műfajt a legemelkedettebb, legemberibb és nemesebb patétikus művészet légkörébe.

Van ennek az elbeszélésnek egy megdöbbentő jelenete. A szökevény tizenhat milicistával egy országúton

vonul. Menekülők haladnak el mellettük, többek között egy asszony és egy lány egy hintóban. Az anarkisták megállítják a kocsit, lerángatják róla a lányt és meggyalázzák. Fél oldalnál nem több az egész kép, de ebben a fél oldalban benne van a háború minden kegyetlensége, az emberi, női sors kiszolgáltatottsága, a katasztrófák leggyöngébb legártatlanabb áldozatainak mérhetetlen, barbár szenvedése.

Ez a jelenet lehet a legdöntőbb élmenye Maulvaultnak. A nő sorsa a háborúban, kegyetlen kiszolgáltatottsága és tehetlensége ebben az erejét meghaladó viharban: központi ihletője egész művészetének.

A második kisregény, a *Lasarte, maison morte* hőse már ez a kiszolgáltatott nő: egy diáklány, aki egyedül marad élve egy egész intézet növénydeike közül, s ő is meggyaláztatott, a milicisták rohama után. Félig eszméletlenül, szívében a szörnyű sebbel, haza menekül, de a házat üresen találja, lakói a közeli dombok közé vonultak, védeni földjüket és harcolni a köztársaságiak ellen. A lányt egy félkegyelmű szolga leli meg hajnalban az elhagyott ház küszöbén, s egy talicskán viszi a harcolók után. Mikor az apa megtudja, mi történt, rettentő indulatában egymaga vág neki az ellenséges tábornak és többé vissza se tér. A fölkelők csapatai az utolsó pillanatban érkeznek a szorongatottak segítségére, a lány testvére is elesik az ellenség egy utolsó gépfegyvertűzében, Lasarte lakói közül egyedül a lány marad életben. Egy pásztor veszi gondjaiba, elvonul vele a hegyek közé, a köddel vattás bérc felé, mely ember-

emlékezet óta menedéke embernek és nyájnak, s ahol, ősi időktől, a tiszta szívek és erős fajták gyülekeznek. S ha Isabellenek gyermeke születnék az erőszakból: a pásztor vállalja azt is: pásztorának fogja nevelni, tisztaszívűnek és erősnek, a táj és föld bátor fiának.

Az első regényben az anarkisták lelkiállapotának rajza a legremekebb talán, ebben a másodikban az a halhatlan erő, tömörség és tisztaság, amellyel Maulvault a föld gyermekeinek époszi érzelmeit festi. Szükszavú jelenetei az emberi indulatok legmélyére világítanak. Ha lehet modern háborúról olyan képet adni, amely a régi époszok, chanson de gestes hagulatát idézi: Maulvault ilyent ad. A marxisták és lasarteiak szóharcának leírása, egy-egy jellem megformálásáa, egy-egy vázlatos, de teljes illuziót nyújtó tájkép: nagy írói ígérő remeklések. Az író méltó egy hősi kor névtelen hőseinek nagyszerű tetteihez; népi indulatokról ilyen tömör és mély, igaz képet Mérimée óta aligha adott francia író.

Lucien Maulvault második könyve, a pár hete megjelent *Glaïeul noir* is a spanyol háborúban játszik. Ennek is egy asszony a hőse, Laura Sandoval, ő a «fekete gladiolusz», akit egy francia orvos szöktet meg az ostromlott Madrid poklából. Itt, a rémület napjait élő város egy kórházában teljesít szolgálatot az asszony, rettenetes megaláztatások árán; szabadulása után pedig férje nem akarja visszafogadni. Az orvos, aki megfizette érte a váltásdíjat, szereti, az asszonyt azonban visszatartja tőle az a tudat, hogy őt tulajdonképpen «megvette». A történetet, egy határmenti nyaralóhelyen,

az orvos beszéli el, s ebbe a szomorkás, mélabús hangulatú keretbe illeszti az író az eseményeket: egy magárahagyott asszony történetét a háborúban. A Lasarte-ban talán több volt az erő, ebben több a mélység; abban a tömörség ragadta meg az olvasót, ebben a fájdalom elemzésének páratlan finomsága. A klasszikus francia regény hagyományait idézi Maulvault, a híres, mértéktartó és remek lélekelemzések hagyományait, s a legjobban talán az kapja meg művei olvastán a kritikust: milyen finoman, mennyi mesterségtudással, helyes ösztönrel illeszt össze mai történelmet és örök hagyományt, egyéni sorsot és kollektív fájdalmat, mennyi művészettel tudja az emberen át érzékeltetni az emberekből összetevődő közösség tragédiáját. Malraux a tömeg írója, Maulvault éppen ellenkezőleg az egyéné; Malraux francia irodalmi szempontból is forradalmár, Maulvault a nagy hagyományok tudatos és méltó őre. Az örök nagy francia téma: a nő és szerelem írója, s a mai kor keretébe illesztve ezeknek az örök témáknak és örök hagyományoknak mindenkori időszerűségét igazolja fényesen. Három szép regénye a jövő számára legalább annyira dokumentum, és följötténül franciább dokumentum, a spanyol háborúról, mint Malraux monoton és zord műve, az Espoir. Rokonszenvet inkább a fölkelők iránt érez, de nem pártember: művész mindenkifölött és a meggyőző, kemény erkölcs hirdetője. Műveiben a végzet és sorsharag fuvalmát érezzük, s lehet-e méltóbb dicsérete ennél olyan írónak, aki a végzet és sorsharag utolsó jelenéseit, a háború apokalipszisát idézi? *Rónay György.*

A MAGYAR SZELLEMI VILÁGFORGALMA

Magyar est Stockholmban.

A stockholmi magyar intézet, amely dr. Lotz János vezetésével működik, március hó 16-án kitűnően sikerült magyar estet rendezett. Az esten, amelyen megjelent a svéd főváros magyar barát közönségének színe-java, Magyar hangos filmeket mutattak be. A közönség meleg érdeklődéssel és mindvégig lekötött figyelemmel élvezte az előadást és ünnepelte a magyar-svéd barátságot.

Magyar ünnepség Brüsszelben.

A magyar-belga barátok egyesülete március hó 20-án fényes magyar ünnepséget rendezett, amely a brüsszeli Musée de l'Arme dísztermében zajlott le, ahol mintegy 1500 főnyi közönség jelent meg. Az ünnepi beszédet *de Battia* báró tábornok Eupen és Malmedy kormányzója, a «La Fourragere» kör elnöke mondta, reámutatott arra, hogy a magyar igazság mielőbb győzedelmeskedni fog. Az estélyen fellépett *Báthy* Anna, az operaház kitűnő művésznője is, aki énekszámokkal tette a színvonalas műsort változatossá és igen meleg ünnepelésben volt része.

Zolnay Béla franciaországi előadásai.

Zolnay Béla, szegedi egyetemi tanár, a kiváló tudós tavasz folyamán Franciaországban: Párizsban, Toulouse-ben és Rennes-ben az egyetem bölcsészeti fakultásán tartott nagyszerű előadásokat. A Sorbonne-egyetemen elhangzott előadásában a janszenista magyar irodalomról szólt és Rákóczi Ferenc írásaival foglalkozott. Ezek az előadások, főként a Párizsban tartott, a francia tudományos világ igen nagy érdeklődése mellett folytak le és több előkelő

francia lap hosszabb cikkekben számolt be róluk, méltatva az előadó kiváló szaktudását és kiváló tudományos értékeit.

Mécs László szavalóköri útja Franciaországban és Belgiumban.

Mécs László, a kiváló papköltő a párizsi «Iggdrasil» irodalmi folyóirat meghívására Franciaországba utazott, hogy bemutatkozzék a művelt francia közönségnek, amelynek körében a neve már francia fordításban megjelent költeményeiből sem ismeretlen. A szavalóköri utat a Párizsban dr. Molnos-Müller Lipót vezetésével működő Magyar Tanulmányi Központ rendezte. Március hó 18-án, a Cite Universitaire dísztermében tartotta meg párizsi szavalóestjét, amelyen megjelentek a francia irodalmi és művészeti élet kiválóságai, úgyszintén nagyszámú és előkelő közönség. A szavalóestnek fényes sikere volt, s ez alkalomra hozták ki kötetben *Mécs* László franciára lefordított költeményeit Paul Claudel előszavával. *Mécs* László külön estén mutatkozott be a párizsi magyaroknak is, majd Lille-ben, Roubax-ban folytatta szavaló körútját, amelyet Belgium nagyobb városaiban fejezett be. A francia és a belga közönség szeretettel és lelkesedéssel fogadta a kiváló magyar papköltőt, megértve nemes líráját. A francia sajtó igen meglehangú cikkekben méltatja *Mécs* Lászlót, kiemelve a kor színvonalán járó bátor, szociális és igazi keresztényi hangját.

Az operaház vendégjátéka Firenzében. A budapesti magyar királyi operaház az idén a firenzei «Maggio Musicale» meghívására Firenzében

vendégszerepelt és előadásai fővonzó-erői voltak a zenei májusnak. Az olasz közvélemény a baráti magyarságnak kijáró melegséggel fogadta az Opera vendégszereplését. Ezenkívül azonban, a mi a magyarok iránt megnyilvánuló őszinte barátságot illeti, az operaháznak igen erős művész sikere volt. Ama nemzeti sajátosságot hozták a legnagyobb hatást, amelyek legjobban elütnek más nemzetek lelkiségétől. Firenzében éppen azok a dolgok tetszettek a legjobban, amelyekben a magyarság nemzeti jellege bontakozott ki. Firenzében most, először a magyar operai együttes vendégszereplésében került színre a «Fiamma» (A láng) és igen nagy sikerrel. Akik előzőleg Rómában és Milánóban már látták ezt a darabot, azok is a magyar előadás javára nyilatkoztak. Hivatalos olasz művészi vélemény szerint a magyarok mutatták meg, hogyan kell Respighi játszani, Ilyen értelemben nyilatkozik Respighi özvegye is, aki végig nézte az előadást. Különösen nagy hatást tett a műértő olasz közönségre az együttes összevágó, nagy fegyveletről tanuskodó muzsikája. Az olasz opera előadások csillogóbb egyéni teljesítményei ellenére sem tudtak ekkora művészi harmoniáig fejlődni. Természetesen az olasz sajtó is, értve nemcsak a firenzeit, hanem a nagy lapokat is, legnagyobb elismeréssel írt az operai előadásokról. Főként a «Stampa» és a «Corriere della Sera» foglalkozott feltűnő melegséggel és részletesen a magyar opera vendégszereplésével és nemcsak a főszereplőket, emelte ki, hanem minden játékost külön is méltatott. A «Maggio Musicale», egyébként képviselve volt az egész

világsajtó, úgyhogy az operaház valóban a legnagyobb nyilvánosság előtt mutathatta be kiváló művészetét. A firenzei siker hatása az, hogy amint értesülünk már eddig is több külföldi meghívást kapott az operaház.

Új olasz Petőfi könyv.

Nagy költőink közül legjobban talán Petőfi Sándor neve ismeretes a baráti olaszországban. A szabadságért küzdő magyarság és az Unita Itáliáért harcoló olaszság lelke találkoztott Petőfi örök értékű költeményeivel. Az a hatás, amelyet a Petőfi versek először Itáliában keltettek, nem lankadtak el, sőt mindmáig fokozódott is. Ez a magyarázata annak, hogy Petőfi igen sok verse van lefordítva olaszra és életét is behatóan ismertették. Most a milánói «L'eroica» kiadásában új Petőfi könyv hagyta el a sajtót, amelynek a szerzője: Silvino Gigante. A kiváló olasz író teljesen újszerű módon tárgyalja Petőfi rövid, küzdelmes, de dicsőséges pályafutását. Módszere az, hogy inkább a költőt hagyja beszélni, s ezért a műve bőséggel tartalmaz a szöveg közzé iktatott Petőfi költeményeket az életének megfelelő szakaszaiból. Olyan Petőfi verseket is találunk itt, amelyek még nem szerepeltek eddig olasz fordításban, de hozzá tartoznak a nagy költő jellemének és lelkiségének igazi megismeréséhez, s ezért Silvino Gigante «Alessandro Petőfi» c. könyve hézagpótlónak mondható. Mindenképpen hozzájárul a Petőfi-kultusz erősbbödéséhez. Olaszországban, s nemcsak a magyarságnak tett szolgálat, hanem igazi elismerésreméltó értékes, tudományos munka is.

A NAPKELET minden közleményeért írja felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.

ZALAI FODOR GYULA
verseskönyve:

A ZSÁKHORDÓ DALA

ELSŐ KIADÁSÁBAN ELFOGYOTT.

MÁSODIK KIADÁSA MÁR MEGJELENT
a **NAPKELET** kiadásában

A NAPKELET olvasói **3 pengőért**
kapják, ha ezt az összeget bianco
cesekklapon előre befizetik a szerző
22.489. számú postatakarékpénztári
számlájára.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-UTCA 28.

**A LEGÚJABB RENDSZERŰ SZEDŐGÉPEKKEL FELSZERELT
GRAFIKAI INTÉZET * KÖNYVKÖTÉSZEK
BETŰÖNTŐDE * GALVANOPLASZTIKA
ÉS TÖMÖNTŐDE**

RENDELÉSRE KÉSZIT:

KÖNYVEKET

FOLYÓIRATOKAT

ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYOKAT, VALAMINT

A KERESKEDELEM MINDEN ÁGÁHOZ

SZÜKSÉGES NYOMTATVÁNYOKAT

**IZLÉSES KIÁLLÍTÁSBAN
MÉLTÁNYOS ÁRAKON**

TORMAY CECILE

Utolsó hatalmas művéből

AZ ŐSI KÜLDÖTT

című páratlan szépségű történelmi
regénytrilógiából megjelent 3 kötet

Első kötet:

A CSALLÓKÖZI HATYÚ

Második kötet:

A T U L S Ó P A R T O N

Harmadik kötet:

A F E H É R B A R Á T

Az új magyar szépirodalom egyedül
álló remeke.

Kapható minden könyvesboltban.